

ISSN 2409-9805 (Print)

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
MINISTRY OF CULTURE AND INFORMATION POLICY OF UKRAINE

Бібліотекознавство.

Документознавство.

Інформологія

Library Science. Record Studies. Informology

**Науковий журнал
Виходить щоквартально
Заснований у лютому 2004 р.**

*Quarterly Scientific Journal
Founded in 2004*

**№ 3
2022**

Київ – 2022

Наш передплатний індекс: 86544

БІБЛОТЕКОЗНАВСТВО. ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО. ІНФОРМОЛОГІЯ

Журнал індексується в міжнародних базах даних:

Google Scholar; Research Bible; Polish Scholarly Bibliography; BASE

Засновник і видавець – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

Головний редактор – Добровольська В. В.

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія : наук. журн. / М-во культури та інформ. політики України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. Київ : НАКККіМ, 2022. № 3. 108 с.

У фаховому науковому журналі «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» висвітлюють актуальні питання в галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

Видання адресоване фахівцям у галузі бібліотекознавства, документознавства, архівознавства, соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, а також науковцям, викладачам, аспірантам, студентам, усім, хто прагне набути ґрунтовні знання теоретичного та прикладного характеру.

Добровольська В. В. – доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККіМ), **головний редактор**

Збанацька О. М. – доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, Київський національний університет культури і мистецтв (КНУКіМ), **заступник головного редактора**

Філіппова Н. П. – кандидат наук із соціальних комунікацій, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ), **відповідальний секретар**

Бездрабко В. В. – доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв (КНУКіМ)

Білушак Т. М. – кандидат історичних наук, Національний університет «Львівська політехніка» (НУ «Львівська політехніка»)

Веретеннікова Н. В. – кандидат наук із соціальних комунікацій, НУ «Львівська політехніка»

Вовк Н. С. – кандидат історичних наук, доцент, НУ «Львівська політехніка»

Дубровіна Л. А. – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України (НБУВ)

Заваліна О. Л. – доктор інформаційно-бібліотечних наук, Університет Північного Техасу (США, Дентон)

Осінський Збігнєв – доктор габілітований, професор, Університет Марії Кюрі-Склодовської (Польща, Люблін)

Кобелєв О. М. – доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, Харківська державна академія культури

Кунанець Н. Е. – доктор наук із соціальних комунікацій, професор, НУ «Львівська політехніка»

Литвин С. Х. – доктор історичних наук, професор, НАКККіМ

Лобузіна К. В. – доктор наук із соціальних комунікацій, НБУВ

Маслак В. І. – доктор історичних наук, професор, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

Новальська Т. В. – доктор історичних наук, професор, КНУКіМ

Парвіз Казімі – кандидат філологічних наук, Бакинський державний університет (Азербайджан, Баку)

Ржеуський А. В. – кандидат наук із соціальних комунікацій, НУ «Львівська політехніка»

Тур О. М. – доктор наук із соціальних комунікацій, професор, Кременчуцький національний університет імені М. Остроградського

Чередник Л. А. – кандидат філологічних наук, доцент, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Відповідальний секретар – Філіппова Н. П.

Редактор – Бугайова О. І.

Комп'ютерне складання та верстка – Бугайова О. І.

Редагування англomовних анотацій і транслітерації – Петренко А. В.

Дизайн обкладинки – Саприкін О. А.

Рекомендовано до друку вченою радою НАКККіМ

Протокол № 1 від 30.08.2022

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») в галузі соціальних комунікацій зі спеціальності 029 – Інформаційна, бібліотечна та архівна справа (Наказ МОН України від 26.11.2020 № 1471)

Статті, подані до редакції журналу, **рецензують члени редакційної колегії**

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації

Серія КВ № 21133-10933ПР від 08.12.2014

Свідоцтво видала Державна реєстраційна служба України

Використання в будь-якій формі матеріалів, що опубліковані в журналі, узгоджують з редакцією.

Посилання на видання обов'язкові.

Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей.

Адреса редакції та видавця: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп. 11

e-mail: nauka@nakkkim.edu.ua

© Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2022



Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія

Науковий журнал	Виходить щоквартально	Заснований у лютому 2004 р.	№ 3 2022
--------------------	--------------------------	--------------------------------	-------------

ЗМІСТ

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО

<i>Ржеуський А. В., Кунанець Н. Е., Добровольська В. В.</i> Електронні інформаційні ресурси бібліотек технічних університетів України: порівняльний аналіз	5
<i>Гуменчук В. В.</i> Сучасні бібліотеки України як інклюзивний простір: промоція читання та популяризація книги	14
<i>Хрущ С. С.</i> Концептуальна модель інноваційного медіапростору бібліотеки	20

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО

<i>Комова М. В., Петрушка А. І.</i> Науковий контент: чинники та динаміка розвитку української національної термінографії	27
<i>Палеха Ю. І.</i> Загальна класифікація документа: пропозиції щодо вдосконалення	37
<i>Шевченко О. В., Спрінсян В. Г.</i> Електронні документи в складі цифрової спадщини сучасного суспільства	49

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ. ІНФОРМОЛОГІЯ

<i>Василенко В. Ю.</i> Особливості формування інмутаційних процесів у закладі вищої освіти	56
<i>Кобижча Н. І., Іващенко О. Л., Подгаєцька В. В.</i> Кодування інформації: різновиди штучних знакових систем	63
<i>Доскіч Л. С.</i> Інтернет-технології: від допоміжного засобу політичного просування до найважливішої складової виборчих кампаній	70
<i>Палій С. В.</i> Інформаційно-аналітична діяльність у контексті розвитку інформаційного суспільства	76
<i>Терентьєв С. О.</i> Інформаційно-комунікаційне забезпечення розвитку мережі публічних бібліотек: теоретичні підходи	81

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ

<i>Бачинська Н. А.</i> Професійна стандартизація: вимоги до компетентностей фахівця з бібліотечно-інформаційної справи	87
<i>Гуменчук А. В.</i> Зародження та розвиток ступеневої бібліотечно-інформаційної освіти на Африканському континенті	93
<i>Ржечицька С. А.</i> Проблеми та переваги дистанційного навчання в мистецьких закладах вищої освіти	100
<i>Вимоги до публікацій</i>	106

CONTENT

LIBRARY SCIENCE

<i>Rzheuskyi A., Kunanets N., Dobrovolska V.</i> Electronic information resources of libraries of technical universities of Ukraine: a comparative analysis	5
<i>Gumenchuk V.</i> Modern libraries of Ukraine as an inclusive space: promotion of reading and popularisation of books	14
<i>Khrushch S.</i> Conceptual model of innovative library media space	20

DOCUMENTATION

<i>Komova M., Petrushka A.</i> Scientific content: factors and dynamics of the development of ukrainian national terminology	27
<i>Palekha Y.</i> General classification of the document: suggestions for improvement	37
<i>Shevchenko O., Sprinsyan V.</i> Electronic documents are part of the digital heritage of modern society	49

SOCIAL COMMUNICATIONS. INFORMOLOGY

<i>Vasylenko V.</i> Characteristics of the formation of inmutational processes in an institution of tertiary education	56
<i>Kobyzhcha N., Ivashchenko O., Podgayetska V.</i> Information encoding: different types of artificial sign systems	63
<i>Doskich L.</i> Internet technologies: from an auxiliary tool of political promotion to the most significant component of election campaigns	70
<i>Palii S.</i> Information and analytical activities in the development of information society	76
<i>Terentiev S.</i> Theoretical approaches to information and communication support in public libraries network	81

TRAINING OF SPECIALISTS

<i>Bachynska N.</i> Professional standardization: requirements for the competences of a library and information specialist	87
<i>Humenchuk A.</i> Origin and development of multilevel library and information education on the african continent	93
<i>Rzhechytska S.</i> Challenges and advantages of distance learning in art institutions of tertiary education	100
<i>Requirements for publications</i>	106

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО

УДК 027.022

DOI 10.32461/2409-9805.3.2022.266963

Цитування:

Ржеуський А. В., Кунанець Н. Е., Добровольська В. В. Електронні інформаційні ресурси бібліотек технічних університетів України: порівняльний аналіз. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 3. С. 5–14.

Rzheuskyi A., Kunanets N., Dobrovolska V. (2022). Electronic information resources of libraries of technical universities of Ukraine: a comparative analysis. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 5–14 [in Ukrainian].

Ржеуський Антоній Валентинович,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
докторант Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0001-8711-4163>
antonii.v.rzheuskyi@lpnu.ua

Кунанець Наталія Едуардівна,
доктор наук із соціальних комунікацій,
професор кафедри інформаційних систем та мереж
Національного університету «Львівська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0003-3007-2462>
nek.lviv@gmail.com

Добровольська Вікторія Василівна,
доктор наук із соціальних комунікацій, доцент,
професор кафедри культурології та
міжкультурних комунікацій
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв,
провідний науковий співробітник
відділу теорії та історії бібліотечної справи
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського
<https://orcid.org/0000-0002-0927-1179>
vika_dobrovolska@ukr.net

ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ БІБЛІОТЕК
ТЕХНІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Мета статті полягає в проведенні порівняльного аналізу електронних інформаційних ресурсів, до яких бібліотеки технічних університетів надають доступ користувачам у дистанційному режимі. **Методологія дослідження** базується на застосуванні загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, зокрема аналізу, синтезу, логічного методу, моніторингу та методу візуалізації результатів дослідження. **Наукова новизна** роботи полягає в розширенні уявлень про сучасні електронні інформаційні ресурси, якими бібліотеки технічних закладів вищої освіти України обслуговують своїх користувачів в умовах пандемії та воєнного стану. **Висновки.** У статті здійснено порівняльний аналіз електронних інформаційних ресурсів, які надані в дистанційному режимі користувачам бібліотек технічних університетів України під час карантину та воєнного стану. Дослідження дало змогу визначити двох лідерів: наукову бібліотеку Національного університету «Запорізька політехніка» та наукову бібліотеку Національного університету «Чернігівська політехніка», які пропонують своїм користувачам найбільш вичерпний перелік електронних інформаційних ресурсів: електронний каталог, інституційний репозитарій, електронні бібліотеки, власні електронні колекції, інформаційні ресурси у відкритому доступі в інтернеті. Бібліотеки ведуть широку інформаційну діяльність у соціальних мережах Twitter, Instagram, Facebook, підтримують Youtube-канали. Ще однією перевагою в інформаційному обслуговуванні користувачів є те, що працівники створюють тематичні огляди літератури у вигляді презентацій та допомогою вебсервісу Calameo та розміщують їх на вебсайті бібліотек.

Ключові слова: науково-технічна бібліотека, вебсайт, інформаційні ресурси, карантин, воєнний стан, віртуальна виставка, тематичний огляд літератури, електронний каталог, інституційний репозитарій, електронна бібліотека, електронна колекція.

Rzheuskyi Antonii,

Ph.D. in Social Communications,
Doctoral Student of the National Academy
of Management of Culture and Arts

Kunanets Natalia,

Doctor of Sciences in Social Communications,
Professor of the Department of Information Systems and Networks,
Lviv Polytechnic National University

Dobrovol'ska Viktoriia,

Doctor of Sciences in Social Communications, Associate Professor,
Professor of the Department of Cultural Studies
and Intercultural Communications,
National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts,
Leading Researcher of the Department
of Theory and History of Library Science,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

ELECTRONIC INFORMATION RESOURCES OF LIBRARIES OF TECHNICAL UNIVERSITIES OF UKRAINE: A COMPARATIVE ANALYSIS

The purpose of the article is to identify and conduct a comparative analysis of electronic information resources to which technical university libraries provide remote access to users. The research methodology is based on the general scientific and special methods of cognition such as analysis, synthesis, logical method, monitoring, and the method of visualisation of research results. The scientific novelty of the work lies in the expansion of ideas about modern electronic information resources, with which the libraries of technical institutions of tertiary education of Ukraine serve their users in the conditions of a pandemic and martial law.

Conclusions. *In this study, a comparative analysis of information resources provided remotely to users of technical university libraries of Ukraine during quarantine and martial law was carried out. The research made it possible to identify two leaders: the scientific library of the Zaporizhia Polytechnic National University and the scientific library of the Chernihiv Polytechnic National University, which offer their users the most comprehensive list of information resources: electronic catalog, institutional repository, electronic libraries, their own electronic collections, recommended information resources available on the Internet in public access. The libraries conduct extensive information activities in social networks (Twitter, Instagram, and Facebook), as well as support YouTube channels. Another advantage in user information service is that library staff create thematic reviews of literature in the form of presentations using the Calameo web service and place them on the library website.*

Keywords: *scientific and technical libraries, website, information resources, quarantine, martial law, virtual exhibitions, thematic literature reviews, electronic catalog, institutional repository, electronic libraries, electronic collections.*

Актуальність теми дослідження. З упровадженням карантинних обмежень, спричинених стрімким поширенням коронавірусної інфекції, а також воєнного стану на території України бібліотеки, а зокрема бібліотеки технічних закладів вищої освіти України, вимушені були адаптуватися до інформаційного забезпечення потреб сучасних віртуальних користувачів. Набуває поширення тенденція з обслуговування інформаційними ресурсами користувачів у дистанційному режимі, створення та надання відкритого доступу до електронних колекцій, що впродовж багатьох років слугували для внутрішнього використання та обслуговування

читачів у стінах книгозбірень.

Аналіз досліджень і публікацій. У Законі України «Про Національну програму інформатизації» інформаційний ресурс трактується як «сукупність документів в інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо)» [1]. Таке визначення є лаконічним, цілком не розкриває поняття інформаційних ресурсів, не деталізує види документів та носіїв інформації, лише перелічує установи, у яких акумульовані документні зібрання.

На вебсайті Wikiwand інформаційні ресурси трактуються як «документи і масиви документів в інформаційних системах чи інформаційні продукти

певного призначення, що необхідні для забезпечення інформаційних потреб споживачів у визначеній сфері діяльності»[2]. У наведеному визначенні не уточнено види документів та носіїв інформації, не деталізовано навіть установ, призначених для зберігання та надання у використанні документів загалом, а подано їх як інформаційні системи. Однак фігурує «інформаційний продукт», що створюють з інформаційних ресурсів.

За визначенням Української бібліотечної енциклопедії, інформаційні ресурси – це «систематизовані зібрання документів, їх масивів в інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних, депозитаріях, музеях тощо), що зафіксовані на паперових чи інших носіях інформації і призначені для забезпечення інформаційних потреб користувачів інформації у визначеній сфері діяльності»[3]. У цьому тлумаченні наведені інформаційні системи, у яких зберігаються документи, однак зазначені паперові носії інформації без згадки про електронні.

У Законі України «Про науково-технічну інформацію» поняття інформаційних ресурсів національної системи науково-технічної інформації тлумачено як «сукупність довідково-інформаційних фондів з необхідним довідково-пошуковим апаратом і відповідними технічними засобами зберігання, обробки й передачі, що є у володінні, розпорядженні, користуванні державних органів і служб науково-технічної інформації, наукових та науково-технічних бібліотек, комерційних центрів, підприємств, установ і організацій» [4]. З огляду на таке визначення інформаційні ресурси розуміють у вузькому значенні як сукупність лише довідково-інформаційних фондів. Актуально було б зазначити про види документів або носіїв інформації.

Отже, відповідно до наведених вище визначень, поданих у вітчизняних джерелах, інформаційними ресурсами вважають документи, обмежені зібранням документів на паперовій основі, що мають свою систематизацію та довідково-пошуковий апарат. У таких дефініціях інші носії інформації не зазначені, хоча проводилось оцифрування бібліотечних та архівних фондів з метою переведення документів в електронну форму. Також не вказано, чи мають документи мережевий статус, що на сьогодні є надзвичайно актуальним.

Такі визначення можна вважати застарілими, оскільки вони характеризують властивості інформаційних ресурсів, які були їм притаманні щонайменше два минулі десятиліття; однак аж ніяк не сьогоденню, з його стрімким розвитком інформаційних технологій і, на додаток, ситуацією з поширенням коронавірусу, а нині й воєнного стану, що спричинило впровадження ізоляційних заходів, у результаті чого суспільство змушене було

вибудовувати комунікацію електронними засобами зв'язку.

Звернімося до визначень, що подають у закордонних джерелах. У словнику на вебсайті Law Insider у поняття інформаційних ресурсів вкладають процедури, обладнання та програмне забезпечення, які використовують, проєктують, створюють, експлуатують та підтримують для збору, запису, опрацювання, зберігання, отримання, відображення і передачі інформації, а також персонал, який обслуговує це обладнання та програмне забезпечення, разом з консультантами [5]. Наведене тлумачення тяжіє, на нашу думку, більше до визначення інформаційної технології.

Електронні інформаційні ресурси можуть складатися з даних (інформації, що представляє числа, текст, графіку, зображення, карти, рухомі зображення, музику, звуки тощо), програм (інструкцій тощо, які опрацьовують дані для використання) або комбінацій даних і програм [6]. Таке визначення інформаційних ресурсів більше стосується бази даних, створеної на платформі DSpace з підтримкою стандарту Dublin Core, або ж репозиторію – спеціального сервера, на якому зберігається програмне забезпечення.

С. Дханавандан і М. Таміжчелван трактують інформаційні онлайн-ресурси як такі, у яких інформація зберігається в електронному вигляді, до якої можна отримати доступ через електронну систему та мережеве середовище [7]. Запропоноване визначення стосується лише електронних видів документів, з акцентом на дистанційному доступі, щоправда, не зазначено, де має зберігатися інформація та які установи мають забезпечувати віддалений до неї доступ.

Г. Цаконас, та К. Папатеодору вважають, що інформаційні ресурси є джерелами інформації, що надані в електронній формі та містять ресурси, доступні в мережі «Інтернет», як-от: наукові посібники, онлайн-покажчики, електронні книги й тексти, електронні журнали, бібліотечний каталог, довідкові онлайн-джерела, звукозаписи та бази даних зображень [8]. На нашу думку, інформаційні ресурси мають не виключати наявність і традиційних документів, тобто мати гібридний характер. Перевагою такого визначення є те, що автори розглядають бібліотеку як посередника в наданні доступу до електронних документів та інформації на різних носіях для забезпечення освітньої, навчальної та наукової діяльності.

Отже, у визначеннях інформаційних ресурсів, наведених в іноземних джерелах, на відміну від вітчизняних, акцент зроблено на електронні носії інформації; документи, представлені в електронній версії; бази даних, у яких містяться електронні документи чи метадані про них. Варто

[illegible]

Порівняємо детальніше інформаційні онлайн-ресурси бібліотек технічних університетів України, якими мають змогу користуватися читачі під час карантину та воєнного стану.

Усі дев'ять книгозбірень надають можливість дистанційно скористатися електронним каталогом (рис. 1).

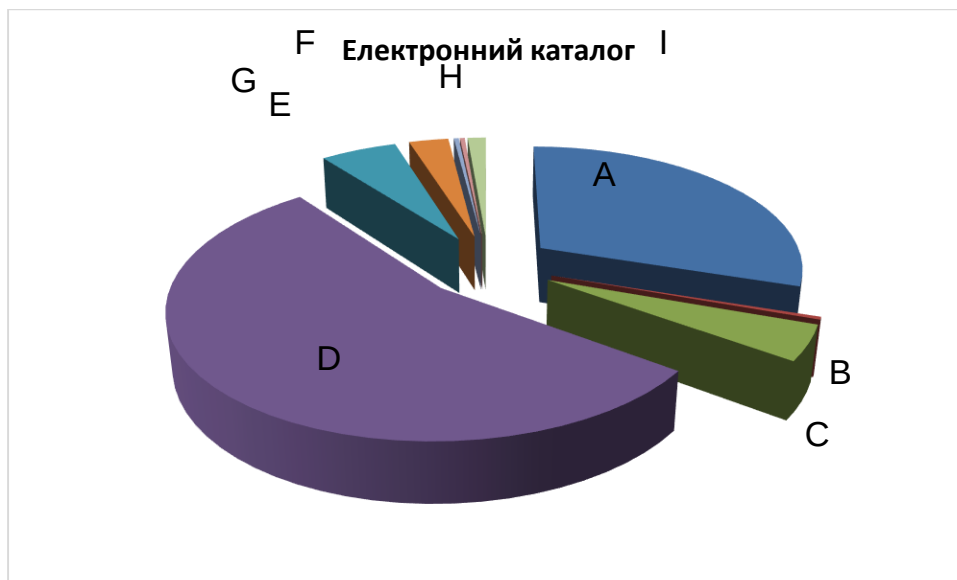


Рис. 1. Надання віддаленого доступу до електронного каталогу

Наступним найбільш поширеним інформаційним ресурсом є електронний архів наукових

публікацій. Його надають дистанційно також усі досліджувані бібліотеки (рис. 2).

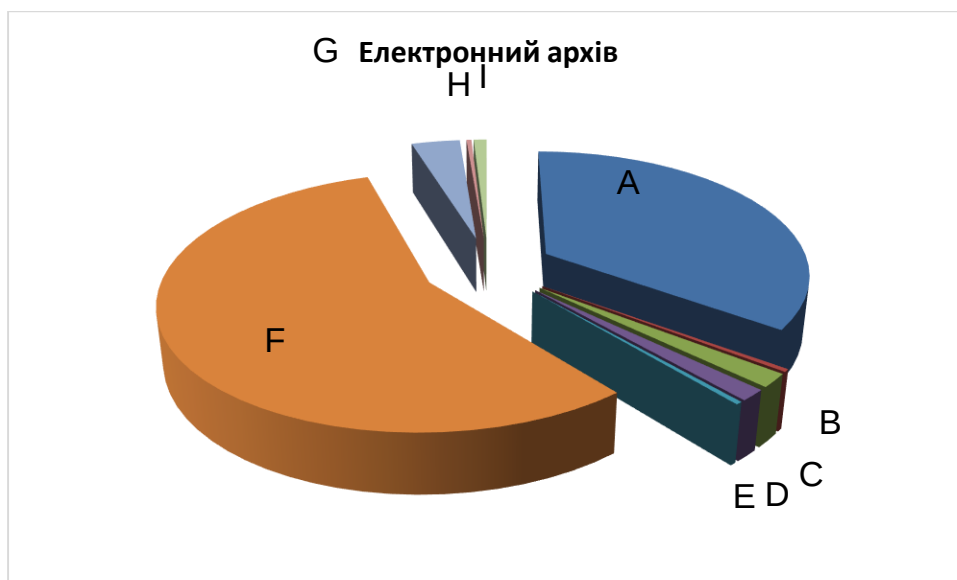


Рис. 2. Надання віддаленого доступу до електронного архіву

Під час дослідження вебсайтів бібліотек виявлено, що з дев'яти бібліотек п'ять пропонують користувачам інформаційні ресурси відкритого доступу: науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка КПІ ім. Ігоря Сікорського; науково-технічна бібліотека Вінницького національного

технічного університету; наукова бібліотека Національного університету «Запорізька політехніка»; наукова бібліотека Національного університету «Чернігівська політехніка»; наукова бібліотека Харківського національного університету радіоелектроніки (рис. 3).

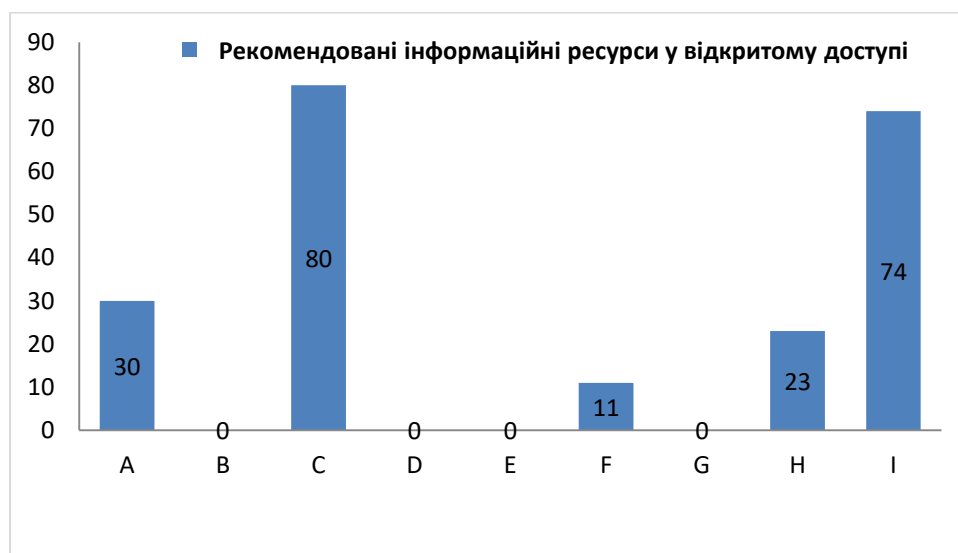


Рис. 3. Порівняння кількісних параметрів рекомендованих користувачам інформаційних ресурсів

Як видно з рис. 3, першість посідає науково-технічна бібліотека Вінницького національного технічного університету, яка створила та підтримує на вебсайті окремий розділ, присвячений інформаційним ресурсам у вільному доступі.

Під час проведення дослідження виявлено, що з дев'яти книгозбірень працівники лише науково-

технічної бібліотеки Вінницького національного технічного університету створюють буктрейлери.

Окрім електронного каталогу та електронного архіву, п'ять з дев'яти досліджуваних бібліотек (рис. 4) пропонують своїм читачам скористатись додатковими власними повнотекстовими базами даних.

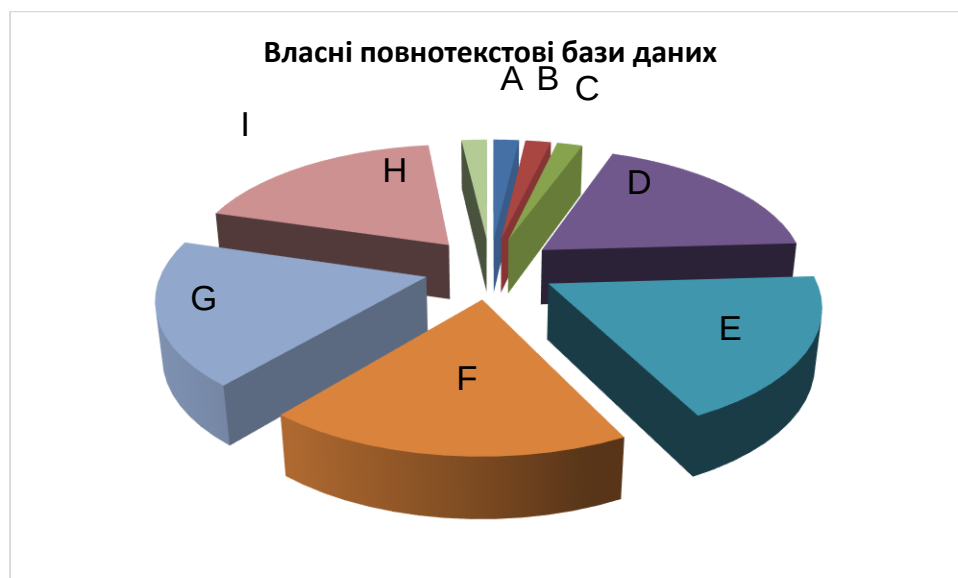


Рис. 4. Надання віддаленого доступу до власних баз даних

Науково-технічна бібліотека Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» надає віддалений доступ авторизованим користувачам до електронного архіву повнотекстових баз даних «Навчальні видання» та «Праці вчених НТУ «ХПІ»».

Науково-технічна бібліотека Національного авіаційного університету пропонує скористатись електронною бібліотекою НАУ, що містить:

- електронний каталог;

- інституційний репозитарій;

- наукову періодику НАУ – портал, на якому розміщено електронні версії наукових журналів, що видають у Національному авіаційному університеті з архівами;

- електронні конференції НАУ – електронний архів, де зберігають матеріали конференцій, що проходять у Національному авіаційному університеті;

- електронну мультимедійну бібліотеку цінних та рідкісних видань.

Інформаційний ресурс «Електронна бібліотека» науково-технічної бібліотеки Національного університету харчових технологій складається з таких повнотекстових колекцій:

- навчально-методичні матеріали університету;
- підручники, навчальні посібники, монографії;
- періодичні видання;
- автореферати дисертацій.

Інформаційний ресурс «Електронна бібліотека» наукової бібліотеки Національного університету «Запорізька політехніка» доступний для авторизованих користувачів та складається з колекцій навчальних посібників, книг, конспектів лекцій, статей, методичних вказівок та авторефератів дисертацій в електронному вигляді.

Наукова бібліотека Національного університету «Чернігівська політехніка» на час карантину та воєнного стану пропонує своїм користувачам:

- відкритий реєстр періодичних видань – ресурс, що інформує про надходження періодичних видань, які передплатує університет;

- електронні версії періодичних видань за профілем університету.

Бібліотеки технічних університетів активно підтримують сторінки в соціальних мережах. Під час проведення дослідження встановлено, що найпопулярнішими соціальними мережами серед книгозбірень є Facebook та Instagram. Однак на вебсайті науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету було виявлено посилання на соціальну мережу Twitter, а науково-технічної бібліотеки Національного університету харчових технологій – на Facebook. Лише три книгозбірні, а саме: науково-технічна бібліотека Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»; наукова бібліотека Національного університету «Запорізька політехніка» та наукова бібліотека Національного університету «Чернігівська політехніка» послуговуються трьома соціальними мережами: Facebook, Instagram та Twitter (рис. 5).

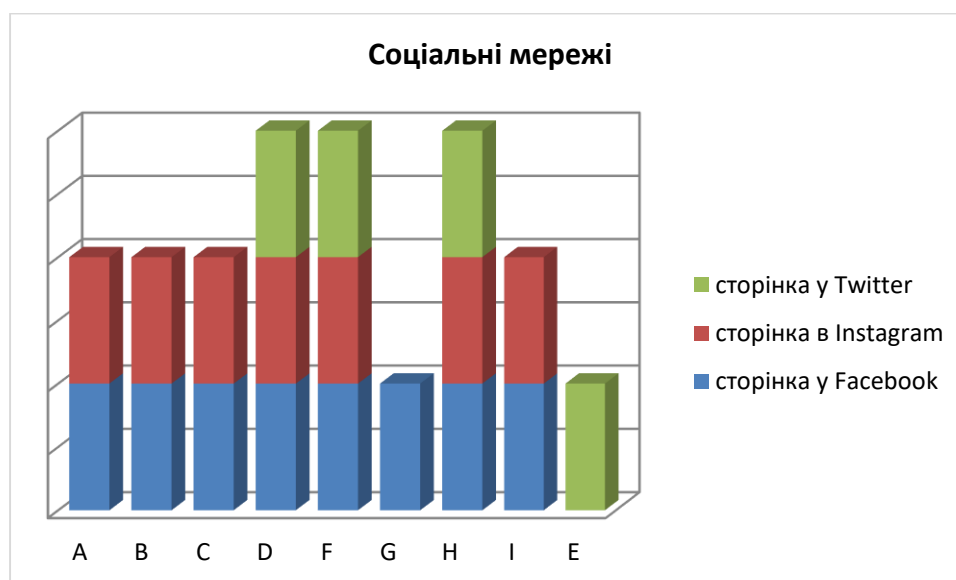


Рис. 5. Сторінки бібліотек у соціальних мережах

Бібліотеки технічних закладів вищої освіти зареєстрували та підтримують Youtube-канал, на якому розміщують промоційні відео про бібліотеку, заходи та події, інформаційні ресурси. Як видно з рис. 6, на Youtube-каналі наукової бібліотеки Національного університету «Запорізька політехніка» зосереджено найбільше відеоматеріалів. Однак, як показало дослідження, більшість із них присвячені подіям університету. Варто окремо відзначити, що вебсайти трьох науково-технічних бібліотек не містили посилання на Youtube, а саме: Національного університету «Львівська політехніка»; Національного авіаційного університету та Національного університету харчових технологій.

Також бібліотеки технічних закладів вищої

освіти пропонують своїм користувачам ознайомитися з віртуальними виставками (рис. 7). Як видно з рисунка, найбільше уваги цьому напрямку приділяють чотири книгозбірні: науково-технічні бібліотеки Національного авіаційного університету та Національного університету харчових технологій, наукові бібліотеки Національного університету «Запорізька політехніка» та Харківського національного університету радіоелектроніки. Вони створюють та розміщують віртуальні виставки на своїх вебсайтах у форматі PDF або на Youtube-каналах.

Варто окремо відзначити спробу працівників науково-технічної бібліотеки ім. Г. І. Денисенка КПІ ім. Ігоря Сікорського щодо створення підкастів та розміщення їх на Youtube-каналі.

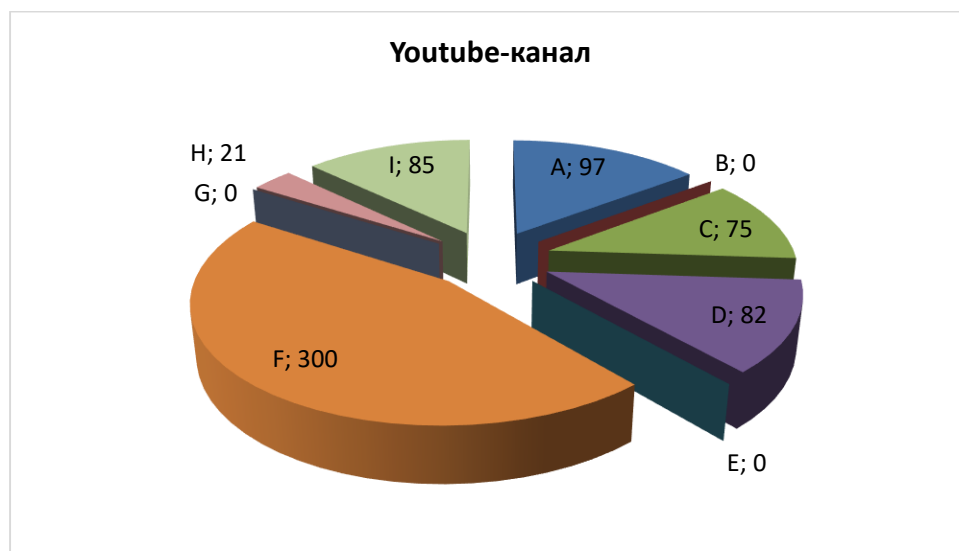


Рис. 6. Порівняння кількості відеоматеріалів, розміщених на Youtube-каналах бібліотек

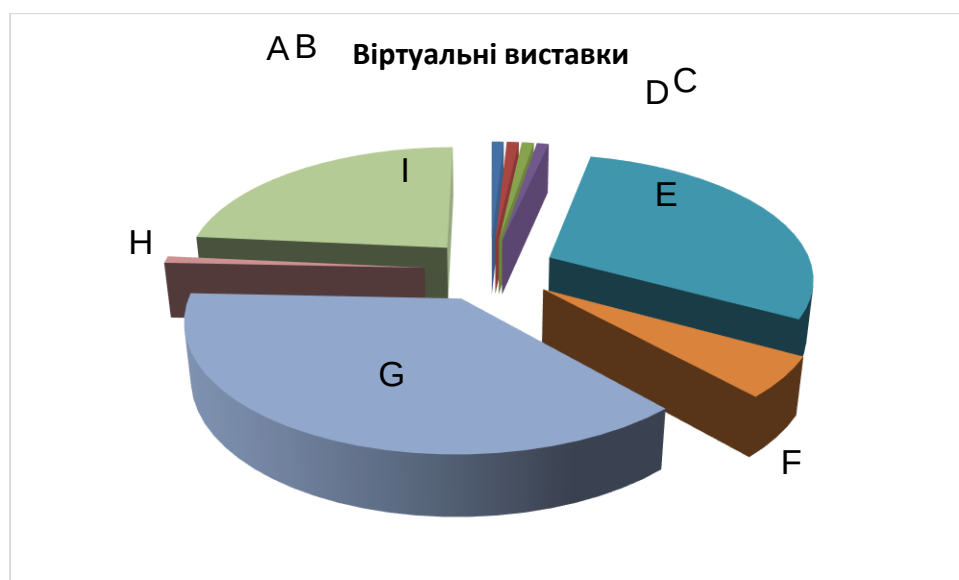


Рис. 7. Створення та надання доступу до віртуальних виставок

Наукова новизна статті полягає в дослідженні та порівнянні інформаційних ресурсів, якими бібліотеки технічних закладів вищої освіти України обслуговують своїх користувачів в умовах пандемії та воєнного стану.

Висновки. Отже, під час проведення цього дослідження визначено дві наукові бібліотеки технічних закладів вищої освіти, які є лідерами з дистанційного забезпечення інформаційними ресурсами користувачів під час карантину та воєнного стану: Національного університету «Запорізька політехніка» та Національного університету «Чернігівська політехніка»: у них перелік інформаційних ресурсів найширший.

Наукова бібліотека Національного університету «Запорізька політехніка» надає цілодобовий доступ до електронного каталогу, інституційного репозитарію, електронної бібліотеки. Ресурс

«Електронна бібліотека» доступний для авторизованих користувачів та складається з навчальних посібників, книг, конспектів лекцій, статей, методичних вказівок та авторефератів дисертацій в електронному вигляді. Бібліотека представлена в соціальних мережах Twitter, Instagram, Facebook, підтримує Youtube-канал, який налічує близько 300 відеоматеріалів. Працівники створюють віртуальні виставки та розміщують їх на вебсайті у форматі PDF. Бібліотека пропонує перелік з 11 інформаційних ресурсів, представлених у вільному доступі.

Наукова бібліотека Національного університету «Чернігівська політехніка» пропонує своїм читачам скористатися: електронним каталогом бібліотеки, електронним архівом університету, відкритим реєстром періодичних видань – ресурсом, що інформує про надходження періодичних

видань, які передплачує університет, електронними версіями періодичних видань за профілем закладу. Бібліотека рекомендує своїм користувачам на час воєнного стану та карантинних обмежень перелік з 23 інформаційних ресурсів, представлених у вільному доступі.

Наукова бібліотека Національного університету «Чернігівська політехніка» представлена в соціальних

мережах Twitter, Instagram, Facebook, підтримує Youtube-канал, який налічує 21 відеоматеріал.

Ще однією перевагою в інформаційному обслуговуванні користувачів є те, що працівники створюють тематичні огляди літератури у вигляді презентацій за допомогою вебсервісу Calameo та розміщують їх на вебсайті бібліотеки.

Список використаних джерел

1. Закон України про Національну програму інформатизації. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.06.2022).
2. Інформаційні ресурси. URL: https://www.wikiwand.com/uk/Інформаційні_ресурси (дата звернення: 20.06.2022).
3. Інформаційні ресурси. Українська бібліотечна енциклопедія. URL: https://ube.nlu.org.ua/article/Інформаційні_ресурси (дата звернення: 22.06.2022).
4. Закон України про науково-технічну інформацію. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text> (дата звернення: 20.06.2022).
5. Information Resources. Law Insider. URL: <https://www.lawinsider.com/dictionary/information-resources> (дата звернення: 25.06.2022).
6. Panda S. P., Mahapatra R. K. Web-Based Services from Libraries: A Case Study of Gandhi Group of Institutions (GGI) Gunupur, Odisha (India). *VSRD Technical & Non Technical Journal*. 2011. Vol. 2 (12). P. 591–603.
7. Dhanavandan S., Tamizhchelvan M. Use pattern of digital resources among engineering colleges in Tamil Nadu, India. *International Journal of Library Science*. 2012. Vol. 5 (1). P. 30–40.
8. Tsakonas G., Papatheodorou C. Analyzing and evaluating usefulness and usability in electronic services. *Journal of Information Service*. 2006. Vol. 32 (5). P. 400–419.
9. Ястремська Г. А., Фисенко І. А. Особливості надання послуг інформаційно-бібліографічним відділом бібліотеки МНАУ в умовах карантинних обмежень. URL: http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/93_2021 (дата звернення: 20.06.2022)..
10. Зуєва М., Поліщук Т. Робота університетських бібліотек в період пандемії COVID-19. *Розвиток освіти, науки та бізнесу: результати 2020* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Дніпро, 03–04 грудня 2020 р.). Дніпро, 2020. С. 426–428.
11. Haque Md. Armanul, Zhang Xiaojuan Dr, Alam Md. Shafiul Dr, Hasan Md. Nazmul, Any Farzana. IslamLibrary Services during COVID-19 Pandemic: A Bibliometric Analysis and knowledge Mapping. Analysis and knowledge Mapping. URL: <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=13366&context=libphilprac> (дата звернення: 18.06.2022).
12. Dipti Mehta, Xiaocan Wang. COVID-19 and digital library services – a case study of a university library. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/DLP-05-2020-0030/full/html> (дата звернення: 11.06.2022).

References

1. Law of Ukraine on the National Informatization Program. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
2. Information resources. URL: https://www.wikiwand.com/uk/Інформаційні_ресурси [in Ukrainian].
3. Information resources. Ukrainian library encyclopedia. Retrieved from: https://ube.nlu.org.ua/article/Інформаційні_ресурси [in Ukrainian].
4. Law of Ukraine on scientific and technical information. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text> [in Ukrainian].
5. Information Resources. Law Insider. Retrieved from: <https://www.lawinsider.com/dictionary/information-resources> [in English].
6. Panda S. P., Mahapatra R. K. (2011). Web-Based Services from Libraries: A Case Study of Gandhi Group of Institutions (GGI) Gunupur, Odisha (India). *VSRD Technical & Non Technical Journal*, 2 (12), 591–603 [in English].
7. Dhanavandan S., Tamizhchelvan M. (2012). Use pattern of digital resources among engineering colleges in Tamil Nadu, India. *International Journal of Library Science*, 5(1), 30–40 [in English].
8. Tsakonas G., Papatheodorou C. (2006). Analyzing and evaluating usefulness and usability in electronic services. *Journal of Information Service*, 32(5), 400–419 [in English].

9. Yastremska H. A., Fysenko I. A. Peculiarities of providing services by the information and bibliographic department of the MNAU library under quarantine restrictions. Retrieved from: http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/93_2021.pdf [in Ukrainian].

10. Zuieva M., Polishchuk T. (2020). The work of university libraries during the pandemic COVID-19. Development of education, science and business: results of 2020. Abstracts of Reports of the International Scientific-Practical Internet Conference. Dnipro, 426–428 [in Ukrainian].

11. Haque Md. Armanul, Zhang Xiaojuan Dr, Alam Md. Shafiul Dr, Hasan Md. Nazmul, Any Farzana. IslamLibrary Services during COVID-19 Pandemic: A Bibliometric Analysis and knowledge Mapping. Analysis and knowledge Mapping. Retrieved from: <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=13366&context=libphilprac> [in English].

12. Dipti Mehta, Xiaocan Wang. COVID-19 and digital library services – a case study of a university library. Retrieved from: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/DLP-05-2020-0030/full/htm> [in English].

Стаття надійшла до редакції 05.07.2022

Отримано після доопрацювання 05.08.2022

Прийнято до друку 12.08.2022

УДК 025.5-056.262:[021.89+342.72](477)

DOI 10.32461/2409-9805.3.2022.266964

Цитування:

Гуменчук В. В. Сучасні бібліотеки України як інклюзивний простір: промоція читання та популяризація книги. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 3. С. 14–19.

Gumenchuk V. (2022). Modern libraries of Ukraine as an inclusive space: promotion of reading and popularisation of books. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 14–19 [in Ukrainian].

Гуменчук Василь Володимирович,
аспірант кафедри інформаційних технологій
Київського національного університету
культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0001-8397-7631>
oitscrazy@gmail.com

СУЧАСНІ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ЯК ІНКЛЮЗИВНИЙ ПРОСТІР: ПРОМОЦІЯ ЧИТАННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ КНИГИ

Мета роботи – представити бібліотеки України як інклюзивний простір з промоції читання та популяризації книги в сучасних умовах. **Методологія дослідження** базувалася на загальнонаукових принципах системності, комплексності, усебічності пізнання. Задля досягнення поставленої мети використано такі спеціальні методи: порівняння, аналіз, узагальнення. **Наукова новизна роботи.** У статті акцентовано на такій важливій проблемі, яку успішно вирішує бібліотечна справа України, як інклюзивний простір бібліотек. Представлено законодавчі ініціативи щодо забезпечення доступу осіб із вадами зору до адаптованого інформаційного ресурсу та промоції читання. Розкрито кращий досвід бібліотек України в сучасних умовах з обслуговування читачів з обмеженими можливостями.

Висновки. У статті аргументовано, що нині наукові студії в українському бібліотекознавстві як науки про закономірності формування, розвитку й функціонування бібліотек повинні актуалізувати теоретичне підґрунтя промоції читання як інклюзивного простору в сучасних умовах, тобто в цьому аспекті бібліотечна наука відстає від досягнень бібліотечної практики. Констатовано, що зі здобуттям Україною незалежності розпочався новий етап промоції читання, пропаганди книги, популяризації бібліотеки як інклюзивного простору для розвитку, освіти та соціалізації на державному рівні. Аргументовано, що орієнтація України на шлях розвитку цивілізованого світу спонукає до запровадження міжнародних апробованих практик удосконалення бібліотечно-інформаційного обслуговування людей з особливими потребами загалом та користувачів із вадами зору зокрема, тобто впровадження інклюзії в бібліотечній сфері є одним із напрямів державної культурної політики. Визначено, що інформаційно-комунікаційне обслуговування осіб з особливими потребами зосереджене на таких векторах, як соціальний, інформаційний, психологічний і дозвілєвий задля максимально повного задоволення їх інформаційних, освітніх та культурних запитів.

Ключові слова: бібліотеки України, інклюзивний простір, промоція читання, популяризація книги, люди з особливими потребами, користувачі з вадами зору.

Gumenchuk Vasyl,

Graduate Student of the Department of Information Technology,
Kyiv National University of Culture and Arts,

MODERN LIBRARIES OF UKRAINE AS AN INCLUSIVE SPACE: PROMOTION OF READING AND POPULARISATION OF BOOKS

The purpose of the article is to present the libraries of Ukraine as an inclusive space for the promotion of reading and popularisation of books in contemporary conditions. *The research methodology* is based on the general scientific principles that cognition is systematic, and comprehensive. In order to achieve this goal, the following special methods are used: comparison, analysis, and generalization. *Scientific novelty of the article* focuses on the issue of an inclusive space of libraries, which is successfully solved by the librarianship of Ukraine. Legislative initiatives to ensure access of visually impaired people to adapted information resources and promotion of reading are presented. The best experience of libraries in Ukraine under contemporary conditions for servicing readers with disabilities is revealed. *Conclusions.* The article argues that currently scientific studies in Ukrainian librarianship as a science of the regularities of library forming, developing, and functioning should update the theoretical basis of the promotion of reading as an inclusive space under contemporary conditions, that is, in this aspect, library science falls behind the achievements of library practice. It is established that with Ukraine gaining independence, a new stage began of promoting reading, books, and popularisation of the library as an inclusive space for development, education, and socialisation at the state level. It is asserted that Ukraine's orientation towards the development of the civilized world encourages the introduction of internationally proven practices to improve library and information services for people with disabilities and visually impaired users, ie the introduction of inclusion in a library sphere is one of the trends of state cultural policy. It is determined that information and communication services for people with disabilities are focused on such vectors as social, informational, psychological, and leisure ones in order to fully meet their informational, educational, and cultural needs.

Keywords: libraries of Ukraine, inclusive space, promotion of reading, popularisation of books, people with disabilities, visually impaired users.

Актуальність теми дослідження. Динамічні перетворення в усіх царинах буття відбуваються під впливом ключових викликів, які постали перед українським суспільством. Ці виклики ми згрупували за такими рівнями: міжнародний, державний та особистісний.

На міжнародному рівні чільними причинами зовнішнього впливу є глобалізація як політична, економічна та культурна уніфікація, імплементація міжнародних стандартів у національну правову систему, карантинні обмеження, спричинені поширенням коронавірусної хвороби COVID-19.

На рівні держави основними факторами трансформацій у політичній сфері є європейський вектор розвитку незалежної України з орієнтацією на загальнолюдські цінності, реформування національної системи науки й освіти, демократизація суспільства, становлення громадянського суспільства та модернізація влади. Визначальним чинником інформаційної технологізації стало повсюдне запровадження інформаційно-комунікаційних технологій, що результується в цифровізації (англ. digitalization) як умові економічного зростання і, по суті, передбачає перенесення всіх державних послуг онлайн.

На рівні особистості магістральними напрямками розвитку людини-громадянина є можливості

освіти впродовж усього життя (англ. Lifelong learning), здатність до прогресу в межах власного професіогенезу, еволюційне накопичення інноваційних компетенцій (лат. *competencia* – досконале володіння певними знаннями чи набутим досвідом) та актуальних навичок через віртуальний необмежений відкритий доступ 24/7 до інформаційних ресурсів бібліотек, архівів і музеїв тощо як джерел суспільної пам'яті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання досвіду діяльності окремих бібліотек як інклюзивних закладів достатньо ґрунтовно висвітлювали практики бібліотечної справи. Значний внесок у розроблення теоретико-методологічних засад запровадження новітніх інформаційних технологій у діяльність бібліотек для людей з особливими потребами зробила Н. Кунанець [7; 8]. Стан та перспективи інформаційних ресурсів бібліотек для людей з особливими потребами досліджували Н. Кунанець, О. Лозицький і В. Пасічник [9]. В українській бібліотечній науці значну увагу приділено особливостям інформаційно-комунікаційного обслуговування людей із вадами зору. Зокрема, ґрунтовно висвітлено такі питання: нормативно-правова база забезпечення доступу до адаптованого інформаційного ресурсу осіб із вадами зору (М. Іванова й О. Клименко [5; 6]); становлення та

розвиток бібліотечно-інформаційного забезпечення користувачів із вадами зору в Україні (А. Литвин [20]); специфіка діяльності Центральної спеціалізованої бібліотеки для сліпих імені М. Островського (О. Бурчак [2]) та ін. Значну увагу розвитку діяльності бібліотек України як інклюзивних закладів постійно приділяє Українська бібліотечна асоціація (УБА). Так, 22 березня 2021 року в межах національної програми в Україні та Європейського тижня цифрової освіти ALL DIGITAL WEEK УБА спільно з Рівненською обласною універсальною науковою бібліотекою та компанією «Хуавей Україна» провела онлайн конференцію «Роль бібліотек у цифровій інклюзії».

Мета статті – представити бібліотеки України як інклюзивний простір з промоції читання та популяризації книги в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Базові складники суспільного розвитку – наука, освіта та культура – формують національний консолідований інформаційний простір, доступ до якого та введення в суспільний обіг інформаційних ресурсів власної генерації покликані забезпечити бібліотеки. «Бібліотеки сприяють розбудові читаючої та мислячої нації» [12, 8].

Орієнтація України на шлях розвитку цивілізованого світу спонукає до запровадження міжнародних апробованих практик удосконалення бібліотечно-інформаційного обслуговування людей з особливими потребами загалом та користувачів із вадами зору зокрема. Стратегія розвитку читання на 2021–2025 роки «Читання як життєва стратегія» [13] формує державну культурну політику промоції читання як інструменту особистісного та професійного розвитку.

Стратегічна ціль № 4 декларує читання як засіб інклюзії (англ. inclusion – включення, залучення) і соціальної адаптації та передбачає: 1) створення інструментів для взаємодії громадських об'єднань, книгозбірень і видавничих установ за такими напрямками: соціальні кампанії для пенсіонерів (4.1.1); комунікаційні кампанії задля ресоціалізації людей з особливими потребами, незахищених верств населення, а в умовах відкритої воєнної агресії російської федерації, усіх, хто постраждав, зокрема військових (4.1.2); грантова підтримка проєктів для промоції читання людей, які потребують соціальної підтримки (4.1.3); 2) використання читання як засобу ресоціалізації постраждалих від конфліктів і насилля за такими напрямками: промоція «читання в профільних медичних та психіатричних, навчальних закладах закритого типу та закладах позбавлення волі» (4.2.1); запровадження системи стимулів задля профілактики ментального здоров'я (4.2.2); розробка методології роботи з особами, які страждають на

посттравматичний стресовий розлад (4.2.3); реалізація грантів для книгозбірень у напрямі роботи із соціальною інклюзією (4.2.4); «комплексне навчання для працівників профільних медичних психіатричних, навчальних закладів закритого типу та закладів позбавлення волі з використання читання як засобу для ресоціалізації людей» (4.2.5) [13].

«Мета інклюзивного розвитку – створити сприятливе середовище для рівного доступу до можливостей і при цьому приділити особливу увагу найбільш вразливим та ізольованим групам населення. Жодна дитина не має відчувати себе іншою та виключеною з освітніх, культурних і соціальних процесів – це головне завдання інклюзії» [1].

Тобто впровадження інклюзії в бібліотечній сфері є одним із напрямів державної культурної політики. Сьогодні незалежна держава Україна – повноправний суб'єкт міжнародних відносин – активно демонструє політичну волю до формування інтелектуально розвиненої нації як стратегічного ресурсу та фундаментальної засади економічно розвиненої країни. «Європейський вектор розвитку України спонукає до ратифікації важливих нормативно-правових актів та імплементації актуальних міжнародних стандартів з метою підтримки громадян у забезпеченні рівного доступу до інформації та знань. Одним з основоположних чинників прогресу в галузі вітчизняної бібліотечної справи є ратифікація нормативно-правових ініціатив задля полегшення доступу до опублікованих творів сліпим, слабозорим та особам, які позбавлені можливості сприйняти друк» [3].

Перший договір у галузі авторського права, що чітко орієнтований на права людини з явно вираженим гуманітарним і соціальним аспектом, – «Марракеський договір про полегшення доступу сліпих, осіб з порушенням зору та іншими обмеженими можливостями сприймати друковану інформацію до опублікованих творів» (переклад Г. В.) [15]. Цей документ спрямований на створення правових умов для забезпечення можливості виробляти матеріали в доступних для цієї категорії осіб форматах, зокрема шрифтом Брайля, великим шрифтом або створювати аудіоверсії, адже в різних країнах чинне законодавство щодо авторського права не дозволяло цього робити [16].

Варто наголосити, що, зокрема, «теоретико-прикладні питання залучення аудіоресурсів як мультимедійних технологій у діяльності українських бібліотек для користувачів з особливими потребами як важливого складника зближення національної бібліотечної справи із досвідом Європейського Союзу, що сприятиме інтегруванню України в єдиний інформаційний простір, залишаються на маргінесі наукових досліджень і потребують негайного вивчення» [4]. Нині наукові

студії в українському бібліотекознавстві (library science) як науки про закономірності формування, розвитку й функціонування бібліотек повинні актуалізувати теоретичне підґрунтя промоції читання як інклюзивного простору в сучасних умовах, тобто в цьому аспекті бібліотечна наука відстає від досягнень бібліотечної практики.

Для прикладу, бібліотекарі дванадцяти бібліотек м. Тернопіль, що входять до комунальної установи «Тернопільська міська централізована бібліотечна система», в умовах воєнної агресії РФ об'єдналися на базі Центральної міської бібліотеки для організації дозвілля всім, хто потребує



Рис. 1. КМ «Тернопільська міська централізована бібліотечна система»

Сьогодні «бібліотекам вже не достатньо мати пандуси. Вони повинні сприяти створенню у своїх приміщеннях комфортних умов для людей з інвалідністю як у площині перебування в приміщенні бібліотеки, так і специфіки споживання інформації цими людьми (забезпечити аудіосупровід та спеціальне обладнання для сприйняття інформації людьми з вадами зору, порушенням слуху тощо). Тобто для забезпечення доступності закладів для всіх мешканців громади необхідно створити інклюзивні простори й забезпечити їхнє наповнення відповідним обладнанням» [1].

Жидачівська міська публічна бібліотека (ЖМПБ) тісно співпрацює з Громадською організацією «Щасливі разом» (утворена 2016 р. Жидачівською міською територіальною громадою, об'єднала 200 дітей з інвалідністю), постійно здійснюючи інформаційну підтримку батьків із питань лікування, навчання, соціалізації та розвитку дітей. Бібліотекарі ЖМПБ створили «перелік електронних адрес установ, організацій, благодійних фондів у нашій країні і за кордоном, розгорнуті анотації щодо їхнього призначення та профілю діяльності, види можливої допомоги, потреби, захоплення та таланти кожної дитини» [1]. У тісній співпраці з волонтерами щорічно проходить свято «Твори добро». Завдяки підтримці ГО брала участь в обласному фестивалі для дітей та молоді з інвалідністю «Повір у себе, і в тебе повірять

емоційної підтримки, насамперед тимчасово переміщеним особам (рис. 1, 2). «У центральній міській бібліотеці, наприклад, є сім комп'ютерів, безоплатна Wi-Fi-зона. Вся техніка підключена до інтернету. <...> передусім книгозбірні намагаються ознайомити переселенців зі своїм українськомовним фондом. Особливо це стосується літератури патріотичного й історичного спрямування. Спільними зусиллями <...> наші установи в Тернополі відкривають для переселенців красивий світ української книги» [14].



Рис. 2. КМ «Тернопільська міська централізована бібліотечна система»

інші» (м. Стрий, Львівська обл.). За фінансової підтримки Благодійного фонду громад «Рідня» в ЖМПБ створено інклюзивний простір для дітей зі спеціалізованим розвивальним обладнанням, що гарантує можливість безпечного перебування в приміщенні бібліотеки.

Кращий досвід інноваційної діяльності бібліотек як інклюзивного простору презентують такі книгозбірні України: бібліотека-філія № 18 м. Львова «Сенсотека» має спеціалізоване обладнання для незрячих і людей з вадами зору; дитяча бібліотека-філія № 2 м. Миколаєва – інклюзивний простір для дітей з особливими потребами «Казка»; Івано-Франківська обласна бібліотека – творча терапія для батьків «Сонячний простір» та інклюзивний простір для дітей із синдромом Дауна; Хмельницька обласна бібліотека для дітей імені Т. Г. Шевченка – для дітей з інвалідністю інклюзивний креативний простір «FreeDreams».

Наукова новизна. У статті акцентовано на такій важливій проблемі, яку успішно вирішує бібліотечна справа України, як інклюзивний простір бібліотек. Представлено законодавчі ініціативи щодо забезпечення доступу осіб із вадами зору до адаптованого інформаційного ресурсу та промоції читання. Розкрито кращий досвід бібліотек України в сучасних умовах з обслуговування читачів з обмеженими можливостями.

Висновки. Зі здобуттям Україною незалежності розпочався новий етап промоції читання, пропаганди книги, популяризації бібліотеки як інклюзивного простору для розвитку, освіти та соціалізації на державному рівні. Орієнтація України на шлях розвитку цивілізованого світу спонукає до запровадження міжнародних апробованих практик удосконалення бібліотечно-інформаційного обслуговування людей з особливими потребами загалом та користувачів із вадами зору, тобто впровадження інклюзії в бібліотечній сфері є одним із напрямів державної культурної політики.

Сучасна українська бібліотека як унікальний соціальний інститут за своєю місією і рівнем вирішуваних завдань наполегливо працює на випередження читацьких запитів через запровадження електронних сервісів і цифрових продуктів у сучасних умовах. Інформаційно-комунікаційне обслуговування осіб з особливими потребами зосереджене на таких векторах, як соціальний, інформаційний, психологічний і дозвілєвий задля максимально повного задоволення їх інформаційних, освітніх та культурних запитів.

Список використаних джерел

1. Бібліотека як відкритий простір для соціалізації користувачів з особливими потребами. *Блог Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого*. URL: <https://oth.nlu.org.ua/?tag=%d1%96%d0%bd%d0%ba%d0%bb%d1%8e%d0%b7%d1%96%d1%8f> (дата звернення: 11.05.2022).
2. Бурчак О. К. Центральна спеціалізована бібліотека для сліпих ім. М. Островського. *Українська бібліотечна енциклопедія*. URL: <http://ube.nlu.org.ua/article/> (дата звернення: 11.05.2022).
3. Гуменчук В. В. Законодавчі норми щодо інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів із вадами зору. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі* : зб. матер. Четвертої міжнар. наук. конф. (Київ, 20–22 травня 2021 р.) / упоряд. Л. Ф. Грінберг, М. М. Цілина. Київ : Ліра-К, 2021. С. 108–110.
4. Гуменчук В. В. Мультимедійні технології в діяльності бібліотек: джерела дослідження. *Культура та інформаційне суспільство XXI ст.* : матер. Всеукр. наук.-теор. конф. молодих учених (Харків, 22–23 квітня 2021 р.) / за ред. проф. В. М. Шейка та ін. ; ХДАК. Харків, 2020. С. 233–234.
5. Іванова М. І. Імплементация Маракешського договору в Україні – важлива складова розвитку бібліотек для людей з вадами зору. Тенденції розвитку медичних бібліотек України і виклики сучасного інформаційного суспільства : матер. XX Міжнар. наук.-практ. конф. (Ужгород, 19–20 травня 2021 р.) / ред. кол.: Т. А. Остапенко, Н. М. Бортнік, С. М. Кіріщева, С. М. Науменко ; Нац. наук. мед. України, Наук. б-ка Ужгород. нац. ун-ту. Київ, 2021. С. 68–69.
6. Іванова М. І., Клименко О. З. Законодавчі ініціативи із забезпечення доступу осіб із вадами зору до адаптованого інформаційного ресурсу. *Культура та інформаційне суспільство XXI ст.* : матер. Всеукр. наук.-теор. конф. молодих учених (Харків, 22–23 квітня 2021 р.) / за ред. проф. В. М. Шейка та ін. ; ХДАК. Харків, 2020. С. 236–239.
7. Кунанець Н. Е. Інформаційно-бібліотечне обслуговування користувачів з особливими потребами: історія та сучасність : монографія / Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів : Галицька видавнича спілка, 2013. 440 с.
8. Кунанець Н. Е. Система бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів з особливими потребами в Україні: історія, методологічні засади, перспективи : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій: 27.00.03. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2013. 39 с.
9. Кунанець Н. Е., Лозицький О. А., Пасічник В. В. Інформаційні ресурси бібліотек для людей з особливими потребами: стан та перспективи. *Сучасні проблеми діяльності бібліотек в умовах інформаційного суспільства* : матер. Третьої наук.-практ. конф. (Львів, 29 вересня 2011 р.) / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Національний університет «Львівська політехніка», Науково-технічна бібліотека ; редколегія: О. В. Шишка, Н. Е. Кунанець, Д. О. Тарасов, І. О. Белоус, Р. С. Самотий, А. І. Андрухів. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2011. С. 174–188. URL: file:///C:/Users/user/Desktop/Василь/Кунанець_Інформаційні ресурси бібліотек.pdf (дата звернення: 19.05.2022).
10. Литвин А. В. Бібліотечно-інформаційне забезпечення користувачів з вадами зору в Україні (XX ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.08 / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 2006. 18 с.
11. Публічні бібліотеки в реаліях війни. *Блог Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого*. URL: <https://oth.nlu.org.ua/?p=5845https://oth.nlu.org.ua/?p=5845> (дата звернення: 28.05.2022).
12. Салата Г. Стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 1. С. 7–13. URL: <http://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/4110> (дата звернення: 25.06.2022).
13. Стратегія розвитку читання на 2021–2025 роки «Читання як життєва стратегія». URL: <https://kompkd.rada.gov.ua/uploads/documents/34027.pdf> (дата звернення: 15.06.2022).

14. Тут лікують книгами: як бібліотеки Тернополя об'єдналися для спільної допомоги під час війни. URL: <https://te.20minut.ua/dopomahayemo/mistse-de-likuyut-knigami-yak-biblioteki-mista-obednalis-dlya-spilnoyi-11538420.html> (дата звернення: 17.06.2022).

15. WIPO Marrakesh Treaty 2013. World Blind Union : Web site. URL: <https://worldblindunion.org/wipo-marrakesh-treaty-2013-full-text/> (дата звернення: 25.05.2022).

16. World Intellectual Property Organization = WIPO : Web site. URL: <https://www.wipo.int/pressroom/en/briefs/limitations.html> (дата звернення: 15.05.2022).

References

1. Library as an open space for socialization of users with special needs. Bloh Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. Yaroslava Mudroho. Retrieved from: <https://oth.nlu.org.ua/?tag=%d1%96%d0%bd%d0%ba%d0%bb%d1%8e%d0%b7%d1%96%d1%8f> [in Ukrainian].

Burchak, O. K. M. Ostrovskiy Central Specialized Library for the Blind. Ukrainska bibliotekna entsyklopediia. Retrieved from: <http://ube.nlu.org.ua/article/> [in Ukrainian].

3. Humenchuk, V. V. (2021). Legislation on information and library services for visually impaired users. In Information, communication and knowledge management in a globalized world. Proceedings of the Fourth International Scientific Conference. Eds.: L. F. Greenberg, M. M. Tsilina. Kyiv: Lira-K, 108–110 [in Ukrainian].

4. Humenchuk, V. V. (2021). Multimedia technologies in the activities of libraries: sources of research. Proceedings of the All-Ukrainian Scientific Conference of young scientists «Culture and Information Society of the XXI century». Ed. prof. W. M. Sheik. Kharkiv, 233–234 [in Ukrainian].

5. Ivanova, M. I. (2021). Implementation of the Marrakesh Treaty in Ukraine is an important component of the development of libraries for the visually impaired. Proceedings of the XX International Scientific Conference «Trends in the development of medical libraries in Ukraine and the challenges of the modern information society». Eds.: T. A. Ostapenko, N. M. Bortnik, S. M. Kirishcheva, S. M. Naumenko. Kyiv, 68–69 [in Ukrainian].

6. Ivanova, M. I., Klymenko, O. Z. (2021, Aprile). Legislative initiatives to ensure access of visually impaired people to the adapted information resource. Proceedings of the All-Ukrainian Scientific Conference of Young Scientists Kultura ta informatsiine suspilstvo XXI st. «Culture and information society of the XXI century». Eds.: Sheika V. M. et al. Kharkiv, 236–239 [in Ukrainian].

7. Kunanets, N. E. (2013). Information and library services for users with special needs: history and modernity: monograph. Lviv: Halytska vydavnycha spilka [in Ukrainian].

8. Kunanets, N. E. (2013). System of library and information service of users with special needs in Ukraine: history, methodological principles, prospects. Extended abstract of Doctor's thesis. Kyiv [in Ukrainian].

9. Kunanets, N. E., Lozytskyi, O. A., Pasichnyk, V. V. (2011). Information resources of libraries for people with special needs: status and prospects]. Proceedings of the third scientific-practical conference «Modern problems of libraries in the information society». Eds.: O. V. Shyshka, N. E. Kunanets, D. O. Tarasov, I. O. Bielous, R. S. Samoty, A. I. Andrukhiv. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki, 174–188. Retrieved from: file:///C:/Users/user/Desktop/Василь/Кунанец_Інформаційні ресурси бібліотек.pdf [in Ukrainian].

10. Lytvyn, A. V. (2006). Library and information support of visually impaired users in Ukraine (XX century). Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].

11. Public libraries in the realities of war. Bloh Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. Yaroslava Mudroho. Retrieved from: <https://oth.nlu.org.ua/?p=5845https://oth.nlu.org.ua/?p=5845> [in Ukrainian].

12. Salata, H. (2022). Library development strategies in Ukraine. Library Science. Record Studies. Informology, 1, 7–13. Retrieved from: <http://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/4110> [in Ukrainian].

13. Reading Development Strategy for 2021-2025 «Reading as a Life Strategy». Retrieved from: <https://kompkd.rada.gov.ua/uploads/documents/34027.pdf> [in Ukrainian].

14. Here they treat with books: how the libraries of Ternopil united to help each other during the war. Retrieved from: <https://te.20minut.ua/dopomahayemo/mistse-de-likuyut-knigami-yak-biblioteki-mista-obednalis-dlya-spilnoyi-11538420.html> [in Ukrainian].

15. WIPO Marrakesh Treaty 2013. World Blind Union [web-site]. Retrieved from: <https://worldblindunion.org/wipo-marrakesh-treaty-2013-full-text/> [in English].

16. World Intellectual Property Organization = WIPO [web-site]. Retrieved from: <https://www.wipo.int/pressroom/en/briefs/limitations.html> [in English].

Стаття надійшла до редакції 12.07.2022
Отримано після доопрацювання 15.08.2022
Прийнято до друку 22.08.2022

УДК 021:004.77

DOI 10.32461/2409-9805.3.2022.266965

Цитування:

Хрущ С. С. Концептуальна модель інноваційного медіапростору бібліотеки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 3. С. 20–26.

Khrushch S. (2022). Conceptual model of innovative library media space. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 20–26 [in Ukrainian].

Хрущ Світлана Сергіївна,
асистентка кафедри комп'ютерних наук
Київського національного університету
культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0001-9349-7762>
svektor.ua@gmail.com

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ІННОВАЦІЙНОГО МЕДІАПРОСТОРУ БІБЛІОТЕКИ

Мета роботи – побудова концептуальної моделі медіапростору бібліотеки, виявлення структурних і функціональних елементів її предметної галузі та окреслення відношень між ними. **Методологія дослідження** базується на сукупності загальнонаукових методів: узагальнення, систематизації, прогнозування. У роботі використано семантичний аналіз текстів публікацій та методологію концептуального моделювання для окреслення зв'язків «цифрової» складової медіапростору бібліотеки із соціокультурними функціями бібліотеки, відповідності професійних ресурсів бібліотеки новим компетентнісним вимогам. **Наукова новизна** полягає у виявленні основних системоутворювальних елементів, які у взаємозв'язку та взаємовпливі формують інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки. На їх основі обґрунтовано концептуальну модель інноваційного медіапростору бібліотеки, основними концептами якої визначено цифрові технології, завдання соціально-комунікативної діяльності бібліотеки в цифровому медіапросторі та цифрові компетентності бібліотечного фахівця. **Висновки.** Концептуальна модель інноваційного медіапростору бібліотек базується на таких концептах: цифрові технології, завдання соціально-комунікативної діяльності бібліотеки в цифровому медіапросторі та цифрові компетентності бібліотечного фахівця. Еволюція функціонування інноваційного медіапростору бібліотеки має відбуватись відповідно до загальних процесів цифровізації суспільства, розвитку бібліотекознавства та бібліотечної справи, актуалізуватись в ІТ-проектах з упровадження цифрових технологій у бібліотеках та передбачати набуття бібліотечними фахівцями цифрових компетентностей.

Ключові слова: інноваційний медіапростір бібліотеки, концептуальна модель, цифрові технології, соціально-комунікативна діяльність, компетентності бібліотечних фахівців.

Khrushch Svitlana,
Assistant Lecturer at the Department of Computer Sciences,
Deputy Dean of the Faculty of Distance Learning,
Kyiv National University of Culture and Arts

CONCEPTUAL MODEL OF INNOVATIVE LIBRARY MEDIA SPACE

The purpose of the work is to build a conceptual model of the library media space, identify the structural and functional elements of its subject area, and outline the relationships between them. **The research methodology** is based on a set of general scientific methods of generalisation, systematisation, and forecasting. The work used the semantic analysis of the texts of publications and the methodology of conceptual modeling to outline the connections between the 'digital' component of the library media space and the library socio-cultural functions, the compliance of the library professional resources with new competency requirements. **The scientific novelty** consists in the identification of the main system-forming elements, which in the relationship and mutual influence form the innovative media space of the modern library. On their basis, the conceptual model of the library innovative media space is substantiated, the main concepts of which are defined as digital technologies, the tasks of the library social and communicative activities in the digital media space, as well as the digital competence of the library specialist. **Conclusions.** The conceptual model of the innovative media space of libraries is based on the following concepts: digital technologies, the tasks of social and communicative activities of the library in the digital media space and digital competences of the library

specialist. The evolution of the functioning of the innovative media space of the library should take place in accordance with the general processes of digitisation of society, the development of librarianship, and be actualised in IT projects for the introduction of digital technologies in libraries and the acquisition by library specialists of the necessary competencies for their use.

Keywords: *innovative media space of the library, conceptual model, digital technologies, social and communicative activities, competencies of library specialists.*

Актуальність теми дослідження. Формування та функціонування інноваційного медіапростору бібліотеки є динамічним явищем зі зміною стану всіх його елементів у результаті їх взаємодії, взаємозалежності та взаємовпливу.

Предметну галузь інноваційного медіапростору описано значною кількістю термінів техніко-технологічного, соціально-комунікативного, освітнього змісту, які формують семантику його предметного поля. Водночас предметна галузь інноваційного простору бібліотеки, за наявності інтуїтивно зрозумілих елементів та іманентно притаманних їй зв'язків і відношень, потребує системності представлення у формі концептуальної моделі функціонування і розвитку. «Цифрова» складова медіапростору бібліотеки потребує окреслення зв'язків із соціокультурними функціями бібліотеки, відповідності професійних ресурсів бібліотеки новим компетентнісним вимогам.

Важливість окреслення предметної галузі та побудови концептуальної моделі інноваційного медіапростору сучасної бібліотеки зумовлена наявністю суперечностей, зокрема, між загальним розумінням медіапростору як сукупності техніко-технологічних засобів функціонування сучасної бібліотеки та необхідністю виявлення соціально-культурної, організаційно-управлінської та професійно-ресурсної складових його формування і функціонування в їх взаємозв'язку та взаємовпливі.

Аналіз досліджень і публікацій. Концептуалізація моделей бібліотеки є предметом уваги дослідників, однак характеризується критично незначною кількістю публікацій. Так, зокрема, Т. Гранчак [2, 17–18] обґрунтувала модель гнучкої бібліотеки як теоретичного орієнтиру розвитку бібліотек в умовах переходу до інформаційного суспільства. Дослідниця виділила організаційну, кадрову та сервісну гнучкість, що в перспективі забезпечить адаптивність бібліотеки до динамічних змін і здатність відповідати у своїй діяльності ключовим принципам інформаційного суспільства.

Побудові концептуальної моделі культурно-просвітницької діяльності публічної бібліотеки присвячено дослідження Т. Сидоренко [8, 36]. Авторка визначила основні блоки моделі, зокрема: цільовий, стратегічно-нормативний, теоретико-методологічний, організаційно-змістовний, діагностичний і результативний. Конкретизувала змістове наповнення, форми й засоби для кожного блоку.

Відмітимо, що концептуалізація моделей бібліотечної діяльності як методологічна процедура не набула поширення у фаховому бібліотекознавчому дискурсі, однак наявні напрацювання слугують суттєвим теоретико-методологічним підґрунтям для подальших досліджень у цьому напрямі.

Побудова концептуальної моделі потребує виявлення «семантичного ядра» понять і термінів інноваційного медіапростору бібліотеки. Наукові праці, у яких у різних аспектах описано предметну галузь інноваційного медіапростору сучасної бібліотеки, можна умовно представити такими кластерами:

- цифрові технології як основа формування медіапростору бібліотеки;
- соціально-комунікативна діяльність у цифровому медіапросторі;
- цифрові компетентності бібліотечного фахівця.

Наявність значної кількості публікацій в окреслених тематичних студіях не дає змоги представити аналіз доробку всіх науковців, отже, визначимо деякі з них, що важливо для виявлення предметного поля інноваційного медіапростору бібліотеки.

Упровадженню цифрових технологій у бібліотеках присвячено роботи багатьох дослідників. У контексті нашої розвідки висвітлено дотичну тематику, пов'язану з інноваційною діяльністю бібліотек, проєктним менеджментом тощо.

Зазначимо, що проєктна діяльність бібліотек тривалий час була предметом вивчення для науковців. Так, інноваційні зміни в бібліотеці на основі проєктного, кадрового менеджменту й ініціативної діяльності бібліотек узагальнила Я. Хіміч [10]. В. Білоус [1], І. Давидова [4], О. Мар'їна [4] та Г. Шемаєва [12] аналізували питання ефективності впровадження цифрових технологій у бібліотеки. Так, описуючи практику цифрових трансформацій бібліотек, І. Давидова та О. Мар'їна [4, 1004] звертають увагу на те, що технологізація відбувається переважно спонтанно, випадково, неузгоджено та розмежовано. Через брак ресурсів і стихійність цифровізації бібліотечних установ процеси цифрової модернізації не набувають системності, є фрагментарними та дискретними. Релевантною висловленим зауваженням вбачаємо необхідність проєктного менеджменту в бібліотеках як суттєво необхідну складову формування їх інноваційного медіапростору.

Соціально-комунікативну діяльність у медіапросторі бібліотек дослідники розглядають у різних

аспектах, поміж яких подолання цифрової нерівності шляхом консультаційної та освітньої діяльності, виконання культурно-дозвілєвих функцій з використанням цифрового медіапростору, а також інформаційно-комунікативні виміри діяльності з організації реальних та мережевих спільнот.

Безперечно, необхідними для бібліотечного фахівця в діяльності в інноваційному медіапросторі є його цифрові компетентності. Цей аспект висвітлено з погляду теоретико-методологічного обґрунтування основ «цифрової» бібліотечної освіти, розробки актуальних освітньо-професійних програм підготовки бібліотечних кадрів, інформаційно-ресурсного забезпечення підвищення їх кваліфікації та професійних фахових комунікацій. Ці питання порушено в наукових працях А. Гуменчука [3, 26], О. Матвієнко та М. Цивіна [6, 41–43], М. Толмач [9, 62–64] та ін.

Аналіз представлених досліджень дав змогу виявити «семантичне ядро» поняття, що окреслює предметну галузь концептуалізації інноваційного медіапростору бібліотек і дає поштовх для подальших міркувань щодо побудови концептуальної моделі інноваційного медіапростору сучасної бібліотеки.

Мета дослідження – побудова концептуальної моделі медіапростору бібліотеки, виявлення структурних і функціональних елементів її предметної галузі та окреслення відношень між ними.

Виклад основного матеріалу. Поняття «модель», «моделювання», «концептуальна модель» є необхідними елементами досліджень, які дають змогу представити предметну галузь у структурованому та систематизованому виді. Подальші міркування з побудови концептуальної моделі медіапростору потребують окреслення сутності поняття «концептуальна модель». Аналіз джерел, у яких науковці в різних контекстах окреслювали поняття «концептуальна модель», дає змогу виявити її основні характеристики.

Концептуальна модель включає різні об'єкти, їх атрибути, зв'язки та процеси. Вона може бути використана для виявлення і конкретизації причинно-наслідкових зв'язків та закономірностей, що характеризують ці процеси, а також для систематизації і структуризації предметної галузі.

Концептуальна модель предметної галузі складається з переліку взаємопов'язаних понять, які використовують для її опису, разом з характеристиками, класифікацією понять (за типами, ситуаціями, ознаками) та законами перебігу процесів, що відбуваються в ній.

Концептуальна модель – це модель, представлена множиною понять та зв'язків між ними, які визначають змістову структуру предметного поля інноваційного медіапростору бібліотеки.

Вона повинна мати прогностичний характер, що передбачає врахування не тільки сучасних, але й майбутніх потреб суспільства та перспективні вимоги до підготовки нової генерації бібліотечних фахівців.

Методологічною основою концептуальної моделі інноваційного медіапростору бібліотеки є системний підхід, відповідно до якого модель становить функціональну систему, раціонально організовану, взаємопов'язану за цілями, завданнями, місцем і часом, змістом, формами й методами. Її елементи пов'язує сукупність організаційних, матеріально-технічних, управлінських, соціально-комунікативних заходів та спільних дій усіх учасників формування та використання інноваційного медіапростору бібліотеки.

У попередніх дослідженнях ми запропонували визначення поняття «інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки» [11, 70]. «Інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки» – це сформована в процесі цифрових трансформацій бібліотеки сукупність техніко-технологічних та програмних засобів бібліотечної діяльності, спрямованих на задоволення інформаційних і соціально-комунікативних потреб громадян, зумовлених їх професійною, громадською діяльністю, навчанням, дозволям, побутом, завданнями особистісного зростання та спілкування. Для пізнання такої складної системи, як інноваційний медіапростір бібліотеки фундаментальне значення має синтез соціально-комунікативної, техніко-технологічної та професійно-ресурсної (компетентнісної) сфер його функціонування.

У контексті нашого дослідження концептуальна модель інноваційного медіапростору бібліотеки є концентрованим вираженням соціального замовлення на соціально-комунікативну функцію бібліотеки в умовах цифровізації суспільства. Метод моделювання у зв'язку зі складністю досліджуваного об'єкта – інноваційного медіапростору бібліотеки – дає змогу вивчати не всі, а лише окремі зв'язки та відношення.

У процесі концептуального моделювання інноваційного медіапростору бібліотеки звернімо увагу на такі аспекти:

1. Умови функціонування об'єкта, визначені характером взаємодії між ним і його оточенням, а також між елементами об'єкта.

2. Можливості управління об'єктом, визначення складу керованих змінних об'єкта.

Умови формування і функціонування інноваційного медіапростору бібліотек визначають загальні процеси цифрових трансформацій суспільства, розвиток цифрових технологій та актуалізацію соціально-комунікативних функцій бібліо-

теки в умовах цифровізації. Управління процесами формування і функціонування інноваційного медіасередовища бібліотеки зумовлене можливостями застосування методології *проектного менеджменту* як необхідного елемента досягнення бажаного результату. До керованих складових інноваційного медіапростору слід віднести також бібліотечний кадровий менеджмент, спрямований на задоволення потреби бібліотеки у кваліфікованих кадрах, у їх фаховій освіті та підвищенні кваліфікації.

Побудова концептуальної моделі інноваційного медіапростору бібліотек ґрунтується на таких положеннях:

- теоретико-методологічні основи розробки формування інноваційного медіапростору бібліотек базуються на вказаних далі концептах у їх взаємозв'язку та взаємовпливі: цифрові технології як основа формування медіапростору бібліотеки, завдання соціально-комунікативної діяльності бібліотеки в цифровому медіапросторі та цифрові компетентності бібліотечного фахівця;

- еволюція функціонування інноваційного медіапростору бібліотеки має відбуватись відповідно до загальних процесів цифровізації суспільства, розвитку теорії і практики бібліотекознавства та бібліотечної справи й актуалізуватись в ІТ-проектах з упровадження цифрових технологій у бібліотеках та набутті бібліотечними фахівцями цифрових компетентностей.

Охарактеризуємо основні концепти, на яких будується модель.

1. Цифровізація як основа формування медіапростору бібліотеки (технологічні й організаційно-управлінські аспекти).

У схваленій 2018 року Концепції розвитку цифрової економіки і суспільства України на 2018–2020 роки зазначено [7], що цифровізація – насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливорює інтегральну взаємодію віртуального й фізичного, тобто створює кіберфізичний простір. Таке визначення цифровізації акцентує на основній ролі електронно-цифрових пристроїв як основного засобу інноваційних перетворень. Однак цифровізація не обмежується лише використанням технологій – вона характеризується зміною культури, інтегрованої в усі сфери діяльності, та трансформацією в управлінні різними командами.

Інноваційна діяльність з розвитку медіапростору в бібліотеках має не тільки власне технологічний, а й організаційно-управлінський аспекти. Одним з них є проєктний менеджмент як передумова

ефективності інноваційного розвитку медіапростору бібліотеки.

Поліфункціональність сучасної бібліотеки потребує відповідних знань і розуміння предметної галузі бібліотечної діяльності та бібліотеки як об'єкта цифрової трансформації, організаційного середовища бібліотеки, у якому реалізується проєкт цифровізації, бачення реальних потреб у цифрових трансформаціях, знання технологій діяльності в бібліотечній справі [6, 18].

2. Завдання соціально-комунікативної діяльності бібліотеки в цифровому медіапросторі.

Сучасна бібліотека є центром соціальних комунікацій у соціумі. Як соціальний інститут, вона створює можливості для членів суспільства задовольняти свої інформаційні потреби через сукупність документів, що знаходяться у фондах бібліотеки. Сьогодні ж на передній план бібліотечної діяльності виходять її соціально-комунікативні функції як дозвілєвого, просвітнього, освітнього та культурного центру. Формування та розвиток інноваційного медіасередовища бібліотек актуалізує інноваційні соціально-комунікативні послуги на міжособистісному, груповому та масовому рівнях.

Соціально-комунікативні практики бібліотек в умовах цифровізації – це свідомо й доцільна діяльність, спрямована на задоволення інформаційних, соціально-культурних потреб громадян, їх соціальних інтересів, що зумовлює покращення соціально-економічних та соціально-культурних умов життя громадян в умовах цифрових трансформацій суспільства. Необхідним складником ефективного інноваційного розвитку бібліотек є професійна комунікація бібліотечних фахівців з представлення і поширення кращих практик інноваційної діяльності. Зазначимо, що досвід використання можливостей інноваційного медіапростору бібліотек, ефективність та значущість яких доведена на рівні проєктів та практик, має бути поширена на діяльність інших бібліотек. Узагальнення і поширення інноваційного досвіду бібліотечної діяльності здійснюють шляхом інформаційно-ресурсного забезпечення та неформальних фахових комунікацій.

3. Цифрові компетентності бібліотечного фахівця.

Нині цифрові компетентності бібліотечного фахівця є інтегрованим поняттям, що позначає не тільки власне навички користування комп'ютером, а й широкий спектр «конвергентних» компетенцій у галузі проєктного ІТ-менеджменту, створення вебконтенту, маркетингових інтернет-технологій та ін. Так, визначаючи проєктний процес як методологію діяльності персоналу бібліотеки, основою якої є створення нового інформаційного

продукту та послуг з новими унікальними властивостями, В. Білоус [1, 18] окреслює необхідні для бібліотекаря вміння, поміж яких здатність визначати цілі та завдання проєкту; здійснювати обстеження бібліотеки, відділу методами системного аналізу, статистичними методами збору інформації (опитування, спостереження, аналіз документації, експертна оцінка); визначати зміни та загрози зовнішнього середовища, складати проєкт (опис, план реалізації, кошторис, оцінка результативності); планувати розвиток проєкту та просувати його результати.

У питаннях компетенцій персоналу бібліотеки звернемо увагу на пропозицію, висловлену в статті О. Матвієнко та М. Цивіна щодо підготовки менеджерів цифрових трансформацій за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» [6, 18]. Ефективність цифрових трансформацій бібліотеки потребує інтегрованого врахування основних концептів процесів цифровізації, перед-

бачає спільний розвиток теорії та практики бібліотечної справи, теорії і методології проєктного менеджменту у сфері ІТ та розвинутої цифрової культури всіх учасників процесу в широкому її розумінні: і як способу життя та існування в цифровому середовищі, і як змін в індивідуальній поведінці та способах взаємодії з іншими людьми всередині організації та поза нею.

У взаємовпливі та взаємозв'язку цих складових дослідники виділили поліфункціональний напрям діяльності – *менеджмент цифрових трансформацій у галузі бібліотечної та архівної справи* – і запропонували відповідну освітньо-професійну програму за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Окреслені концепти дали змогу зафіксувати певну сукупність ознак формування та функціонування інноваційного медіапростору бібліотеки, внутрішньо пов'язаних між собою, що у своїй єдності формують концептуальну модель інноваційного медіапростору бібліотеки (схема 1).



Схема 1. Концептуальна модель інноваційного медіапростору бібліотеки

Запропонована концептуальна модель інноваційного медіапростору бібліотеки виконує описову, пояснювальну (науково-теоретичну) та регулятивну функції. Подальше вдосконалення моделі можливе на основі врахування динаміки цифрових трансформацій суспільства та розвитку професійних бібліотечних кадрів з подальшою її

адаптацією до нових вимог.

Наукова новизна роботи полягає у виявленні основних системоутворювальних елементів, які у взаємозв'язку та взаємовпливі формують інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки. На їх основі обґрунтовано концептуальну модель інноваційного медіапростору бібліотеки, основними

концептами якої визначено цифрові технології як підґрунтя формування медіапростору бібліотеки,

Висновки. Формування та функціонування інноваційного медіапростору бібліотеки є динамічним явищем зі зміною стану всіх його елементів у результаті їх взаємодії, взаємозалежності та взаємовпливу. Предметну галузь інноваційного медіапростору описано значною кількістю термінів технологічного, соціально-комунікативного й освітнього змісту, які формують семантику його предметного поля, що потребує системності представлення у вигляді концептуальної моделі функціонування і розвитку інноваційного медіапростору бібліотеки.

Теоретико-методологічні основи розробки концептуальної моделі інноваційного медіапростору бібліотек базуються на таких концептах у їх

завдання соціально-комунікативної діяльності бібліотеки в цифровому медіапросторі та цифрові компетентності бібліотечного фахівця.

взаємозв'язку та взаємовпливі: цифрові технології як основа формування медіапростору бібліотеки, завдання соціально-комунікативної діяльності бібліотеки в цифровому медіапросторі та цифрові компетентності бібліотечного фахівця.

Еволюція функціонування інноваційного медіапростору бібліотеки має відбуватись відповідно до загальних процесів цифровізації суспільства, розвитку теорії і практики бібліотекознавства та бібліотечної справи й актуалізуватись в ІТ-проектах з упровадження цифрових технологій у бібліотеках та набутті бібліотечними фахівцями необхідних компетенцій для їх використання.

Список використаних джерел

1. Білоус В. Проектна діяльність як інструмент модернізації бібліотеки вищого навчального закладу. *Вісник Книжкової палати*. 2014. № 4. С. 17–18.
2. Гранчак Т. Концептуальна модель гнучкої бібліотеки. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2020. Вип. 6. С. 10–23.
3. Гуменчук А. Система цифрових компетентностей Бібліотекаря 4.0. *Вісник Книжкової палати*. 2020. № 2. С. 23–28.
4. Давидова І. О., Мар'їна О. Ю. Сучасний стан цифрової модернізації бібліотек України. *Молодий вчений*. 2018. № 11 (63). С. 1001–1005.
5. Матвієнко О. В., Цивін М. Н. Менеджер цифрових трансформацій у сфері бібліотечно-інформаційної та архівної діяльності: галузева спеціалізація. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 2. С. 14–22.
6. Матвієнко О., Цивін М. Цифрове кураторство як соціально-освітня діяльність бібліотечного фахівця. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2022. № 9. С. 34–46.
7. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>- (дата звернення: 17.06.2022).
8. Сидоренко Т. Концептуальна модель культурно-просвітницької діяльності публічної бібліотеки. *Образ*. 2017. Вип. 1. С. 34–40.
9. Толмач М. Цифрова компетентність бібліотечних фахівців як чинник діяльності бібліотек в умовах цифрової трансформації. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2022. № 9. С. 57–69.
10. Хімич Я. О. Інноваційні зміни в бібліотеці на основі проектного, кадрового менеджменту та ініціативної діяльності бібліотек : посіб. для бібліотекарів за програм. підвищ. кваліфікації / Укр. бібл. асоц., НАКККиМ, Центр безперерв. інформ.-бібл. освіти, Голов. тренінг. центр для бібліотекарів. Київ : Саміт-книга, 2012. 88 с.
11. Хрущ С. Інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки: аксіологічні орієнтири функціонування. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2002. № 9. С. 70–78.
12. Шемаєва Г. В. Проектний менеджмент в галузі інформаційно-бібліотечної діяльності. *Бібліотечний вісник*. 2006. № 9. С. 15–18.

References

1. Bilous, V. (2014). Project activity as a tool for modernization of the library of a higher educational institution. *Visnyk Knyzhkovoji palaty*, 4, 17–18 [in Ukrainian].
2. Ghranchak, T. (2020). Conceptual model of a flexible library. *Ukrajinsjkyj zhurnal z bibliotekoznavstva ta informacijnykh nauk*, 6, 10–23 [in Ukrainian].
3. Humenchuk, A. (2020). The system of digital competencies of the Librarian 4.0. *Visnyk Knyzhkovoji palaty*, 23–28 [in Ukrainian].
4. Davydova, I., Marina, O. (2018). The current state of digital modernization of libraries in Ukraine. *Molodyj vchenyj*, 11, 1001–1005 [in Ukrainian].
5. Matvienko, O., Tsyvin, M. (2021). Manager of digital transformations in the field of library information and archival activity: industry specialization *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informologhija*, 2, 14–22 [in Ukrainian].
6. Matvijenko, O., Tsyvin, M. (2022). Digital curation as a socio-educational activity of a library specialist. *Ukrajinsjkyj zhurnal z bibliotekoznavstva ta informacijnykh nauk*, 9, 34–46 [in Ukrainian].
7. Ordering the Cabinet of the Ministry of Ministries of Ukraine: About the meeting of the Concept of development of the digital economy and the support of Ukraine for 2018–2020, and the plan of entry into the project is being approved on 17th June 2018, № 67-р. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/proshvalennya-koncepciyi-rozvitku-cifrovoyi-ekonomiki-ta-suspilstva-ukrayini-na-20182020-rokita-zatverdzhennya-planu-zahodiv-shodo-yyi-realizaciyi> [in Ukrainian].
8. Sydorenko, T. (2017). Conceptual model of cultural and educational activities of the public library. *Obraz*, 1, 34–40 [in Ukrainian].
9. Tolmach, M. (2022). Digital competence of library specialists as a factor in the activity of libraries in conditions of digital transformation *Ukrajinsjkyj zhurnal z bibliotekoznavstva ta informacijnykh nauk*, 9, 57–69 [in Ukrainian].
10. Khimich, Ja. O. (2012). Innovative changes in the library based on project, personnel management and initiative activities of libraries. Kyjiv: Sammit-knygha [in Ukrainian].
11. Khrushh, S. (2022). Innovative media space of the modern library: axiological guidelines of functioning. *Ukrajinsjkyj zhurnal z bibliotekoznavstva ta informacijnykh nauk*, 9, 70–78 [in Ukrainian].
12. Shemajeva, Gh. V. (2006). Project management in the field of information and library activities. *Bibliotechnyj visnyk*, 9, 17–20 [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 18.07.2022
Отримано після доопрацювання 19.08.2022
Прийнято до друку 26.08.2022*

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО

УДК 316.77:125

DOI 10.32461/2409-9805.3.2022.266966

Цитування:

Комова М. В., Петрушка А. І. Науковий контент: чинники та динаміка розвитку української національної термінографії. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 3. С. 27–36.

Komova M., Petrushka A. (2022). Scientific content: factors and dynamics of the development of ukrainian national terminology. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 27–36 [in Ukrainian].

Комова Марія Василівна,

доктор наук із соціальних комунікацій, доцент,
доцент кафедри соціальних комунікацій
та інформаційної діяльності
Національного університету «Львівська політехніка»
orcid.org/0000-0002-4115-3690
maria.komova@gmail.com

Петрушка Аліна Іванівна,

кандидат наук з соціальних комунікацій,
асистент кафедри соціальних комунікацій
та інформаційної діяльності
Національного університету «Львівська політехніка»
orcid.org/0000-0002-8769-4599
alina.stashko@gmail.com

**НАУКОВИЙ КОНТЕНТ: ЧИННИКИ ТА ДИНАМІКА РОЗВИТКУ
УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТЕРМІНОГРАФІЇ**

Мета дослідження полягає у виявленні впливу технологічних, політичних, соціальнокомунікаційних чинників на динаміку термінографічного процесу в Україні та за її межами у 1940–2020 роках. Для реалізації цієї мети необхідно розв'язати такі завдання: виявити, ідентифікувати та верифікувати бібліографічні відомості термінологічних словників, енциклопедій, довідників, виданих в Україні та за її межами; визначити ключові чинники, що вплинули на розвиток термінографії; встановити динаміку видання українських термінографічних праць (УТП) за кількісними показниками публікаційної активності науковців в Україні та за її межами; встановити галузевий склад УТП, виданих в Україні. **Методологія дослідження** полягає у використанні загальнонаукових і спеціальних методів. Застосування аналітико-синтетичного, логічного, порівняльного методів дало змогу встановити позамовні чинники розвитку української термінографії. За допомогою статистичного методу обґрунтовано динаміку розвитку української термінології, виявлено галузевий спектр термінографічних видань. Візуалізація результатів наукового дослідження розкриває галузевий склад термінографічних видань. **Наукова новизна** роботи полягає в тому, що державна незалежність України, статус української мови як державної зумовили потужне зростання кількісних та якісних показників динаміки розвитку української термінографії. **Висновки.** Українська термінологічна лексикографія активно й плідно розвивається, вдосконалюються методологічні засади термінографічної роботи. Українська національна термінографія сформована як високорозвинена система лексикографічних праць, які широко репрезентують наукову лексику з усіх галузей знань. Високі показники динамічності й інтенсивності укладання УТП демонструють консолідацію наукових сил з метою очищення української мови від не властивих їй елементів і відновлення її питомих рис, утвердження української фахової мови в усіх сферах суспільного життя. Розвиненість термінографії створює оптимальні передумови для комплексного оцифрування спеціальної лексики, укладання системи електронних термінологічних словників та енциклопедій, створення єдиного національного мовно-інформаційного фонду.

Ключові слова: науковий контент, термінологія, термін, словник, енциклопедія, термінографія, спеціальна лексика.

Komova Maria,

Doctor of Social Communication,
Associate Professor at the Department
of Social Communication and Information Science,
Lviv Polytechnic National University

Petrushka Alina,

PhD in Social Communication, Assistant Lecturer
of the Department of Social Communication
and Information Activities,
Lviv Polytechnic National University

SCIENTIFIC CONTENT: FACTORS AND DYNAMICS OF THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN NATIONAL TERMINOLOGY

The purpose of the study is to identify the impact of technological, political, social, and communication factors on the dynamics of the terminographic process in Ukraine and abroad in 1940-2020. To realise this goal, it is necessary to solve the following tasks: to identify and verify bibliographic information of terminological dictionaries, encyclopedias, and reference books published in Ukraine and abroad; to determine the key factors that influenced the development of terminology; to establish the dynamics of the publication of Ukrainian terminographic works (UTW) based on quantitative indicators of the publication activity of scientists in Ukraine and abroad; to establish the branch composition of UTPs issued in Ukraine. **The research methodology** consists of the use of general scientific and special methods. Using analytical-synthetic, logical, and comparative methods made it possible to establish non-linguistic factors in developing Ukrainian terminology. Using the statistical method, the dynamics of the development of Ukrainian terminology was substantiated, and the branch spectrum of terminographic publications was revealed. Visualisation of the results of scientific research reveals the branch structure of terminographic publications. **The scientific novelty** of the work lies in the fact that the state independence of Ukraine and the status of the Ukrainian language as the state language caused a robust exchange of quantitative and qualitative indicators of the dynamics of the development of Ukrainian terminology. **Conclusions.** Ukrainian terminological lexicography is actively and fruitfully developing, and methodological principles of terminographic work are being improved. Ukrainian national terminology is formed as a highly developed system of lexicographic works, which broadly represent scientific vocabulary from all fields of knowledge. High indicators of the dynamism and intensity of the preparation of the UTP demonstrate the consolidation of scientific forces to purify the Ukrainian language from elements not characteristic of it and restore its specific features, establishing the Ukrainian professional language in all spheres of social life. The development of terminology creates optimal prerequisites for the complex digitisation of special vocabulary, creating a system of electronic terminological dictionaries and encyclopedias, and creating a unified national language and information fund.

Keywords: scientific content, terminology, term, dictionary, encyclopedia, terminology, special vocabulary.

Актуальність теми дослідження. Особливості розвитку української термінографії яскраво виявляються під час дослідження темпоральності та локалізованості видання словників й енциклопедій, лексикографічних способів опису лексичних одиниць і первинності виходу у світ праць. Українській термінографії властиве видове різноманіття за способом опису лексичного значення слова. Широка географія публікаційної активності наукової спільноти свідчить про потужний потенціал інтелектуальних сил України, про активізацію соціальнокомунікаційних чинників розбудови української термінології.

Результатом аналітичного опрацювання наукових публікацій є створення нового типу

інформації – вторинної інформації. Під час проведення наукових досліджень її головна функція полягає у виконанні ролі теоретико-методологічної бази, яка підтверджує широту вивчення нагромадженого досвіду, обґрунтованість, достовірність та оригінальність нових наукових розвідок. Вторинна інформація, акумульована в бібліографічних описах, є результатом бібліографічної діяльності щодо обліку, опису, систематизації друкованих творів та складання бібліографічних посібників. Бібліографічні посібники є документальним підтвердженням опублікування наукових досліджень, офіційних актів чи творів красного письменства. Вони дають верифікований статистичний матеріал для аналізу кількісних і якісних

показників розвитку науки, техніки, усіх сфер суспільного життя. Бібліографія є достовірним інформаційним джерелом для встановлення трендів наукових досліджень.

На тлі бурхливого розвитку науки й техніки, інтенсифікації оновлюваності знань вагомою ознакою інтелектуального життя сучасного суспільства є активне розгортання термінографічної діяльності. Питання термінотворення і терміновживання виходить далеко за межі суто мовних явищ. Термінологія проектується на світоглядну, когнітивну, біхевіористичну сферу існування суспільства. Про ці актуальні процеси свідчать як ретроспективні джерела, так і сучасні публікації світової наукової спільноти.

Мета дослідження полягає у виявленні впливу технологічних, політичних, соціальнокомунікаційних чинників на динаміку термінографічного процесу в Україні та за її межами в 1940–2020 роках. Для реалізації цієї мети необхідно розв'язати такі завдання:

- виявити, ідентифікувати та верифікувати бібліографічні відомості термінологічних словників, енциклопедій, довідників, виданих в Україні та за її межами;
- визначити ключові чинники, що вплинули на розвиток термінографії;
- встановити динаміку видання УТП за кількісними показниками публікаційної активності науковців в Україні та за її межами;
- встановити галузевий склад УТП, виданих в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій. Бібліографування україніки має глибокі наукові джерела. Цей напрям наукового опрацювання інформації реалізовано в працях М. Комарова, який у Києві у 1883 році опублікував бібліографічний покажчик нової української літератури (1798–1883) [7], І. Левицького, який у Львові у 1888–1911 роках видав покажчики українського книговидання в Австро-Угорщині (1801–1900) [15; 16], Б. Грінченка, який у Чернігові у 1901 році видав покажчик літератури українського фольклору (1777–1900) [4]. Здобутки української лексикографії і, зокрема, термінографії, які мають безпосереднє відношення до збереження національної ідентичності українського народу, широко відображено в бібліографічній продукції. Бібліографічні покажчики загальномовних словників свідчать про постійний інтерес науковців до праць мовознавчої тематики. 1963 року Л. Гольденберг і Н. Королевич опублікували покажчик з української мови з хронологічним охопленням 1918–1961 років [5]. 1973 року вийшов у світ покажчик загальномовних словників А. Москаленка, який містить зібрання окремих праць з лексикології, а також словників, згрупованих за типами опису мовних одиниць [17].

У бібліографічному покажчику «Українська лексикографія» Т. Кульчицької, виданому Науковою бібліотекою ім. В. Стефаника НАН України, поряд із відомостями про лексикографічні праці, укладені протягом усієї історії українського словникарства, відображено й термінологічні словники [14]. 2020 року наукова громадськість вітала вихід у світ бібліографічного покажчика Д. Пилипчака, у якому відображено з максимальною повнотою всі рукописні та друковані словники української мови за 1596–2018 роки. На цей час це найповніший реєстр українських лексикографічних праць з української мови. У ньому відображено 9244 бібліографічних описів: книжкові видання в Україні за 1627–2018 роки (8036 словників), книжкові видання в інших країнах світу за 1596–2018 роки (556 словників), окремі публікації в періодичних і продовжуваних виданнях та прикнижкові словники за 1793–2018 роки (652 публікації) [18]. Різномасштабно представлена бібліографія, що відображає термінознавство в Україні за 1947–1980 роки (автори: М. Богуцька, А. Лагутіна) [2], слов'янське термінознавство (автори: І. Казимирова, Л. Туровська, Н. Яценко) [6]. В універсальному бібліографічному покажчику «Українська термінографія» (укладач М. Комова) зібрано відомості про майже 700 перекладних, тлумачних, тлумачно-перекладних словників, енциклопедій, енциклопедичних словників, що містять спеціальну лексику. Відбір матеріалу за державним бібліографічним покажчиком «Літопис книг» Книжкової палати України, а також поширюваних у книготорговельній мережі дає підстави стверджувати про достатньо високий рівень відображення словників та енциклопедій, опублікованих у 1948–2002 роках [8]. Продовженням і доповненням до цієї праці стала книга «Українська термінологічна лексикографія. 1940–2020» (автори: М. Комова, А. Петрушка), у якій уміщено бібліографічні описи 4760 термінологічних словників, енциклопедій, довідників, а також 1089 термінографічних праць – для дітей та юнацтва. На основі цієї достовірної і повної фактичної інформації висвітлено лінгвістичні й соціальнокомунікаційні процеси з формування української національної термінографії. Розвиток української термінографії розглянуто в аспектах дослідження темпоральності та локалізованості видання, розподілу термінографічних праць за широтою охоплення та способами опису лексичних одиниць, розгортання термінографічної діяльності української діаспори, поширення словникарства для дітей та юнацтва [10]. Бібліографічний репертуар збагачують також хронологічні, топографічні й галузеві реєстри: «Українські термінологічні словники довоєнного періоду в бібліотеках Києва та Львова» (укладачі: О. Кочерга, В. Кулик) [12];

«Джерельна бібліографія до опрацювання термінології словників хемії та хемічної технології» (укладачі: М. Ганіткевич, А. Зелізний, О. Літковець з Національного університету «Львівська політехніка») [3]. У книзі «Хронологія мовних подій в Україні (зовнішня історія української мови)» В. Кубайчука привертає увагу не тільки основний зміст – хронологія політичних, культурних, освітніх, мистецьких подій, що вплинули на розвиток і функціонування української мови, але й ґрунтовний перелік словників, виданих у 1920–1930-х роках [13]. До кола термінологічної лексикографії належить і показник про наукові дослідження з українського термінознавства (автори: М. Комова, І. Кочан). У ньому висвітлено наукові здобутки українських науковців у царині наукової мови з 1940-х років до наших днів: понад 800 бібліографічних описів дисертаційних робіт, авторефератів дисертацій, монографій, навчально-методичних матеріалів з української термінології [9]. Систему бібліографічних посібників з термінознавства формують також і біобібліографічні праці, довідники, серед яких «Українське термінознавство в іменах» І. Кочан, «Берегиня української термінології» [1; 11]. У Національному університеті «Львівська політехніка» надають значну увагу термінографічній роботі. Уже понад два десятиліття існує визнана в науковому середовищі Термінографічна серія «Словосвіт», у межах якої політехніки видають словники спеціальної лексики, бібліографічні праці з термінографії. До цієї ж входять і біобібліографічні реєстри «Анатоль Вовк» та «Олекса Горбач», які підготували науковці Львівської політехніки [19; 20].

Узагальнюючи результати вітчизняних і закордонних досліджень з термінології і термінографії, зробимо низку висновків:

- дослідження національної термінографії є вагомим напрямом наукової діяльності, що дає обґрунтовані відомості про реальний стан функціонування державної мови;

- утвердженню національних терміносистем сприяють такі чинники, як мовна політика держави, тісна співпраця фахівців і філологів;

- основними критеріями нормативності термінів є системність та відповідність національним мовним нормам.

Для галузевої систематизації УТП розроблено класифікацію, яка наближена до УДК, однак водночас враховує особливості змісту досліджуваного матеріалу. З метою оптимальної побудови таблиць використано галузеві індекси:

1. Філософія. Логіка. Етика. Естетика.

2. Релігія. Теологія. Міфологія.

- 3.1. Демографія. Соціологія. Соціальне забезпечення. Соціальна робота. Статистика.

- 3.2. Політика. Політологія.

- 3.3. Економіка.

- 3.4. Право. Судова система. Правоохоронна система.

- 3.5. Педагогіка.

- 3.6. Психологія.

- 3.7. Країнознавство. Українознавство. Фольклористика. Етнографія.

4. Державне управління.

5. Математичні і природничі науки.

- 6.1. Медицина. Фармація.

- 6.2. Техніка. Промисловість.

- 6.3. Сільське господарство.

7. Культура. Мистецтво. Спорт.

8. Філологія.

- 9.1. Географія.

- 9.2. Історія.

10. Соціальні комунікації.

Об'єктом дослідження стали 4760 термінографічних праць, відображених у державному бібліографічному покажчику «Літопис книг» Книжкової палати України за 1948–2020 роки, а також в інформаційних ресурсах інтернету. Проаналізовано тільки термінографічні праці, опубліковані окремими виданнями. Прикнижкові термінологічні словники, переліки термінів до статей перебувають за межами дослідження.

Виклад основного матеріалу. Упродовж 1940–2010-х років в Україні та за її межами опубліковано 4760 термінологічних словників, енциклопедій, довідників. Дослідження темпоральності видання термінографічних праць дає можливість виявити кількісні характеристики спеціальної лексикографії в співвідношенні до певних часових координат, з'ясувати вагомість впливу наукових, політичних, соціальнокомунікаційних чинників, що властиві певному часовому інтервалу (табл. 1).

Термінотворчі процеси кінця 1940–1950-х років перебували під безпосереднім впливом тотального винищення здобутків з національної термінології Наукового товариства імені Шевченка, Інституту української наукової мови у 1930-х роках, а також особливостей функціонування української мови в реальних політико-ідеологічних умовах радянської дійсності. У 1940-х роках опубліковано 6 УТП з державного управління, природничих наук, медицини, технік, географії. Однією з перших термінографічних праць, що вийшла в повоєнні роки, був латинсько-українсько-російський словник медичної термінології (автор М. Книпович; Київ, 1948). У 1950-х роках розвиток науки, техніки, освіти зумовив потребу в російсько-українських й українсько-російських термінологічних словниках із найважливіших галузей знання, що б сприяло упорядкуванню і нормалізації наукової мови.

Таблиця 1

Темпоральність видання українських термінографічних праць

Галузь знань	1940-ті	1950-ті	1960-ті	1970-ті	1980-ті	1990-ті	2000-ні	2010-ті	Разом
1. Філософія		2	1	1	2	10	43	30	89
2. Релігія			1	2	5	16	34	27	85
3.1. Соціологія						7	42	32	81
3.2. Політика		2		2	3	18	39	37	101
3.3. Економіка			2	4		97	268	167	538
3.4. Право				2	4	37	144	156	343
3.5–3.6. Педагогіка. Психологія				1	1	16	113	112	243
3.7. Українознавство		3		1	2	11	46	37	100
4. Державне управління	1			1		24	100	75	201
5. Природничі науки	1	5	11	7	8	82	197	152	463
6.1. Медицина	1	1	3	4	2	89	170	169	439
6.2. Техніка	2	3	8	8	6	208	359	214	808
6.3. Сільське господарство		2	3	3	4	29	77	63	181
7. Культура. Мистецтво. Спорт			2	7	1	31	119	144	304
8. Філологія		2	8	3	6	24	104	87	234
9.1. Географія	1	7	2	2	3	12	23	11	61
9.2. Історія			1	2	2	16	75	49	145
10. Соціальні комунікації			3	7		51	151	132	344
Разом за роками	6	27	45	57	49	778	2104	1694	4760

1957 року Президія АН УРСР створила Словникову комісію, до складу якої входили провідні науковці на чолі з академіком Й. Штокалом. Завдання комісії були такі: визначення основних принципів складання словників, організація авторських колективів, добір спеціалістів-редакторів, затвердження словників до друку. Комісія залучила до складання словників фахівців різних галузей знань, максимально використовуючи при цьому допомогу лінгвістів-лексикографів. Передбачали підготувати спочатку 18 російсько-українських, а згодом українсько-російських словників. Протягом 1950-х років було видано 27 словників та енциклопедій з філософії, політики, українознавства, природничих наук, медицини, техніки, сільського господарства, філології, географії.

У 1950-х розпочалося або тривало видання значної кількості томів енциклопедій, створених в інститутах АН УРСР: «Флора УРСР» у 12 томах (відп. ред. Д. Зеров. Київ, 1936–1965); «Фауна України» в 40 томах (Київ, 1956–1981). Серед опублікованих словників знаходимо: «Російсько-український словник географічних назв» (автори: А. Кара-Моско, М. Токарський; Київ, 1953); «Словник лінгвістичних термінів» (автори: Є. Кротевич, Н. Родзевич; Київ, 1957); «Російсько-український

словник з машинознавства та загального машинобудування» на 16 000 термінів (автори: В. Хільчевський, В. Шашлов; Київ, 1959); «Російсько-український гірничий словник» на 20 000 термінів (автори: О. Ковиуля, М. Гармаш, М. Зільбан; Київ, 1959).

У 1960–1979-х роках розгортання термінологічної та термінографічної роботи наукових інституцій України перебувало під егідою Словникової комісії, яка виконувала роль координаційного, науково-методичного центру. 1970 року відбулася перша науково-методична нарада з питань упорядкування і нормалізації наукової термінології, яка визначила завдання підбити підсумки термінологічної праці, вказати шляхи розбудови й дослідження термінології, а також укладання термінологічних словників. У складанні словників комісія керувалася засадами, за якими термінологічні словники мають: відображати сучасний рівень розвитку науки й техніки; закріпити реальну практику вживання термінів у науковій і навчальній літературі, яку видавали російською та українською мовами; упорядкувати використання термінів певних галузей знання. До термінологічних словників рекомендовано вводити й деякі загальноновживані слова (номенклатурну лексику), що

обслуговують певну галузь знання, а також поширені синоніми до них, крім архаїзмів, діалектизмів, професіоналізмів вузького вживання. Активна діяльність Словникової комісії в 1960-х роках зрушила динаміку створення термінологічних словників – укладено 45 словників, серед них: «Російсько-український математичний словник» на 12 000 термінів (автори: Ф. Гудименко, П. Погребинський, Г. Сакович, М. Чайковський; Київ, 1960); «Українсько-латинсько-російський медичний словник» (автори: Г. Казьєр, В. Соколовський, Є. Февральов, П. Чернецький; Київ, 1960); «Російсько-український технічний словник» на 80 000 термінів (автори: М. Матійко, О. Матійко, Н. Родаєвич, Г. Гнатюк, А. Матвієнко; Київ, 1961); «Російсько-український електрорадіотехнічний словник» на 30 000 термінів (автори: Ю. Величко, К. Соболевський, Ю. Ковальчук-Іванюк; Київ, 1961).

Лексикографічні напрацювання 1960-х років знайшли своє видавниче втілення в наступному десятилітті – у 1970-х роках. Було опубліковано 57 словників, серед них: «Російсько-український металургійний словник» на 9 000 термінів (автори: В. Черханов, В. Мелешко; Київ, 1970); «Російсько-український словник географічних термінів» (автори: О. Маринич, М. Михайленко, А. Могіла, І. Речмедін; Київ, 1970); «Короткий словник кінолюбителя» (автор М. Панфілов; Київ, 1971); «Латинсько-український анатомічний словник: міжнародна та українська анатомічна номенклатура» (автор М. Нетлюх; Київ, 1972).

У ці роки двічі вийшов у світ «Словник музичних термінів» (автор Ю. Юцевич; Київ, 1977), надруковане третє видання «Словника літературознавчих термінів» (автори: В. Лесин, О. Пулинець; Київ, 1971).

Комітет наукової термінології, створений при Президії АН України 1978 року, продовжив і розвинув діяльність Словникової комісії. Під егідою Комітету видано «Російсько-українсько-латинський зоологічний словник. Термінологія і номенклатура» на 19 000 термінів (автори: О. Маркевич, К. Татарко; Київ, 1983). І в наші дні не втратили своєї наукової, пізнавальної цінності «Російсько-український словник термінів лісівництва» на 8 000 термінів (автори: М. Галич, Л. Полюга, С. Постригань, С. Стойко, Н. Шило; Київ, 1980), фундатором і натхненником укладання якого був академік П. Погребняк.

У 1980-х роках опубліковано 49 видань здебільшого енциклопедично-довідкового типу, що свідчить про спад динаміки спеціальної лексикографії. В окремі роки цього десятиліття не було видано жодного словника спеціальної лексики. Серед цих доволі нечисленних термінографічних праць можна виокремити: «Морфемний аналіз:

словник-довідник» у 2 томах, укладений в Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України (автор І. Яценко; Київ, 1980); «Червона книга Української РСР», що містила номенклатуру 85 видів тварин, 151 вид вищих рослин (автори: А. Федоренко, В. Чопик; Київ, 1980); «Атлас комах-шкідників польових культур» (автор В. Єрмоленко; Київ, 1984); «Словник-довідник з фітопатології» (автори: В. Пересипкін, Т. Зражевська, В. Підоплічко, В. Лопатін; Київ, 1985); «Психологічний словник» (автори: М. Алексєєва, Г. Балл, І. Бех; Київ, 1982).

Про державну політику у 1940–1980-х роках у сфері використання, наукового дослідження, лексикографічного опрацювання української наукової лексики свідчать цифри: загалом опубліковано лише 184 термінологічні словники, енциклопедії, довідники.

У 1990-х роках із проголошенням незалежності України, впровадженням Закону «Про мови в Україні», з набуттям українською мовою статусу державної, діяльністю Товариства української мови «Просвіта» та інших товариств, зорієнтованих на національне, освітнє, культурне відродження, із розширенням функціонально-стильового використання української мови термінознавчі дослідження набули широкого розмаху.

Розбудову термінологічної роботи проводять за напрямками:

- наукові дослідження процесів розвитку української термінології;
- укладання термінологічних словників;
- організація наукових конференцій;
- розроблення державних стандартів на терміни та визначення;
- вивчення термінології в дидактиці вищої школи.

До словникарської роботи долучилися Комітет наукової термінології, творчі колективи інститутів НАН України, університетів, численні індивідуальні дослідники. Під егідою Комітету наукової термінології, Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні, Інституту української мови було підготовлено й видано фундаментальну академічну працю – «Російсько-український словник наукової термінології» в 3-х томах (Київ, 1994–1998). Вагомі позиції в консолідації наукових термінологічних шкіл України, розгортанні та координації наукової, науково-методичної, консультаційної роботи з питань термінології та термінографії, редагування, рецензування словників посідав відділ наукової термінології Інституту української мови НАН України.

Інститут української мови НАН України в співпраці з Монастирем Монахів Студитського Уставу опублікував «Словник церковно-обрядової

термінології» (автор Н. Пуряєва; Львів, 2001). Два видання витримав «Новий російсько-український словник-довідник юридичної, банківської, фінансової, бухгалтерської та економічної сфери» на 100 000 слів (автори: С. Єрмоленко, В. Єрмоленко, К. Ленець, Л. Пустовіт; Київ, 1999). Словник вийшов у серії «Бібліотека державного службовця. Державна мова і діловодство».

Активно формуються термінологічні школи в університетах України. Унікальний досвід створення енциклопедичних праць нагромаджено в Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв (ДАКККиМ, НАКККиМ). Науковий колектив академії опублікував «Енциклопедію етнокультурознавства», у 2 частинах, 6 книгах (ред. рада: Ю. Римаренко, В. Чернець, Ю. Шемишченко; Київ, 2001–2002). У ній висвітлено поняттєво-термінологічний інструментарій, концепт понять «особа», «нація», «культура», а також розкрито категорії культури й мистецтва в етнопональному вимірі. ДАКККиМ у співпраці з Інститутом держави і права ім. В. М. Корецького НАН України підготувала нову редакцію енциклопедії – у 2 частинах, 4 книгах (Київ, 2007). Науковці НАКККиМ також уклали «Українську енциклопедію етнокультурознавства та етнокультурології» у 5 томах (автори: В. Бітаєв, Ю. Богущкий, В. Чернець; Київ, 2014). Авторський колектив присвятив цю енциклопедію 200-річчю від дня народження Великого Кобзаря – Т. Г. Шевченка.

Яскраво окреслена тенденція в термінологічній діяльності університетів – укладання словників, довідників як навчальних посібників для забезпечення навчального процесу. Виділяємо створені в Херсонському державному аграрному університеті «Словник-довідник до дисципліни «Меліоративне ґрунтознавство» (автори: О. Сидоренко, О. Сидякина; Херсон, 2009) та «Англо-український словник-посібник для агрономічних спеціальностей» (автори: О. Лебідь, М. Камінська, І. Мринський; Херсон, 2018); у Білоцерківському державному сільсько-господарському інституті – «Латинсько-український словник для практичних занять з селекції рослин» (автори: М. Молоцький, П. Скоробреха; Біла Церква, 1994); у Вінницькому національному аграрному університеті – «Ілюстрований словник-довідник з дисципліни «Земельний кадастр» для студентів денної та заочної форм навчання напряму підготовки 6.090101 «Агрономія» (автор Я. Цицюра; Вінниця, 2016).

Винятково важливим напрямом діяльності наукових інституцій у сфері функціонування спеціальної лексики є розроблення термінологічних стандартів, які формують каркас поняттєво-термінологічного апарату галузей знань, забезпечують

уніфікацію, точність, логічну і лінгвістичну системність термінів. Наприклад, ДСТУ 8344:2015. Інформація та документація. Видання. Основні елементи. Терміни та визначення понять (Київ, 2015); ДСТУ 3017:2015. Інформація та документація. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять (Київ, 2016).

Ґрунтуючись на термінологічних стандартах, фахівці укладають словники нормативної термінології, зокрема «Інформаційні ресурси: словник законодавчої та стандартизованої термінології», створений у Державній науково-педагогічній бібліотеці України ім. В. О. Сухомлинського (автори: П. Рогова, Я. Чепуренко, С. Зозуля, І. Лобановська; Київ, 2012).

Українська наукова спільнота налагодила активну співпрацю з авторитетними міжнародними термінологічними організаціями: Міжнародною організацією стандартизації (ISO), Міжнародною електротехнічною комісією (IEC), до кола завдань яких входить стандартизація термінології, добір термінів-відповідників різними мовами, укладання Міжнародного електротехнічного словника. У руслі гармонізації з термінологічними стандартами ISO видають галузеві державні стандарти України, що використовують поняттєво-термінологічний апарат, уніфікований з міжнародним. Так, у сфері інформаційних технологій, інформації та документації створено серію гармонізованих термінологічних стандартів, зокрема: ДСТУ ISO/IEC 2382-4:2005 (ISO/IEC 2382-:1999, DT) Інформаційні технології. Словник термінів. Ч. 4. Організація даних (Київ, 2007); ДСТУ ISO 8459-5:2005 (ISO 8459-5:2002, IDT). Довідник бібліографічних елементів даних. Частина 5. Елементи даних для обміну каталогізованими даними та метаданими (Київ, 2007).

Україна бере активну участь у роботі міжнародних лінгвістичних організацій, зокрема Термінологічної комісії при Міжнародному комітеті славістів. У співпраці з науковцями Польщі, Чехії, Словаччини, Словенії, Македонії та інших країн українська делегація докладає зусиль до створення словника термінів з термінознавства, бібліографічного покажчика «Слов'янська термінографія».

1990-ті роки до наших днів – це час демонстрації потужного потенціалу наукової громадськості, готової жертвувати працювати на ниві української термінологічної лексикографії. Якщо за весь повоєнний час опубліковано 184 словники, то у 1990-х роках – 778, у 2000-х – 2104, у 2010-х – 1694 словники, енциклопедії, енциклопедичні словники, довідники, що описують українську термінологію.

Галузевий склад УТП – універсальний. Про

це свідчить тематична широта словників, енциклопедій, довідників, а також вагоме кількісне наповнення кожної із галузевих термінографій. Упродовж 1940–2020 років створено УТП з таких галузей: філософія, логіка, етика, естетика (89), релігія, теологія, міфологія (85), демографія, соціологія, соціальне забезпечення, соціальна робота, статистика (81), політика, політологія (101), економіка, фінанси, банківська справа, зовнішньо-

економічна діяльність (538), право, судова система, правоохоронна система (343), педагогіка, психологія (243), українознавство, країнознавство, фольклористика, етнографія (100), державне управління, національна безпека та оборона (201), математичні і природничі науки (463), медицина, фармація (439), техніка, промисловість (808), сільське господарство (181), культура, мистецтво, спорт (304), літературознавство, лінгвістика (234), географія (61), історія (145), соціальні комунікації (344) (рис. 1).

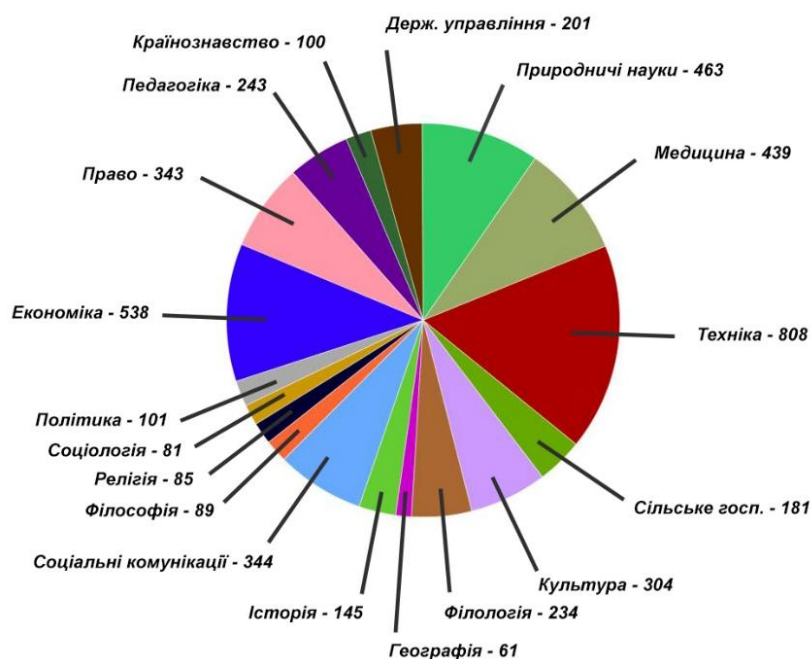


Рис. 2. Галузевий розподіл видання УТП

Галузеве різноманіття термінологічної лексикографії динамічно розвивається. Українську термінографію складають цілі грона словників, енциклопедій, довідників із численних сфер наукової і практичної діяльності, які стали вже традиційним полем лексикографічного опрацювання, наприклад «Гірничий енциклопедичний словник» у 3 томах (за заг. редакцією В. Білецького; Донецьк, 2001–2004), «Термінологічний словник теплоенергетики», укладений у Приазовському державному технічному університеті (автор В. Євченко; Маріуполь, 2011).

У руслі розвитку наукової, науково-технічної думки та творчості з'являються нові тематичні сегменти наукового контенту, а відтак і термінографічні праці: «Словник найуживаніших термінів з екології і біоенергетики», створений у Національному університеті біоресурсів і природокористування України (автор М. Мельничук; Київ, 2009); «П'ятимовний словник інсталяційних термінів: українсько-російсько-польсько-англійсько-німецький словник» на 6 300 термінів, укладений під егідою Технічного комітету стандартизації науково-технічної термінології Держстандарту та МОН України (автор С. Шнерх; Львів, 2007); «Англо-

український навчальний тлумачний словник-мінімум з IT-термінології», укладений у Дніпропетровському університеті економіки та права (автори: Ю. Тараненко, В. Косарев, І. Липська, С. Мединська; Дніпропетровськ, 2010); «Англійсько-український глосарій виробів Microsoft» на 2 000 термінів, укладений у Національному університеті «Львівська політехніка» (автор Б. Рицар; Львів, 2006); «Комп'ютерознавство: українсько-російсько-англійський навчальний тлумачний словник» на 2 500 термінів, укладений у Харківському державному педагогічному університеті ім. Г. С. Сковороди та Відділенні фізики і астрономії НАНУ (автори: А. Прокопенко, М. Гінзбург, В. Вайнер; Харків, 1997).

Термінологічні дослідження артефактів та введення в науковий обіг історичної термінології доводить давність традиції творення спеціальних назв понять у контексті загальних процесів формування української літературної мови. Так, за історичними писемними й археологічними пам'ятками часів Київської Русі в Науково-дослідному центрі гуманітарних проблем Збройних сил України створено низку праць: «Словник історичних

зброєзнавчих термінів», укладений за матеріалами озброєння (автор В. Бережинський; Київ, 2000); «Глумачний словник термінів зброярської та фортифікаційної справи», укладений за матеріалами військово-інженерної справи та виробництва озброєння (автори: І. Печенюк, В. Топальський; Київ, 2007); «Словник військово-інженерних термінів», укладений за матеріалами фортифікаційної справи (автор В. Топальський; Київ, 2004). У Харківському національному університеті ім. В. Н. Каразіна створено словник термінів і висловів документів Давньої Русі XI–XVIII століть (автори: В. Духопельников, С. Кушнар'єв; Харків, 2017).

Широке розгортання термінографічної діяльності науковців в усіх регіонах України, формування авторських колективів словників на базі університетів, академічних інститутів, активна наукова творчість окремих фахівців зумовили лексикографічне опрацювання термінології практично з усіх сфер суспільного життя.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що державна незалежність України, статус української мови як державної зумовили потужне зростання кількісних та якісних показників динаміки розвитку української термінографії.

Висновки. Широкий розмах словникарсь-

кої праці в Україні протягом усього часу незалежності свідчить, що українська термінологічна лексикографія активно й плідно розвивається, вдосконалюються методологічні засади термінографічної роботи, розширюється коло лексикографічно опрацьованих галузей знань. Українська національна термінографія сформована як високорозвинена система лексикографічних праць, які широко репрезентують наукову лексику з усіх галузей знань. Високі показники динамічності й інтенсивності укладання УТП демонструють консолідацію наукових сил з метою очищення української мови від невластивих їй елементів і відновлення її питомих рис, утвердження української фахової мови в усіх сферах суспільного життя. Українські термінологи розробили наукові засади розбудови українського термінознавства, опрацювали методологію вивчення процесів термінотворення, терміновживання, термінографії. Розвиненість термінографії створює оптимальні передумови для комплексного оцифрування спеціальної лексики, укладання системи електронних термінологічних словників та енциклопедій, створення єдиного національного мовно-інформаційного фонду. Всеукраїнський масштаб термінологічної діяльності поставили дослідження української наукової мови в ряд провідних наукових напрямів.

Список використаних джерел

1. Берегиня української термінології: про професора Л. О. Симоненко / НАН України, Ком. наук. термінології. Київ, 2011. 64 с.
2. Богуцкая М., Лагутина А. Терминоведение на Украине (1947–1980) : библиографический указатель. Київ : Наук. думка, 1982. 106 с.
3. Ганіткевич М. Й., Зелізний А. М., Літковець О. І. Джерельна бібліографія до опрацювання термінології словників хемії та хемічної технології / Держ. ун-т «Львів. політехніка». Київ, 1993.
4. Гринченко Б. Литература украинского фольклора (1777–1900) : опыт библиографического указателя. Чернигов : Зем. тип., 1901. 20 с.
5. Гольденберг Л. І., Королевич Н. Ф. Українська мова (1918–1961) : бібліографічний покажчик. Київ : Вид-во АН УРСР, 1963. 299 с.
6. Казимиrowa І. А., Туровська Л. В., Яценко Н. О. Слов'янське термінознавство : бібліографічний покажчик. Луцьк : Терен, 2016. 312 с.
7. Комаров М. Ф. Бібліографічний покажчик нової української літератури (1798–1883 р.). Київ, 1883. 74 с.
8. Комова М. В. Українська термінографія (1948–2002) : бібліографічний покажчик / Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів : Ліга-Прес, 2003. 112 с. Термінографічна серія «Словосвіт».
9. Комова М. В., Кочан І. М. Наукові дослідження з українського термінознавства : навчальний посібник / Нац. ун-т «Львів. політехніка», Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка Львів : Тріада плюс, 2020. 143 с.
10. Комова М. В., Петрушка А. І. Українська термінологічна лексикографія (1940–2020) : навчальний посібник / Нац. ун-т «Львівська політехніка», кафедра соціал. комунікацій та інформ. діяльності. Львів : Тріада плюс, 2022. 652 с.
11. Кочан І. Українське термінознавство в іменах. Львів : Літопис, 2012. 292 с.
12. Кочерга О., Кулик В. Українські термінологічні словники довоєнного періоду в бібліотеках Києва та Львова. Вісник АН України / Ін-т теорет. фізики НАН України. 1994. № 2. С. 55–61. URL: <https://maidan.org.ua/arch/mova/1025101060.html> (дата звернення: 05.06.2022).
13. Кубайчук В. Хронологія мовних подій в Україні: зовнішня історія української мови. Київ : К.І.С., 2004. 176 с.

14. Кульчицька Т. Українська лексикографія XIII–XX ст. : бібліографічний покажчик. Львів : Наук. б-ка ім. В. Стефаника. Львів, 1999. 359 с.
15. Левицкий И. Е. Галицко-русская библиография XIX столетия с увзгляднением русских изданий, появившихся в Угорщине и Буковине (1801–1886). Львов, 1888–1895.
16. Левицкий И. О. Українська бібліографія Австро-Угорщини за роки 1887–1900 : в 3 т. / Наук. т-во імені Шевченка. Львів : Друк. НТШ, 1909–1911. Серія «Матеріали до української бібліографії». Т. 1: 1887–1889. 1909. 290 с. Т. 2: 1890–1891. 1910. Т. 3: 1892–1893. 1911. 290 с.
17. Москаленко А. А. Лексика. Лексикологія. Лексикографія : бібліографічний покажчик. Одеса, 1973.
18. Пилипчук Д. П. Словники української мови: 1596–2018 : бібліографічний покажчик. Київ : Просвіта, 2020. 1067 с.
19. Рицар Б., Комова М. Анатоль Вовк : біобібліографічний покажчик / Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів : Ліга-Прес, 2002. 64 с. Термінографічна серія «Словосвіт».
20. Рицар Б., Микульчик Р. Олекса Горбач : біобібліографічний покажчик / Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів : Ліга-Прес, 2004. 296 с. Термінограф. серія «Словосвіт».

Referens

1. Guardian of Ukrainian terminology. (2011). NAN Ukrainy. Kom. nauk. terminolohii. Kyiv, 64 [in Ukrainian].
2. Bohutskaia, M., Lahutyna, A. (1982). Terminology in Ukraine (1947–1980): bibliographic index. Kyiv: Nauk. dumka, 106 [in Russian].
3. Hanitkevych, M. I., Zeliznyi, A. M., Litkovets, O. I. (1993). Source bibliography for working out the terminology of dictionaries of chemistry and chemical technology / Derzh. un-t «Lviv. politekhnik». Kyiv [in Ukrainian].
4. Hrynchenko, B. (1901). Literature of Ukrainian folklore (1777-1900): experience bibliographic index. Chernyov: Zem. Typ, 20 [in Russian].
5. Holdenberh, L. I., Korolevych, N. F. (1963). Ukrainian language (1918–1961): bibliographic index. Kyiv: Vyd-vo AN URSR, 299 [in Ukrainian].
6. Kazymyrova, I. A., Turovska, L. V., Yatsenko, N. O. (2016). Slovan terminology: bibliographic index. Lutsk: Teren, 312 [in Ukrainian].
7. Komarov, M. F. (1883). Bibliographic index of new Ukrainian literature (1798–1883 r.). Kyiv, 74 [in Ukrainian].
8. Komova, M. V. (2003). Ukrainian terminography (1948–2002): bibliographic index / Lviv. Politekhnik Nats. un-t. Lviv: Liha-Pres, 112 [in Ukrainian].
9. Komova, M. V., Kochan, I. M. (2020). Scientific studies of Ukrainian terminology: textbook. Lviv / Politekhnik Nats. un-t, Lviv. nats. un-t im. Ivana Franka Lviv: Triada plus, 143 [in Ukrainian].
10. Komova, M. V., Petrushka, A. I. (2022). Ukrainian terminological lexicography (1940–2020): textbook. Lviv: Triada plus, 652 [in Ukrainian].
11. Kochan, I. (2012). Ukrainian terminology in names. Lviv: Litopys, 292 [in Ukrainian].
12. Kocherha, O., Kulyk, V. (1994). Ukrainian terminological dictionaries of the pre-war period in the libraries of Kiev and Lvov / In-t teoret. fizyky NAN Ukrainy. Visnyk AN Ukrainy, 2, 55–61 [in Ukrainian].
13. Kubaichuk, V. (2004). Chronology of current events in Ukraine: current history of Ukrainian language. Kyiv: K.I.S, 176 [in Ukrainian].
14. Kulchytska, T. (1999). Ukrainian lexicography of the XIII–XX centuries: bibliographic index. Lviv: Nauk. b-ka im. V. Stefanyka. Lviv, 359 [in Ukrainian].
15. Levytskyi, I. O. (1909–1911). Ukrainian bibliography of Austria-Hungary for the years 1887–1900: v 3 t. / Nauk. t-vo imeni Shevchenka. Lviv: Druk. NTSh [in Ukrainian].
16. Levytskyi, Y. E. (1888–1895). Galician-Russian bibliography of the 19th century with a glance at Russian editions that appeared in Ugorshchina and Bukovina (1801–1886). Lvov [in Russian].
17. Moskalenko, A. A. (1973). Vocabulary. Lexicology. Lexicography: bibliographic index. Odesa [in Ukrainian].
18. Pylypchuk, D. P. (2020). Dictionaries of the Ukrainian language: 1596–2018: bibliographic index. Kyiv: Prosvita, 1067 [in Ukrainian].
19. Rytsar, B., Komova, M. (2002). Anatol Vovk: biobibliographic index / Lviv. Politekhnik Nats. un-t. Lviv: Liha-Pres, 64 [in Ukrainian].
20. Rytsar, B., Mykulchuk, R. (2004). Oleksa Horbach: biobibliographic index / Lviv. Politekhnik Nats. un-t. Lviv: Liha-Pres, 296 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 08.07.2022
Отримано після доопрацювання 08.08.2022
Прийнято до друку 15.08.2022

УДК 002.1:048.445

DOI 10.32461/2409-9805.3.2022.266967

Цитування:

Палеха Ю. І. Загальна класифікація документа: пропозиції щодо вдосконалення. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 3. С. 37–49.

Palekha Y. (2022). General classification of the document: suggestions for improvement. *Library Science. Record Studies. Informology*, 1, 37–49 [in Ukrainian].

Палеха Юрій Іванович,
кандидат історичних наук, професор,
професор кафедри документознавства
та інформаційно-аналітичної діяльності
Національного транспортного університету
<https://orcid.org/0000-0001-8060-8590>
Paleha_Yu@ukr.net

ЗАГАЛЬНА КЛАСИФІКАЦІЯ ДОКУМЕНТА: ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ

Мета роботи – оптимізація схеми загальної класифікації документа та продовження дискусії задля розвитку типології документа. **Методологія дослідження.** Застосування комплексу теоретичних та емпіричних методів загальнонаукового пізнання і спеціальних методик, зокрема аналізу, синтезу, порівняльного й логічного методів, методу візуалізації результатів дослідження та системного й інформаційно-комунікаційного підходів при побудові загальної класифікації документа. **Наукова новизна** роботи полягає в тому, що в статті на основі загальної класифікації документа, яку запропонувала відома дослідниця проф. Г. Швецова-Водка, класифікацій провідних фахівців з документознавства та власних наукових розвідок породжено цілу низку пропозицій щодо розв'язання найважливіших проблем типології документа, побудовано розгорнуту класифікаційну схему документа. **Висновки.** Запропонована блочна схема класифікації документа відображає останні погляди вчених на його природу як соціальнокомунікаційного феномену, на архітектуру блочної класифікаційної схеми та фасети поділу документів за найважливішою ознакою їх класифікації, що створюють певний блок. Дослідження спрямоване на розвиток загальної теорії документа, з урахуванням класифікаційних ознак, які притаманні всім документам, незалежно від їх призначення. У результаті проведеного дослідження уточнені ознаки, за якими варто здійснювати загальну класифікацію документа, назви та послідовність блоків, зміст фасетів і підфасетів, з яких складається загальна багатоаспектна класифікація, характеристики окремих видів документа.

Ключові слова: документознавство, типологія документа, загальна класифікація, напрями дослідження, особливості фіксування інформації.

Palekha Yury,
Ph.D. in Historical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Information Analysis
and Information Security, National Transport University

GENERAL CLASSIFICATION OF THE DOCUMENT: SUGGESTIONS FOR IMPROVEMENT

The purpose of the article is to optimise the scheme of the general classification of the document and continue the discussion for the development of the typology of the document. **Research methodology** is based on the application of a complex of theoretical and empirical methods of general scientific cognition, as well as on special methods, in particular, analysis, synthesis, comparative and logical methods, the method of visualisation of research results, systematic, and informational and communicational approaches when building a general classification of the document. **The scientific novelty** of the work lies in the fact that the article, based on the general classification of the document proposed by famous Ukrainian researcher Professor G. M. Shvetsova-Vodka, the classifications of the leading experts in document studies, and our own scientific investigations, outlines a number of proposals for solving the most important issues of document typology, and presents a detailed classification scheme of the document. **Conclusions.** The proposed block document classification scheme reflects the latest views of scholars on its nature as a social-communication

phenomenon, on the architecture of the block classification scheme and the facets of dividing documents according to the most important feature of their classification, which create a certain block. The research is aimed to develop the general theory of the document, taking into account the classification features inherent in all documents regardless of their purpose. As a result of the conducted research, the characteristics by which the general classification of the document should be carried out, the names and sequence of the blocks, the content of the facets and sub-facets that make up the general multi-faceted classification, and the characteristics of individual types of the document have been specified.

Keywords: document science, document typology, general classification, research directions, features of information recording.

Актуальність теми дослідження. Важливою складовою теоретичної частини документознавства є типологія документа, під якою ми розуміємо «науку про типи», точніше, розділ наукового знання, який визначає типи, види й інші типологічні підрозділи чи різновиди документів. Основою типології документа виступає логічна процедура класифікації, що є одним зі способів наукового пізнання. Класифікація відрізняється тим, що поділ об'єктів пізнання на класи, типи, види тощо відбувається за однією ознакою, а класи визначають відповідно до наявності чи відсутності або ступеня прояву цієї ознаки в кожному досліджуваному об'єкті.

Як справедливо зазначає проф. Г. Швецова-Водка, існує багато питань класифікації документа, які є спільними для документів будь-якого походження та призначення. Водночас існують особливі класифікації для документів певного виду, що не поширюються на всі документи. Подальшої розробки потребують обидва названі напрями класифікації документа. Крім того, існує ще й третій напрям: впровадження новацій, розроблених для певних видів документів, в узагальнену класифікацію, та навпаки – із загальної класифікації в спеціальні, для окремих видів документів [9, 144].

Загальна класифікація документа покликана об'єднати пропозиції вчених відносно характеристик різних видів документа за ознаками, притаманними всім документам, і так забезпечити формування загальної теорії документа. У цьому вагомий і складний будови загальної класифікації документа.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивчення питань класифікації документа є невід'ємною складовою як теорії, так і практики роботи з документами. Певний час такі дослідження розвивалися відокремлено одне від одного, що ускладнювало вирішення

деяких проблемних питань, заважало врахуванню позитивного досвіду як спеціальних досліджень окремих видів документів у загальній класифікації, так і навпаки.

Питання класифікації документа розглядали в роботах В. Бездрабко [1; 2,], Г. Швецова-Водка [8;9], Н. Кушнарєнко [6], Л. Климчук [3], Ю. Ковтанюк [4], М. Комова [10], С. Кулешов [5], Ю. Палеха та Н. Леміш [7].

Мета дослідження полягає в подальшій оптимізації схеми загальної класифікації документа, уточненні деяких термінів та продовженні дискусії задля розвитку типології документа.

Виклад основного матеріалу. З урахуванням різноманіття ознак, за якими можна класифікувати документ, така класифікація має будуватися як фасетна, де кожний фасет визначає види документа за однією ознакою. Близькі за характером ознак фасети можна групувати в певні блоки класифікації. Послідовність фасетів у багатоаспектній паралельній класифікації не має принципового значення, тобто аналіз документа можна починати з будь-якої його складової. Так само, підкреслює проф. Г. Швецова-Водка [9, 145], не має значення послідовність блоків, у які об'єднані окремі фасети класифікації. Проте є можливість висунути на перше місце або загальноприйняті частини класифікаційної таблиці, або ті, що за логікою викладу матеріалу потребують особливої уваги. Крім того, окремі блоки чи навіть фасети класифікації можна поділити на більш дрібні, якщо визначити ознаку класифікації конкретніше.

Проаналізуємо класифікацію видів документів, яку запропонувала проф. Г. Швецова-Водка, додавши свої пропозиції, приклади та пояснення. Всі документи дослідниця поділила на шість блоків (схема 1).

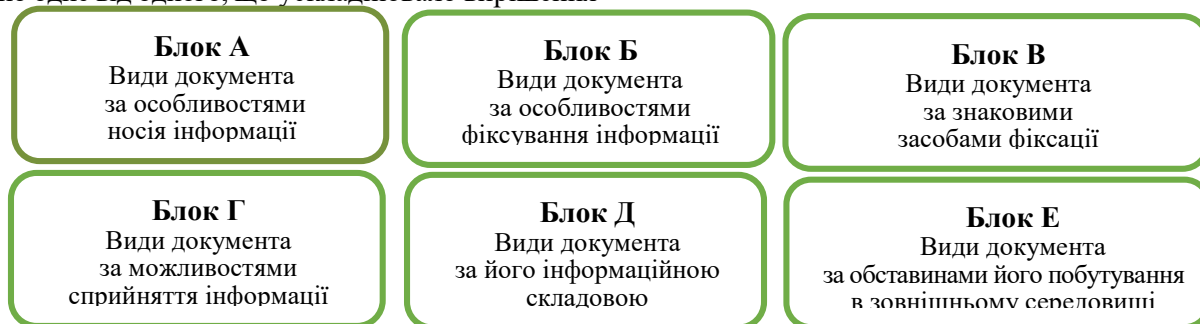


Схема 1. Класифікація видів документів, за проф. Г. Швецовою-Водкою

Розглянемо **блок А «Види документа за особливостями носія інформації»**. У фасеті *А 1 «За матеріальною основою носія інформації»* виділено такі види документів: «документ зі штучною матеріальною основою» з різновидами: паперовий, полімерний (зокрема полімерно-плівковий і полімерно-пластинковий); «документ з природною матеріальною основою» і «комбінований».

Пропонуємо до документів зі штучною матеріальною основою додати скляний документ (як приклад, діапозитив – фотографічний знімок на склі), металевий документ (як приклад, жорсткий алюмінієвий диск з феромагнітним покриттям для ЕОМ) і тканинний документ (вишивка чи малюнок на тканині).

До документів, записаних на природному матеріалі, належать записи на дереві, камені, олові, пергаменті, шовку. Пропонуємо вважати природними також документи з глини й папірусу, оскільки вони підлягають обробці ручним способом, так само як, наприклад, кора берези чи шкіра тварин. Для носіїв зі скла й металу їх обробку треба робити механічним способом, із застосуванням відповідного

устаткування чи обладнання, що набагато складніше.

У фасеті *А 2 «За конструктивною формою носія інформації»* пропонуємо серед видів документів за цією ознакою додати *дротяний*, до якого можна віднести металеву намагнічену нитку (для запису «морзянки» на радіопередавальних центрах чи в бортових самописцях літальних апаратів).

Види документа, зазначені у фасеті *А 3 «За зовнішньою структурою документа»* з поділом на однотомний, багатотомний і частина окремого носія та фасеті *А 4 «За внутрішньою структурою документа»* з поділом на монодокумент, полідокумент та частину моно- або полідокумента, більш відомі в книжковій справі, але можуть мати місце й у документальному забезпеченні. У фасеті *А 5 «За можливістю транспортування»* залишаємо запропоновану знаому дослідницею назву стаціонарний – той, що не підлягає транспортуванню, мобільний – зручний для пересування, з уточненням: енергетичний – той, що передається засобами інформаційних технологій.

Всі перераховані види документа зведено в блок А (табл. 1).

Таблиця 1

Блок А. Види документа за особливостями носія інформації

Ознака класифікації	Вид документа	Підвид документа	Приклади, пояснення
Фасет А 1. За матеріальною основою носія інформації	<i>А 1.1.</i> Документ зі штучною матеріальною основою	<i>А 1.1.1.</i> Паперовий	Традиційні видання, службові документи, ноти тощо
		<i>А 1.1.2.</i> Полімерний	Полімерно-плівковий. Слайд-фільм, магнітна стрічка Полімерно-платівковий. Флопі-диск, грамофонна платівка
		<i>А 1.1.3.</i> Скляний	Діапозитив – фотознімок на склі, для показу зображень
		<i>А 1.1.4.</i> Металевий	Жорсткий алюмінієвий диск чи сталевий дріт для реєстратора
		<i>А 1.1.6.</i> Тканинний	Малюнок фарбами або вишивка на тканині
	<i>А 1.2.</i> Документ із природною матеріальною основою		Записи на виробах з дерева, каменю, очерету, глини, шкірі
	<i>А 1.3.</i> Комбінований (синкретичний)		Документ, що поєднує в собі різні елементи
Фасет А 2. За конструктивною формою носія інформації	<i>А 2.1.</i> Аркушевий		Документ, що складається з одного чи кількох аркушів
	<i>А 2.2.</i> Картковий		Каталожна, магнітна картка, гральна карта, перфорована карта
	<i>А 2.3.</i> Блочний		Книжка, журнал у формі блоку зі скріплених аркушів паперу
	<i>А 2.4.</i> Стрічковий		Магнітна стрічка, фотострічка, кінострічка, аудіострічка
	<i>А 2.5.</i> Дротяний		Металева намагнічена нитка (для бортових самописців літаків)
	<i>А 2.6.</i> Дисковий		Документ у вигляді диску із записом інформації по колу
	<i>А 2.7.</i> Нетрадиційної форми		Циліндричний (фоновалик, магнітний барабан); «флешка»
	<i>А 2.8.</i> Комбінований		Дискета – магнітний диск у жорсткому футлярі
	<i>А 2.9.</i> Комплектний		Комплект із журналу і відеокасети

Фасет А 3. За зовнішньою структурою документа (кількістю носіїв)	А 3.1. Однотомний	Документ, що складається з одного тому
	А 3.2. Багатотомний	Документ, що складається із певної кількості томів
	А 3.3. Частина носія інформації	Частина документа, відокремлена від повного його фізичного носія
Фасет А 4. За внутрішньою структурою документа (кількістю творів)	А 4.1. Монодокумент	Документ, що містить один твір (договір, довідка, монографія)
	А 4.2. Полідокумент	Документ, що містить кілька творів (газета, журнал)
	А 4.3. Частина монодокумента або полідокумента	Стаття, нарис, вірш, огляд, список, ілюстрація, карта тощо
Фасет А 5. За можливістю транспортування	А 5.1. Стаціонарний	Документ, що не може змінити своє місцезнаходження
	А 5.2. Мобільний	Портативний, рухливий, зручний для транспортування документ
	А 5.3. Енергетичний (мережевий)	Документ, що передається засобами ІТ в мережі «Інтернет»

Наступний блок **Б «Види документа за особливостями фіксування інформації (створення документа)»**. У фасеті Б 1 «За способом запису інформації (способом створення документа)» основними видами (класами) документів пропонуємо залишити: рукотворний; механічний; технотронний, додавши хімічний (фотографічний).

Серед *рукотворних документів (Б 1.1)* вирізняємо «документ, створений нанесенням фарби на основу носія (текстовий, цифровий, графічний) і «документ, створений шляхом зміни поверхні носія».

Рукотворний документ, створений шляхом зміни поверхні носія (Б 1.1.2), спершу можна було отримати вручну. Зокрема, текст на берестяних грамотах виводили примітивним методом: його видряпували гостро заточеним металевим різцем або кістяним писалом; для висікання на камені користувались молотком і зубилом; для різьблення по дереву необхідно було мати різьбярські ножі, набір стамесок, інструмент для вирізування ліній та канавки, молоток-киянку; для тиснення на картоні, шкірі, чи пластику – два кліше (штамп та контрштамп); для випалювання необхідні були розпечені цвяхи чи голка, лінза та сонячне світло чи кислота; для отримання вишитого зображення достатньо мати голку з набором ниток та клапоть тканини.

Зазначені вище документи сьогодні виготовляють за допомогою механічних та електромеханічних засобів. Наприклад, у другій половині ХХ століття завдяки винаходу електричного пірографа отримало розвиток *механічне випалювання* (пірографія). Для *механічного гравірування* сьогодні використовують різноманітні «контактні» технології, наприклад, ручна різка, піскострумна обробка, алмазне гравірування тощо. Гравірований документ можна отримати за допомогою фрези, штихеля або пуасона. *Лазерне гравіювання* відносять до процедури безконтактного нанесення зображення на предмет. При цьому оскільки зазначені вище

документи виготовляють усе ж таки вручну, тобто інструмент знаходиться, як правило, у руці майстра, пропонуємо залишити їх у підфасеті Б 1.1.

Механічний документ (Б 1.2) створюють способами, за яких знаки виробляє механізм, спеціально сконструйований для цієї мети. Різновидами його можуть бути: надрукований, перфорований та фонографічний документ.

Зокрема, надрукований документ (Б 1.2.1) поділяємо на машинописний (надрукований на друкарській машинці) і друкований (отримав популярність завдяки Йоганну Гутенбергу, геніальний винахід якого полягав у тому, що він виробляв з металу «рухливі» опуклі літери, відлиті в оберненому вигляді, набирав з них рядки та за допомогою ручного преса (на зразок гільйотини) відтискував їх на папері. До цього друковані документи виготовляли *вручну*, способом ксилографії (різьблення по дереву).

Перфорований документ (Б 1.2.2) можна було отримати завдяки картковому перфоратору – пристрою для виводу інформації на перфокарту (перфострічку) шляхом пробивання отворів згідно з прийнятою системою кодування інформації у відповідних позиціях перфокарти (колонках).

Фонографічний документ (Б 1.2.2) як результат механічного запису звуку вперше вдалось отримати 1877 року Томасу Едісону, який побудував фонограф із записом звуку на валу, обгорнутому олов'яною фольгою. *Механічний звукозапис* на грамплатівках винайшов Еміль Берлінер, який 1887 року отримав патент на свій винахід. *Електромеханічний фонодокумент* можна вважати вже різновидом технотронних документів, оскільки він являв собою фонозапис на грамплатівці за допомогою електроакустичного пристрою (електропрогравач, електронний підсилювач потужності та акустична система), а 2001 року винайдено лазерний програвач, який замість традиційної голки відтворює звукозапис *лазерним струменем*.

Підфасет Б 1.3 «Хімічний (фотографічний) документ» присвячений фотодокументу, який з'явився завдяки низці вагомих відкриттів у ХІХ столітті у сфері хімії та механіки. Фотодокумент (Б 1.3.1) завдячує зусиллям Луї Дагера (1839) і мав назву «дагеротип». Його можна отримати на покритій йодистим сріблом мідній пластині, на якій під дією світла виникає приховане зображення, що проявляється випарами ртуті й фіксується розчином сульфату натрію. Основою плівкового фотографічного документа (Б 1.3.2) став спосіб створення позитивної копії на сольовому папері з паперового негативу, який 1840 року відкрив В. Тальбот; за поміччю цього способу можна створити певну кількість копій. Важливою віхою в історії фотодокумента стала поява 1888 року завдяки зусиллям Д. Істмена фотоплівки та камери з механічним пристроєм.

Плівковий кінографічний документ (Б 1.3.3) з'явився фактично одночасно з винайденням кінематографу 1895 року братами Люм'єр. Кінодокумент – документ, зміст якого зафіксований за допомогою кінематографічної техніки у вигляді послідовно розташованих фотографічних зображень (кадрів). Для проявлення кіноплівки необхідно було також мати хімічні реактиви. Сучасні ж відео й аудіодокументи вже відносяться до технотронних.

Технотронний документ (Б 1.4) пропонуємо розглядати як документ, що створюють та відтворюють за допомогою технічного пристрою (обладнання), шляхом автоматичного відображення об'єктивної дійсності чи об'єкта в результаті певної технологічної операції із застосуванням відповідних фізичних та хімічних процесів. До різновидів технотронних документів за способом їх створення пропонуємо відносити: магнітні, оптичні, магнітооптичні, а також надруковані, репрографічні, мультимедійні та комбіновані документи.

Магнітний документ (Б 1.4.1) як запис електричних сигналів на шарі оксиду заліза чи іншому магнітному матеріалі, нанесеному на немагнітну основу, з'явився 1898 року, коли данський фізик В. Поульсен вперше здійснив магнітний запис звуку на сталю дротину. До сучасних носіїв магнітного документа можна віднести: магнітну стрічку, магнітну карту, магнітний диск (гнучкий чи жорсткий), касету для стримерів. *Оптичний документ (Б 1.4.2)* – це запис цифрової інформації, створений завдяки дії оптичної голівки (лазерного променю) на носій інформації. *Магнітооптичний документ (Б 1.4.3)* можна характеризувати як запис інформації на носії, що поєднує властивості оптичних і магнітних накопичувачів.

Надрукований документ (Б 1.4.4) технічного походження може бути машинописним, друкованим або поліграфічним. Зокрема *машинописний*

документ нині можна створювати за допомогою електронної друкарської машинки, клавіатура якої не має механічного зв'язку з механізмом друку, а процеси набору й роздрукування тексту розділені в часі. *Друкований* технотронний документ вперше з'явився завдяки розробці компанією Epson 1964 року матричного принтера. Пізніше з'явилися струменеві та лазерні принтери, а для випуску банерів – графопобудовники або плотири. *Поліграфічний документ* – документ, створений засобами поліграфії, до яких відносять засоби трафаретного, гектографічного, офсетного, флексографічного та цифрового друку. Цифрові друкувальні машини (ЦДМ) завдяки малим габаритам, оперативності та економічності друку посіли сьогодні чільне місце серед поліграфічних засобів і мало спільного мають з механічними верстатами часів Гутенберга, окрім кінцевого результату – надрукованого тексту.

Репрографічний документ (Б 1.4.5) – документ, створений сукупністю способів, процесів і засобів відтворення зображень оригіналів з метою отримання копій без уживання друкарських форм. Репрографічні документи засновані на застосуванні носіїв, що змінюють фізико-хімічні властивості під дією випромінювання (діазографічний, електротермічний, термографічний, фотографічний, електрофотографічний (ксерографічний), мікрографічний). *Комбінований документ (Б 1.4.6)* являє собою комбінування різних форм представлення інформації на одному носіїві, наприклад текстової, звукової і графічної або останнім часом все частіше мультимедійної.

Фасет Б 2 «За способом виготовлення документа (фіксування інформації)» поділяємо на такі види документа, як аналоговий та цифровий.

Аналоговий документ (Б 2.1) – форма існування документа в аналоговому середовищі, середовищі фізичних об'єктів (явлень), які подані у вигляді безперервних характеристик (фізичних величин). Зокрема, аналоговий фонодокумент – запис звуків на фізичний носій так, щоб пристрій відтворення виробляв коливання і створював звукові хвилі, аналогічні тим, що були отримані при збереженні. *Цифровий документ (Б 2.2)*, або *digital document*, відповідно до ISO 5127, подають як: «інформаційну одиницю із визначеним вмістом, яка була оцифрована або із самого початку виготовлена в цифровій формі». Вживання в документознавчій літературі альтернативи «аналоговий – електронний» не коректне. Термін «електронний» є узагальненим як щодо «цифрового», так й «аналогового», а також до «віртуального». Електронними можуть бути будь-які види документа, цифрові версії механічних, зокрема друкованих та рукописних документів.

У фасеті Б 3 «За відношенням до часового виміру» проф. Г. Швецова-Водка поділяє документ на *одноразовий* (замість дискретного, який запропонував проф. Ю. Столяров) і *континуальний* з поділом останнього на *нескінченний* та *серіальний*. Останній поділяє на періодичний, продовжуваний (спорадичний) та серійний (замість розподілу, який запропонувала проф. Н. Кушнарєнко, на періодичний та неперіодичний, що стосувалася тільки видань). Цей фасет вважаємо за можливе залишити без змін. Єдине зауваження: дефініція «нескінченний» має невизначений вигляд, пропонуємо в дужках зазначити «документ,

закінчення якого не передбачено», як приклад – метеожурнал.

Фасет Б 4 «За векторами запису інформації» з поділом на одно-, дво- та тривекторні документи пропонуємо ввести замість «за мірністю запису інформації», що запропонувала раніше проф. Н. Кушнарєнко. Запис інформації на магнітній стрічці радимо йменувати одновекторним, запис на аркуші паперу чи екрані монітора – двовекторним, а запис 3D-принтером, що використовує метод пошарового створення фізичного об'єкта за цифровою 3D-моделлю, – тривекторним. Перераховані види документа зведено в блоці Б (табл. 2).

Таблиця 2

Блок Б. Види документа за особливостями фіксування інформації

Ознака	Вид	Підвид	Приклади, пояснення
Фасет Б 1. За способом запису інформації (способом створення документа)	Б 1.1. Рукотворний	Б 1.1.1. Створений нанесенням фарби на основу носія	Текстовий, графічний (креслення, ескізи, графіки, діаграми, таблиці), стенографічний. Підготовлений будь-якою штучною мовою
		Б 1.1.2. Створений шляхом зміни поверхні носія	Видряпаний (на бересті). Вирізьблений (по дереву). Висічений (у камені). Випалений (на дощечці). Тиснений (на картоні, шкірі). Вишитий (на тканині)
	Б 1.2. Механічний	Б 1.2.1. Надрукований	Б 1.2.1.1. Машинописний. Б 1.2.1.2. Друкований, створений механічними засобами друку
		Б 1.2.2. Перфорований	Запис інформації на перфокарті, перфострічці спеціальним пристроєм
		Б 1.2.3. Фонографічний	Б 1.2.3.1. Звукозапис на восковому валику фонографа. Б 1.2.3.2. Звукозапис на грамплатівці Б 1.2.3.3. Звукозапис електромеханічним способом на платівці електрофона
	Б 1.3. Хімічний (фотографічний)	Б 1.3.1. Дагеротип	Зображення на покритій йодистим сріблом мідній пластині
		Б 1.3.2. Плівковий	Чорно-біле зображення Кольорове зображення
		Б 1.3.3. Кінографічний	Зображення у вигляді послідовних кадрів, що містить звукову інформацію
	Б 1.4. Технотронний (технічного походження)	Б 1.4.1. Магнітний	Запис інформації на магнітному матеріалі й немагнітній основі (плівка, Floppy Disk, Hard Disk)
		Б 1.4.2. Оптичний	Запис інформації завдяки дії оптичної голівки (CD-R, CD-RW, DVD, BD)
			Фотографічний запис
			Голографічний запис
		Б 1.4.3. Магнітооптичний	Флоптичний чи магнітооптичний диск
		Б 1.4.4. Надрукований	Машинописний, створений е-друкувальними машинками
			Друкований, створений засобами КТ (принтери, графопобудовники)
			Поліграфічний (флексграфічний, трафаретний, офсетний, цифровий)
		Б 1.4.5. Репрографічний	Діазографічний. Електротермічний. Термографічний. Фотоскопійований.

			Електрофотографічний (ксероксний). Мікрографічний
		Б 1.4.6. Комбінований	Нанографічний документ. Мультимедійний документ
Фасет Б 2. За способом виготовлення	Б 2.1. Аналоговий	Документ, інформація в якому представлена в неперервній формі	
	Б 2.2. Цифровий	Документ, інформація в якому представлена у формі двійкових чисел як дискретних сигнальних імпульсів	
Фасет Б 3. За відношенням до часового виміру	Б 3.1. Одноразовий	Однократний. Документ, продовження якого більше не передбачено	
	Б 3.2. Континуальний	Безперервний, постійний. Документ, що постійно продовжується та оновлюється	
		Б 3.2.1. Документ, закінчення якого не передбачено)	Реєстраційний журнал, інвентарна книга, бібліотечний каталог, запис датчиків інформації, метеожурнал
		Б 3.2.2. Серіальний	Періодичний
			Продовжуваний (спорадичний) Серійний
Фасет Б 4. За векторами запису інформації	Б 4.1. Одновекторного запису		Запис інформації на магнітній стрічці
	Б 4.2. Двовекторного запису		Запис інформації на аркуші паперу чи екрані монітора
	Б 4.3. Тривекторного запису		Запис інформації 3D-принтером

Одним з найважливіших у загальній класифікації документа є **блок В «Види документа за знаковими засобами фіксації та передачі інформації (за сигнатурною складовою)»**. У цьому блоці класифікації запропоновано низку змін і доповнень порівняно з попередніми публікаціями. Зокрема, у *фасеті В 1 «За характером знакових засобів передачі інформації»* акцентована різниця між символічними документами, в яких знаки лише умовно відображають певний зміст, та іконічними документами, знаки в яких подібні до відображуваного об'єкта.

Символічні документи (В 1.1) пропонуємо поділити на *ідеографічні*, якщо йдеться про документи, у яких інформація записана графічними знаками, та *абстрактні* (лат. abstractus – «абстрактний», безпредметне мистецтво), у яких замість відображення реальності застосовують формальні елементи, такі як лінія, площина, колір на пляма, абстрактна конфігурація.

Слушною є пропозиція проф. Г. Швецової-Водки вважати *іконічний документ (В 1.2)* ширшим поняттям, що охоплює, окрім образотворчих, аудіальні й аудіовізуальні документи, у яких зафіксована інформація, подібна до того, що відображена [9, 153]. *Синкретичним (В 1.3)*, як і в попередніх блоках, називаємо документ, у якому одночасно використані символічні й іконічні знаки.

У *фасеті В 2 «За належністю знаків запису до певних знакових систем»* радимо виділяти писемний, неписемний, електронний (техніко-кодований) і комплексний документ. Зокрема, *писемний документ (В 2.1)* пропонуємо поділяти на графічний,

текстовий, цифровий та формульний.

Графічний документ (В 2.1.1) поділяємо на ієрогліфічний (ідеографічне, логографічне, ієратичне, демотичне письмо), картографічний (система запису картографічної інформації), технічний (креслення, діаграми) та нотний (система графічних знаків для запису музики). *Текстовий документ (В 2.1.2)* ділимо за мовними знаками на: *силабічний* (складове, або силабічне, письмо, знаки якого позначають окремі склади; його використовують народи, які говорять монгольськими мовами); *консонантний* (на письмі позначаються тільки приголосні; прикладом є сучасні єврейське й арабське письмо); *буквено-звуковий* (започаткували письмо давні греки, які, запозичивши букви у фінікійців, стали позначати ними не тільки приголосні, а й голосні); *буквено-тактильний* (шрифт Брайля для людей з порушенням зору; основу шрифту становить комбінація із шести крапок та порядок букв латинського алфавіту); *буквено-зорувий* (для людей з порушенням слуху), стенографічний (запис короткими знаками й скороченнями, що дає змогу синхронно занотувати усну мову) і документ інших знаків запису (знаків тайнопису, азбуки Морзе, мови шахів тощо).

Цифровий документ (В 2.1.3) залишимо як символіку рахунку (починаючи з десяткового й закінчуючи двійковим записом). До речі, перші цифрові документи з'явилися в III тис. до н. е. у Вавилоні, а сліди шістдесяткової клинописної системи рахунку збереглися досі. Десяткова символіка рахунку, що йшла від позначення пальців рук, склалася у V–IV ст. до н. е. на Криті. Поява

двійкової системи пов'язана з винаходом 1673 року німецьким вченим В. Р. Лейбніцем механічного калькулятора, відкритий отвір у якому означав 1, закритий – 0.

Формульний документ (В 2.1.4) подамо як документ, що містить умовний запис, який відображає якісний і кількісний склад, наприклад, речовини.

Зображальний документ (В 2.2.1) подамо з поділом на образографічний, живописний, фотодокумент, додавши до них кінодокумент та відеодокумент. До неписемної системи запису віднесемо й *аудіальний документ (В 2.2.2.)*

Електронний або технічно-кодований (В 2.3), тобто перетворений за допомогою бінарного коду

з аналогового в цифровий, сьогодні може бути поданий будь-який документ, зокрема друкований, магнітний, оптичний, магнітооптичний, фотографічний, поліграфічний, репрографічний, штрих-кодований. *Фасет В 3 «За мовною системою, у якій втілено інформацію»* дуже близький за змістом до попереднього, але відрізняється тим, що в ньому йдеться не про особливості знаків, якими виражений зміст документів, а про належність документів до певних мовних систем [9, 156]. Серед них назвемо вербальний, музичний, зображальний, штучного запису та комбінований. Зазначені вище види документа подано в блоці В (табл. 3).

Таблиця 3

Блок В. Види документа за знаковими засобами фіксації та передачі інформації
(за сигнативною складовою)

Ознака	Вид документа	Підвид документа	Приклади, пояснення
Фасет В 1. За характером знакових засобів фіксації та передачі інформації	В 1.1. Символічний	В 1.1.1. Ідеографічний	Текстовий, цифровий, нотний, графічний, формульний
		В 1.1.2. Абстрактний	Документ, що складається з формальних елементів (лінія, площа, колірна пляма тощо)
	В 1.2. Іконічний	В 1.2.1. Образотворчий	Документ, що містить художні образи на площині та в просторі (живопис, графіка)
		В 1.2.2. Аудіальний	Документ, у якому записана аудіальна інформація, подібна до тої, що відображена
		В 1.2.3. Аудіовізуальний	Документ, у якому записана аудіовізуальна інформація, подібна до тієї, що відображена
	В 1.3. Синкретичний	Документ, у якому одночасно використані різні знаки, як приклад: ідеографічні та іконічні знаки	
Фасет В 2 За належністю знаків запису до певних знакових систем	В 2.1. Писемний	В 2.1.1. Графічний	В 2.1.1.1. Ієрогліфічний
			В 2.1.1.2. Картографічний
			В 2.1.1.3. Технічний
			В 2.1.1.4. Нотний
		В 2.1.2. Текстовий	В 2.1.2.1. Силабічний
			В 2.1.2.2. Консонантний
			В 2.1.2.3. Буквено-звуковий
			В 2.1.2.4. Буквено-тактильний
			В 2.1.2.5. Буквено-зоровий
			В 2.1.2.6. Стенографічний
			В 2.1.2.7. Інших знаків запису
		В 2.1.3. Цифровий	Система цифр (шестидесяткова, десяткова, двійкова та ін.)
		В 2.1.4. Формульний	Буквено-цифровий запис
	В 2.2. Неписемний	В 2.2.1. Зображальний	В 2.2.1.1. Образографічний
			В 2.2.1.2. Живописний
			В 2.2.1.3. Фотодокумент
			В 2.2.1.4. Кінодокумент
			В 2.2.1.5. Відеодокумент
		В 2.2.2. Аудіальний	Запис звукової інформації
	В 2.3. Електронний (технічно-кодований)	Друкований, магнітний, оптичний, фотографічний, репрографічний, поліграфічний, штриховий (штрихкодований), мультимедійний	
	В 2.5. Комплексний	Документ, у якому одночасно використані різні знакові системи, як приклад: неписемні та писемні	

Фасет В3. За мовною системою, у якій утілено інформацію	<i>В 3.1.</i> Вербальний (словесний)	<i>В 3.1.1.</i> Вербально-писемний (використано вербальну (словесну) мову у писемному вигляді) <i>В 3.1.2.</i> Вербально-усний (вербальна мова у звукозапису)
	<i>В 3.2.</i> Музичний	<i>В 3.2.1.</i> Музичний (звуковідтворювальний документ, що відображає мову музики у звуках) <i>В 3.2.2.</i> Нотний (відображає мову музики в графічних знаках)
	<i>В 3.3.</i> Зображальний	<i>В 3.3.1.</i> Зображальний статичний документ, виконаний засобами образотворчого мистецтва <i>В 3.3.2.</i> Зображальний динамічний документ, що використовує засоби кінематографу
		<i>В 3.4.</i> Штучного запису
	<i>В 3.5.</i> Комбінований	Особливого запису. Формалізований, інформаційно-та програмно-мовний, міжнародно- і вигаданомовного запису
		Втілена інформація з різних мовних систем

Фасети блоку *Г* «*Види документа за можливостями сприйняття інформації*» (за перцептивною складовою) залишаємо в редакції проф. Г. Швецової-Водки. Фасет *Г 2* «*За каналом сприйняття інформації людиною*» дослідниця доповнила видом «органолептичний» з різновидами: «одородокумент» (інформація сприймається через нюх) і «тестовий смаковий» [9, 160].

Поява документів, що містять інформацію про відчуття, можлива. Вже зараз, зазначає Ю. Ковтанюк [4, 66], створюють кінотеатри 5D, що пропонують разом з тривимірним зображенням та звуком ще запахи та деякі дії, що сприймаються чутливими органами людини: вітер, вібрація, рух.

Зазначені види документа з поясненнями подано в блоці *Г* (табл. 4).

Таблиця 4

Блок Г. Види документа за можливостями сприйняття інформації
(за перцептивною складовою)

Ознака	Вид документа	Підвид	Приклади, пояснення
Фасет Г 1. За призначенням до сприйняття інформації	<i>Г 1.1.</i> Людиносприйманий	<i>Г 1.1.1.</i> Безпосередньо сприйманий. Те, що сприймає людина без проміжних засобів чи знарядь	Сприйманий завдяки залученню спеціального засобу: програвача, фотозбільшувача, ПК тощо
		<i>Г 1.1.2.</i> Опосередковано сприйманий.	
	<i>Г 1.2.</i> Машиносприйманий		Програмні продукти
Фасет Г 2. За каналом сприйняття інформації людиною	<i>Г 1.3.</i> Людиномашиносприйманий		Комп'ютерна програма з коментарем для користувача
	<i>Г 2.1.</i> Візуальний		Документ, що сприймається органом зору
	<i>Г 2.2.</i> Тактильний		Документ, що сприймається на дотик
	<i>Г 2.3.</i> Аудіальний		Документ, що сприймається на слух
	<i>Г 2.4.</i> Аудіовізуальний		Документ, що сприймається одночасно органами зору та слуху
	<i>Г 2.5.</i> Органолептичний		Документ, що сприймається органами зору, слуху, нюху, дотику
	<i>Г 2.6.</i> Недоступний для сприйняття інформації людиною		Документ, що не сприймається органами чуття людини
Фасет Г 3. За способом декодування інформації людиною	<i>Г 3.1.</i> Призначений для читання		Документ, що містить переважно словесний текст: лист, книжка, посібник, газета
	<i>Г 3.2.</i> Призначений для перегляду		Журнал з малюнками, художній альбом
	<i>Г 3.3.</i> Призначений для слухання		Фонодокумент. Грамплатівка, аудіокасети, радіожурнал
	<i>Г 3.4.</i> Призначений для комплексного відтворення інформації		Документ призначений для читання, перегляду та слухання

У блоці *Д* «*Види документа за його інформаційною складовою*» першим, на наш погляд, мусить бути фасет «*Д 1. За походженням інформації*», за яким ми виокремлюємо офіційний, службовий, особово-офіційний та особистий, разом з особистим офіційного походження та індивідуальним документом.

Фасет *Д 2.* «*За цільовим призначенням*» будуємо на рівні основних напрямів діяльності

установи, отримуючи відповідно управлінський, економічний, виробничо-прикладний, кадровий (з особового складу), а також інформаційних систем і техніки безпеки. У фасеті *Д 3* «*За сферою діяльності*» документи поділяємо за основними блоками, включаючи блок базових і соціально значимих сфер діяльності, господарський блок (стосовно виробничої та невиробничої сфери),

фінансовий, правничо-діловий блок та блок природничо-наукової сфери. При поділі документів за вказаними комплексними ознаками для визначення їх видів використовуємо метод типологізації (де кожний з них різниться від інших не однією ознакою, а певним їх набором) та метод систематизації.

Поділ документів у *фасеті Д 5 «За терміном зберігання»* проводимо відповідно до термінів зберігання службових документів: тимчасового,

тривалого чи постійного. Ознаками поділу службових документів може бути також термін виконання (звичайний, безстроковий, терміновий та дуже терміновий), форма подачі (стандартний, індивідуальний), спеціалізація (загальний, спеціалізований).

Основні види документа за інформаційною складовою подано в блоці Д (табл. 5).

Таблиця 5

Блок Д. Види документа за його інформаційною складовою

Ознака	Вид документа	Підвид документа (приклади, пояснення)
Фасет Д 1. За походженням	Д1-1. Офіційний	Документ, що виконують в установленому порядку
	Д1-2. Службовий	Створений або отриманий установою в процесі своєї діяльності
	Д1-3. Особово-офіційний	Пропозиція, заява, скарга, автобіографія, розписка, доручення, особова картка, особова справа тощо
	Д1-4. Особистий	Офіційного походження (посвідчення, перепустка, атестат та ін.) Індивідуальний (побутовий, творчий, дозвілєвий та ін.)
Фасет Д 2. За цільовим призначенням (на рівні основних напрямів діяльності установи)	Д 2.1. Управлінський	Організаційний, розпорядчий, інформаційний, первинно-обліковий, довідковий, звітно-статистичний, маркетинговий
	Д 2.2. Економічний	Бухгалтерсько-обліковий (грошовий, матеріальний, розрахунковий), плановий, ресурсний, ціновий
	Д 2.3. Виробничо-прикладний	Проектно-виробничий, виробничо-організаційний, експлуатаційно-технологічний, виробничо-конструкторський
	Д 2.4. Кадровий, з особового складу	Організаційний, розпорядчий, довідково-інформаційний, особовий, архівний, первинно-обліковий, звітно-статистичний
	Д 2.5. Інформаційних систем та ТБ	Установчо-приймальний, експлуатаційно-технологічний, з техніки безпеки та виробничої санітарії
Фасет Д 3. За сферою діяльності (блоками документів)	Д 3.1. Базових і соціально значимих сфер діяльності	Д 3.1.1. Законодавчо-нормативний (закони та підзаконні акти, укази Президента, постанови та рішення Верховної Ради)
		Д 3.1.2. Політичний: зовнішньополітичний (договірні-правовий, дипломатичний, статусний); внутрішньополітичний
		Д 3.1.3. Військово-оборонний: стратегічний, тактичний ...
		Д 3.1.4. Науковий: науково-організаційний, дослідний, патент ...
		Д 3.1.5. Навчальний: навчально-організаційний, контрольний ...
		Д 3.1.6. Сфери охорони здоров'я (лікарняний, санаторний та ін.)
		Д 3.1.7. Соціальної сфери: пенсійний, цивільно-реєстраційний ...
		Д 3.1.8. Сфери культури і спорту (художній, спортивний ...)
	Д 3.2. Виробничої сфери	Транспортний (автомобільний, дорожній), машинобудівний, аграрний, енергетичних мереж, житлово-експлуатаційний та ін.)
	Д 3.3. Невиробничої сфери	Торговельний, зовнішньоторговельний, розрахунковий, митний, страховий, оперативно-комерційний, тендерний
	Д 3.4. Фінансовий	Банківський, податковий, кредитний, комерційний, бізнесовий
	Д 3.5. Правничо-діловий	Судовий, нотаріальний, адміністративно-правовий, кримінально-процесуальний, цивільно-реєстраційний
	Д 3.6. Природничо-науковий	Картографічний, археологічний, ґрунтознавчий, геологічний, гідрологічний, екологічний, метеорологічний, геодезичний
Фасет Д 4. За рівнем узагальнення інформації	Д 4.1. Первинний	Документ, який вперше містить певний інтелектуальний контент, відомості про певні дії, думки, середовище тощо
	Д 4.2. Вторинний	Документ, який є результатом АСПП, передає зміст первинного документа чи їх сукупності в скороченому викладі (реферат, оглядовий документ, аналітичний документ)
	Д 4.3. Третинний	Документ, що описує чи перелічує інші документи (анотація, каталог, перелік, класифікаційна таблиця, покажчик)
Фасет Д 5. За терміном зберігання	Д 5.1. Тимчасового	Термін зберігання до 10 років
	Д 5.2. Тривалого	Термін зберігання понад 10 років (обчислюють із 1 січня року, що настає за роком завершення справ діловодством)
	Д 5.3. Постійного	Згідно з Переліком типових документів ...

Низку уточнень, з якими варто погодитись, проф. Г. Швецова-Водка зробила в блоці **Е «Види документа за обставинами побутування документа в зовнішньому середовищі»**. Так, фасет **Е 1 «За характером аудиторії, на яку розрахований документ»** поділений з урахуванням того, які документи дійсно є опублікованими чи неопублікованими. Серед неопублікованих документів виділено «документ, непризначений для публікування» (**Е 1.1.1**), якими є більшість службових документів, а також виокремлено «документ з особливим способом публікування» (**Е 1.1.2**), до яких належать патентні документи, опублікування яких обмежене певними юридичними вимогами та стандартами (як міжнародні, європейські, так і національні), які, як слушно зазначила дослідниця, недоступні пересічному користувачеві через складну систему видання та розповсюдження, високі ціни. У цьому ж фасеті виділено «документ оприлюднений» (**Е 1.1.3**), що не є опублікованим, але може бути представленим тимчасово на телеекрані чи на виставці, в архіві, музеї тощо і так доведений до відома споживачів.

До опублікованих документів віднесено виданий, депонований та препринт. Депонований документ, як підкреслює проф. Г. Швецова-Водка, офіційно вважають опублікованим, тому його треба віднести до відповідної групи разом із «виданим» документом. Окремим різновидом опублікованих документів є препринт. До блоку класифікації документів за обставинами побутування

документа в зовнішньому середовищі додано фасет **Е 2 «За часом появи в зовнішньому середовищі»**, де виділені такі види, як «одиничний» і «тиражований». Перший з них може мати різновиди: «чорновий» (**Е 2.1.1**), і «чистовий» (**Е 2.1.2**), що характерно для неопублікованих управлінських документів; «ескіз» – для образотворчих; «редакція» – для текстових [9, 161].

У фасеті **Е 3 «За правовим статусом»** здійснено поділ видів документа на оригінал (**Е 3.1**) та копію (**Е 3.2**). До копійованих документів віднесено відпуск, дублікат, витяг, а також «репродукований» і «сканований». У фасеті **Е 4 «За ступенем достовірності»** авторка подала такі види документа, як «автентичний», «фальсифікований», «контрафактний» і «плагіат». Останні два можна розглядати як різновиди фальсифікованих документів.

У фасеті **Е 5 «За режимом доступу»** зроблено домірний поділ на документ відкритого та обмеженого доступу. Секретний документ, в останньому підвиді пропонуємо доповнити згідно із Законом України «Про державну таємницю» поділом за ступенем гласності та виокремленням: таємний, цілком таємний та особливої важливості. Вважаємо за необхідне також ввести фасет **Е 6 «За формою подачі інформації»** з поділом документа на індивідуальний, типовий та трафаретний.

Види документа за обставинами його побутування подано в блоці **Е** (табл. 6).

Таблиця 6

Блок **Е**. Види документа за обставинами його побутування в зовнішньому середовищі

Ознака	Вид документа	Підвид документа. Приклади, пояснення
Фасет Е 1. За характером аудиторії, на яку розрахований документ	Е 1.1. Неопублікований	Е 1.1.1. Не призначений для опублікування: службовий документ, приватне листування
		Е 1.1.2. Документ з особливим способом публікування: Патент, Національний стандарт, стандарт ISO, CEN
		Е 1.1.3. Документ, оприлюднений (тимчасово представлений на телеекрані, в архіві, музеї, на виставці тощо)
	Е 1.2. Опублікований	Е 1.2.1. Виданий: окреме видання, його частина (стаття чи інший жанр опублікованого документа)
		Е 1.2.2. Депонований (призначений для вузького кола фахівців, публікацію котрого у виданнях, розрахованих на широке розповсюдження, через певну причину не виправдано)
		Е 1.2.3. Препринт (наукове видання, що містить працю (або її частину) попереднього характеру, опубліковане до виходу у світ видання, в якому її має бути вміщено)
Фасет Е 2. За часом появи в зовнішньому середовищі	Е 2.1. Одиничний	Е 2.1.1. Чорновий. Рукописний чи е-документ, що відображає роботу автора над текстом Е 2.1.2. Чистовий. Документ, текст якого переписаний чи передрукований з чорнового документа без помилок
	Е 2.2. Тиражований	Документ, виготовлений у певній кількості примірників (може бути не тільки виданий, але й не опублікований)
Фасет Е 3.	Е 3.1. Оригінал	Первісний, справжній, основний примірник документа, який слугує зразком для копії

За правовим статусом	Е 3.2. Копія	Е 3.2.1. Відпуск – копія документа, надісланого адресатові
		Е 3.2.2. Дублікат – повторно оформлений документ
		Е 3.2.3. Витяг – копія, що відтворює частину тексту
		Е 3.2.4. Репродукований (відтворений якнайближче до оригіналу; фотовідбиток, картина, рисунок)
		Е 3.2.5. Сканований – цифрова копія зображення або тексту документа, створена спеціальним пристроєм комп'ютера
Фасет Е 4. За ступенем достовірності	Е 4.1. Автентичний	Справжній (цілком вірогідний, заснований на першоджерелах)
	Е 4.2. Фальсифікований	Підроблений, зі зміною вигляду чи змісту оригінального документа і наданням вигляду, що не відповідає його суті
	Е 4.3. Контрафактний	Документ, що є предметом порушення прав інтелектуальної власності
	Е 4.4. Плагіат	Оприлюднений чи опублікований повністю або частково чужий твір під іменем особи, яка не є його автором
Фасет Е 5. За режимом доступу	Е 5.1. Відкритого доступу	Документ, інформація в якому не підлягає обмеженню в доступі, крім випадків, установлених законом
	Е 5.2. Обмеженого доступу	Е 5.2.1. Службовий (із внутрішньовідомчою інформацією)
		Е 5.2.2. Секретний – документ, що містить таємну інформацію, на який нанесені обов'язкові реквізити
		Е 5.2.3. Конфіденційний – документ, що містить відомості обмеженого доступу чи використання
Фасет Е 6. За формою подачі	Е 6.1. Індивідуальний	Створено в конкретному випадку для вирішення конкретного завдання
	Е 6.2. Типовий	Створено за певним зразком (типова інструкція)
	Е 6.3. Трафаретний	Створено трафаретом, з наявністю вільних місць для запису

Висновки. Аналіз загальної класифікації документа, яку запропонувала проф. Г. Швецова-Водка з урахуванням праць провідних документознавців, засвідчив, що проблема типології документа користується увагою фахівців, а блоки класифікації вони постійно вдосконалюють, обґрунтовують різні ознаки, за якими відбувається класифікація; формують нові блоки, фасети; упроваджують нові терміни, обґрунтовують їх зміст.

Значення загальної класифікації документів впливає насамперед із використання її як методу пізнання, дослідження документів, виявлення взаємозв'язків, розкриття закономірностей, які характеризують закономірності об'єктивної дійсності, що віддзеркалені в документах. Використання класифікації документів як історико-логічного методу сприятиме вирішенню практичних завдань у галузі документознавства.

Список використаних джерел

1. Бездрабко В. В. Актуальні проблеми документознавства в Україні. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 1. С. 26–41.
2. Бездрабко В. В. Документознавство в Україні: інституціоналізація та сучасний розвиток: монографія. Київ: Четверта хвиля, 2009. 720 с.
3. Климчук Л. В. Класифікація документів: досвід, історіографічний аналіз. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2013. № 3. С. 44–47.
4. Ковтанюк Ю. С. Класифікація документів з електронними носіями інформації. *Архіви України*. 2012. № 2 (278). С. 45–76.
5. Кулешов С. Г. Документознавство: Історія. Теоретичні основи: монографія. Київ, 2000. 162 с.
6. Кушнарєнко Н. Н. Документоведение: учебник. 8-е изд., стер. Київ: Знання, 2008. 459 с.
7. Палеха Ю. І., Леміш Н. О. Загальне документознавство: навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб. і допов. Київ: Ліра, 2009. 430 с.
8. Швецова-Водка Г. М. Документознавство: навч. посіб. Київ: Знання, 2007. 398 с.
9. Швецова-Водка Г. М. Загальна класифікація документа: зміни та доповнення. *Бібліотечний Меркурій*. 2021. Вип. 2 (26). С. 143–163.
10. Komova M. B. Classification scheme as a reflection of the social and communicative nature of document phenomenon. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. № 3. С. 27–35.

References

1. Bezdrabko, V. V. (2020). Actual problems of document science in Ukraine. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 1, 26–41 [in Ukrainian].
2. Bezdrabko, V. V. (2009). Documentation in Ukraine: institutionalization and modern development. Kyiv [in Ukrainian].
3. Klymchuk, L. V. (2013). Classification of documents: experience, historiographical analysis. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 3, 44–47 [in Ukrainian].
4. Kovtaniuk, Y. S. (2012). Classification of documents with electronic media. *Arkhivy Ukrainy*, 2, 45–76 [in Ukrainian].
5. Kuleshov, S. H. (2000). Documentation: History. Theoretical foundations [in Ukrainian].
6. Kushnarenko, N. N. (2008). Documentation: uchebnik. Kyiv [in Ukrainian].
7. Palekha, Yu. I., Lemish, N. O. (2009). General documentation: navch. posib. Kyiv [in Ukrainian].
8. Shvetsova-Vodka, H. M. (2007). Documentation: navch. posib. Kyiv [in Ukrainian].
9. Shvetsova-Vodka, H. M. (2021). General classification of the document: changes and additions. *Biblioteknyy Mercuriy*, 2(26), 143–163 [in Ukrainian].
10. Komova, M. (2019). Classification scheme as a reflection of the social and communicative nature of document phenomenon. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 3, 27–35 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.07.2022
Отримано після доопрацювання 15.08.2022
Прийнято до друку 22.08.2022

УДК 026.06
DOI 10.32461/2409-9805.3.2022.266968

Цитування:

Шевченко О. В., Спрінсян В. Г. Електронні документи в складі цифрової спадщини сучасного суспільства. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 3. С. 49–55.

Shevchenko O. Sprinsyan V. (2022). Electronic documents are part of the digital heritage of modern society. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 49–55 [in Ukrainian].

Шевченко Олена Василівна,
доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
професор кафедри інформаційної
діяльності та медіакомунікацій
Національного університету
«Одеська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0003-2313-5939>
o.v.shevchenko1968@gmail.com

Спрінсян Василь Георгійович,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
завідувач кафедри інформаційної
діяльності та медіакомунікацій
Національного університету
«Одеська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0003-1099-4718>
sprinsyan@op.edu.ua

ЕЛЕКТРОННІ ДОКУМЕНТИ В СКЛАДІ ЦИФРОВОЇ СПАДЩИНИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Мета роботи – подати теоретичну характеристику основних аспектів функціонування електронних документів у складі цифрової спадщини сучасного українського суспільства, окреслити їх місце у сфері збереження цифрової культурної спадщини, зосередити увагу на внеску України як ціннісного ресурсу оцифрованої спадщини; розкрити сутність поняття «цифрова спадщина» в документах ЮНЕСКО «Хартії про збереження цифрової спадщини», Ванкуверській декларації «Пам'ять світу в цифрову епоху: оцифрування і збереження», Рекомендації про забезпечення збереження та доступу до документальної спадщини;

проаналізувати тенденції діяльності Європейської цифрової бібліотеки. **Методологія дослідження** базується на ретроспективному аналізі для визначення цілей, завдань задуму, передбачуваних результатів при збиранні та обробці фактів; на аналізі – для виявлення особливостей поняття «цифрова спадщина», «культурна спадщина», опису проблеми зберігання документальної спадщини; текстологічному – при формуванні уявлення про систему збереження культурної спадщини українського народу; узагальненні – при виявленні загальної картини щодо місця електронних документів у складі цифрової спадщини інформаційної сфери життєдіяльності суспільства. **Наукова новизна** роботи полягає в обґрунтуванні входження електронних документів до складу інформаційного простору за допомогою сучасних технологій, що сприяє цифровізації культурних надбань, освіти та науки України. **Висновки.** Електронні документи посідають вагоме місце в складі цифрової документальної спадщини. Світова спільнота має розвинуту законодавчу базу й досвід щодо збереження цифрової документальної спадщини. Україна як європейська держава регулярно бере участь у поповненні цифрової документальної спадщини світу шляхом забезпечення вільного доступу до неї користувачів.

Ключові слова: цифрова спадщина, документальна спадщина, культурна спадщина, електронний документ, цифровий ресурс, інформаційний простір, бібліотечний фонд.

Shevchenko Olena,

Doctor of Sciences in Social Communications, Professor,
Professor at the Department of Information Activities and Media Communications,
Odesa Polytechnic National University

Sprynsyan Vasyl,

Candidate of Art History, Associate Professor,
Head of the Department of Information Activities and Media Communications
Odesa Polytechnic National University

ELECTRONIC DOCUMENTS AS PART OF DIGITAL HERITAGE OF MODERN SOCIETY

The purpose of the article is to provide a theoretical description of the main aspects of functioning of electronic documents as part of the digital heritage of modern Ukrainian society; to outline its place in the preservation of digital cultural heritage; to focus attention on the contribution of Ukrainika as a valuable resource of digital heritage. Moreover, the aim of the paper is to reveal the essence of the concept of "digital heritage" in the UNESCO "Charter on the Preservation of Digital Heritage", the Vancouver Declaration "Memory of the World in the Digital Age: Digitization and Preservation", "Recommendations on Ensuring Preservation and Access to Documentary Heritage", as well as to analyse the trends in the activities of the European Digital Library. **The research methodology** is based on the retrospective analysis that has been used to determine the goals, tasks of the design of the expected findings in the process of collecting and processing facts. The features of "digital heritage", "cultural heritage" concepts, description of the problem of documentary heritage preservation have been analysed. The textological method has been used to form the idea about the system of preserving the cultural heritage of the Ukrainian people; the generalisation method enabled revealing the general picture of the place of electronic documents as part of the digital heritage of the information sphere of society's life. **The scientific novelty** of the work consists in substantiating the inclusion of electronic documents in the information space with the help of modern technologies, which contributes to the digitalisation of cultural heritage, education and science of Ukraine. **Conclusions.** Electronic documents occupy an important place in the composition of digital and documentary heritage. The world community has a developed legal framework and experience in preserving digital documentary heritage. As a European state, Ukraine regularly participates in replenishing the world's digital documentary heritage by providing free access to it for users.

Keywords: digital heritage, documentary heritage, cultural heritage, electronic document, digital resource, information space, library fund.

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах воєнного стану Української держави постає питання актуальності збереження культурної спадщини українського народу, зокрема документальної, її ідентифікації, що є основою осмислення історії українського народу та його значимості. Сучасний темп суспільного життя визначив інтенсивність потоків документної інформації, її мобільність, надлишок і водночас недостатність. Постійне збільшення кількості інформації призводить до того, що традиційні методи роботи з документами стають нерентабельними. Унаслідок якісних змін у культурі документування виник електронний документ, що сприяє збереженню і раціональному використанню людських ресурсів, підвищенню ефективності управління інформації, створенню єдиного інформаційного простору, інтегруючи в інформаційний вузол усі документальні системи суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій. Важливим внеском у специфіку функціонування, сутність інформатизації суспільства загалом стало ухвалення Законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронний цифровий підпис», які визначили основні організаційно-правові засади електронного документообігу, використання електронних документів, правовий статус електронного цифрового підпису та врегулювали відносини, що виникають при використанні електронного цифрового підпису. Проблема врегулювання нормативно-правової бази функціонування електронного документа стає об'єктом дослідження дедалі більшої кількості вчених: В. Бездрабко, О. Загорецької, С. Кулешова, І. Петрової та ін.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування місця електронних документів у складі цифрової спадщини сучасного українського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Питання документальної та культурної спадщини стало предметом пильної уваги громадськості з другої половини ХХ століття. Його, зокрема, намагались вирішити: Організація Об'єднаних Націй (ООН), Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Рада Європи, Європейський Союз (ЄС), Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) та ін.

Першим документом, де було використано поняття «культурна спадщина» щодо пам'яток культури та природи, була Конвенція про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини (Convention concerning the protection of the World Cultural and Natural Heritage, далі – Конвенція) від 16 листопада 1972 року. Ухвалення цієї угоди сприяло утвердженню та розвитку в міжнародному праві доктрини Всесвітньої спадщини, що охоплює

культурні й природні об'єкти унікального значення. Ідеться про об'єкти, що становлять для людства універсальну цінність і занесені до Списку Всесвітньої спадщини або Списку Всесвітньої спадщини, яка перебуває під загрозою. Більш детально проблему зберігання саме документальної спадщини було порушено в Програмі «Пам'ять світу» (Memory of the World Programme, далі – Програма), яку з 1992 року ЮНЕСКО реалізує в розвитку концепції Всесвітньої спадщини. Поняття «пам'ять світу», згідно з Програмою, – це документальна спадщина світу, що зберігається в бібліотеках, архівах, музеях, сховищах різних країн для нинішньої і майбутньої світової спільноти та за обсягами становить значну частину Всесвітньої культурної спадщини. Її колекції та фонди є надбанням усього людства, як і об'єкти видатного значення, внесені до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Згідно з документами ЮНЕСКО, об'єктами Всесвітньої спадщини наразі вважають: нерухомі культурні цінності (архітектурні пам'ятки, ансамблі, визначні місця), пам'ятки природи; рухомі культурні цінності (манускрипти, інкунабули, кодекси, книги, архівні документи, зокрема записи текстів, мапи й інші картографічні матеріали, фотографії, кінофільми, звукозаписи тощо); рухомі зображення (твори кіномистецтва, телебачення, відео); усні традиції, мову, звичаї, обряди, знання, навички; сліди людського існування, які мають культурний, історичний або археологічний характер і частково або повністю, періодично чи постійно перебувають під водою протягом не менше 100 років. Архівні документи й архіви в міжнародних правових актах визнано невід'ємною складовою національної та Всесвітньої культурної спадщини, категоріями культурних цінностей достатньо широко охоплено їх типо-видову структуру.

У довідкових виданнях (термінологічних словниках, глосаріях) термін «цифровий» (англ. digital) є синонімом «електронний». Загальновживаний термін «цифрова спадщина» має подвійне значення: культурна спадщина в цифровій формі або оцифрована (в електронній формі) культурна спадщина, тобто йдеться про створення електронних (цифрових) копій історичних документів та артефактів. Тому дієвим напрямом збереження документальної спадщини є її цифровізація. Новітні технології надають величезну можливість для передачі та зберігання інформації.

Важливим документом у розвитку поняття «цифрова спадщина» є Хартія про збереження цифрової спадщини (Charter on the Preservation of Digital Heritage, далі – Хартія), яку Генеральна конференція ЮНЕСКО ухвалила 2003 року. У ній зазначено, що до цифрової спадщини належать

документи всіх сфер діяльності людини: культури, науки, освіти, управління, а також інформація технічного, правового, медичного, іншого характеру, яку створюють у цифровій формі або переводять у цифровий формат.

Згодом з метою розвитку положень Хартії та «Пам'яті світу» ЮНЕСКО ухвалила важливі документи – Ванкуверську декларацію «Пам'ять світу в цифрову епоху: оцифрування і збереження» (Memory of the World in the Digital Age: Digitization and Preservation, далі – Декларація) і Рекомендацію про забезпечення збереження і доступу до документальної спадщини, зокрема в цифровій формі (Recommendation concerning the Preservation of, and Access to, Documentary Heritage Including in Digital Form, далі – Рекомендація). Положення Декларації орієнтовані на створення електронних копій архівних, музейних, бібліотечних фондів, накопичення досвіду формування національних цифрових ресурсів документальної спадщини, розвиток нового напрямку у світовій історіографії – Digital History.

З огляду на політичний курс України до Європейського Союзу особливу увагу слід приділити комплексу документів ЄС в архівній і культурній сфері взагалі. Упродовж 1990-х – на початку 2000-х років було ухвалено низку документів, присвячених питанням співробітництва держав – членів ЄС в архівній сфері, розширенню доступу до документів Європейського парламенту, Ради та Комісії ЄС і громадськості до офіційних документів, створення ефективної системи управління архівами й документами, забезпечення збереженості архівних документальних комплексів згідно з нормативними вимогами. Це документи: Рекомендація R (2000) 13 щодо доступу до архівів, Рекомендація R (2001) 15 щодо викладання історії у XXI столітті у Європі та Рекомендація R (2002) 2 про доступ до офіційних документів. Документи містять принципи, яких державам-членам рекомендують дотримуватися в законодавчій та адміністративній практиці.

Сьогодні співпраця між державами-членами ЄС у культурній сфері охоплює достатньо широке коло напрямів: розроблення загальної культурної політики; охорона, збереження, дослідження, удоступнення, актуалізація культурної спадщини, а також аудіовізуальної та архівної спадщини; переміщення культурних цінностей у межах ЄС; повернення культурних цінностей, незаконно переміщених з території ЄС, та ін.

Упродовж двох десятиліть у ЄС розроблено чимало програм і проєктів інтегрованих цифрових ресурсів європейської культурної спадщини. У листопаді 2008 року відбулося відкриття Європейської цифрової бібліотеки (European Digital Library, Europeana) – і більш ніж 1000 установ

з усієї Європи надали для вільного доступу користувачам у режимі онлайн понад 2 млн оцифрованих об'єктів (творів живопису, музичних творів, кінофільмів, фотодокументів, книг, мап, архівних збірань тощо). Проєкт ініціювала Європейська комісія з метою покращення доступу до електронного контенту в межах програми eContentplus та орієнтувала на відкритий доступ до багатомовних мультимедійних ресурсів європейської культурної спадщини.

Ще одним масштабним проєктом стала Європейська бібліотека (The European Library), яку 2004 року започаткувала Конференція європейських національних бібліотекарів (CENL). Це веб-портал, що надає доступ до повнотекстових і бібліографічних ресурсів 48 національних бібліотек Європи [4]. Europeana – це стратегічний проєкт Європейської комісії, що являє собою великий багатомовний каталог оцифрованих об'єктів Європи. Це культурна та наукова спадщина, що зберігається в закладах пам'яті: бібліотеках, музеях, архівах та аудіовізуальних архівах у Європі. Europeana має бути єдиним ресурсом, який зможе об'єднати та надати доступ до всієї цифрової спадщини Європи, що складається з історичних, культурних і наукових об'єктів, сприяти творчості та стимулювати соціальний і економічний розвиток. З технологічним розвитком цифрового контенту Europeana в останні роки проводить також 3D-оцифрування культурної спадщини. Нові інструменти значно полегшили збір, моделювання та публікацію. Створення високоточних 3D-моделей архітектурних пам'яток і музейних об'єктів набуває поширення в дослідженні, консервації, управлінні та забезпеченні доступу до спадщини для освіти, туризму й економіки. Це відносно новий напрям, що потребує вивчення досвіду та визначення варіантів вибору контенту, який створюють у 3D, а також формату візуалізації та поширення в інтернеті. Сьогодні Europeana надає доступ до більш ніж 53 мільйонів об'єктів з колекцій понад 3 700 бібліотек, архівів, музеїв, галерей та аудіовізуальних колекцій з усієї Європи у форматах: зображення, текст, звук, відео, 3D. Завдяки Europeana культурні, наукові та творчі індустрії, а також звичайні громадяни можуть отримати вільний доступ до європейської культури.

Україна бере участь у розвитку Europeana та організованих нею проєктах. Зокрема, з 2011 до 2014 року в систему Europeana передано метадані оцифрованих об'єктів дев'яти вітчизняних установ пам'яті, зокрема й приватну колекцію, а саме: Національного педагогічного університету України імені М. Драгоманова, Київського національного університету України імені Т. Шевченка, Харківського національного університету імені В. Каразіна, Національного технічного університету України

«КПІ імені І. Сікорського», Державної наукової педагогічної бібліотеки України імені В. Сухомлинського, Науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету, Державного політехнічного музею при НТУУ «КПІ», Астрономічного музею Астрономічної обсерваторії Київського національного університету імені Т. Шевченка, Етнографічної колекції «Кровець».

2012 року було опубліковано дві статті українських авторів у випуску європейського журналу *Uncomone Culture*, а саме: «Про колекції рідкісних книг Національного університету України ім. Т. Шевченка», «Про Пересопницьке Євангеліє». 2013 року, 25–26 грудня, відбувся перший міжнародний навчально-практичний семінар серії «Оцифроване надбання: збереження, доступ, репрезентація» у Києві за участі проекту *EuropeanaPhonigraphy*.

У квітні 2014 року Україна брала участь у першій європейській фізичній та віртуальній фотовиставці «All Our Yesterday», присвяченій першим 100 рокам європейської фотографії. Участь брали: Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник; Музей однієї вулиці; Спеціалізований Центр БАЛП, ТОВ – як координатор.

2014 – участь у розробці багатомовних словників пошукових термінів і географічних назв проекту *Europeana Photography*.

У 2013–2018 роках проводились навчально-практичні заходи серії «Оцифроване надбання: збереження, доступ, репрезентація», з 2018 – «Оцифроване надбання: консолідація, інтеграція, креативність».

2018 року опубліковано п'ять статей українських авторів у випуску європейського журналу *Uncomone Culture*, присвяченому 3D-технологіям.

Співробітництво з *Europeana* – чудова можливість для набуття досвіду в системі формування національного цифрового контенту для освітніх та наукових процесів, цифрової репрезентації національної культури, інформаційної підтримки туристичного сектору, що сприяє: 1) національній ідентифікації людей, популяризації України в європейському цифровому просторі та історико-культурному й науковому ресурсі як невід'ємної складової історії і спадщини європейського розвитку; 2) застосуванню організаційно-технологічної моделі *Europeana* як моделі розподіленої системи для розбудови національної системи інтегрованих цифрових ресурсів спадщини, публічного доступу й адміністративних послуг. Це також чудовий приклад міжсекторальної взаємодії ІТ-розробників, системних рішень та установ пам'яті, проектного планового розроблення нормативів, правових і технологічних рішень, типових програмних продуктів [1].

Реалії сучасного технологічного світу уможливили реалізацію ідеї створення інтегрованого

ресурсу «Електронна Україніка» – зведеного бібліографічного та цифрового хабу всієї документальної спадщини про Україну з організацією доступу до науково-довідкових, бібліографічних і текстових ресурсів, репрезентацією оригіналів документів у цифровому форматі із широкими можливостями представлення на сайтах бібліотек та архівів, наукових установ у глобальній світовій мережі. Отже, Україніка – це національний довідково-інформаційний та документальний ресурс архівних, рукописних і друкованих джерел, створених в Україні або інших державах, про Україну, її історію, економіку, культуру, що ґрунтується на засадах обліку та акумуляції документальної спадщини українського народу. Для кожної країни створення національного ресурсу її документальної пам'яті є політично значущим свідченням історичного розвитку держави та її науки, освіти, культури (як, наприклад, Болгарика, Британіка, Германіка, Полоніка тощо) [8].

З урахуванням світових тенденцій варто зауважити, що процес створення глобального інформаційного простору за допомогою сучасних технологій не зворотний. Це вектор розвитку та модернізації, який буде тільки набирати обертів з поступовим науково-технічним прогресом, інтелектуалізацією суспільства та трансформацією суспільної парадигми мислення.

У результаті цього реалізується створення модернізаційних моделей розвитку бібліотечно-інформаційних установ, які містять у собі опис, структуру, алгоритми та способи взаємодії структурних елементів, а також учасників комунікаційних процесів на основі інформаційних документів, які знаходяться в бібліотечних фондах та мають певну цінність для користувачів і відвідувачів. Якщо аналізувати Україну, то вочевидь можна вказати, що для неї близька модель, заснована на адаптації наявних технологій, які вже набули певного значення у світовій спільності, до регіональних потреб, особливостей та відповідно можливостей: як фінансових, так і людських, матеріально-технічних, інформаційних.

Оскільки цифровізація вимагає переведення документів у доступний формат для користування за допомогою інформаційних технологій, реалізація цього аспекту відбувається за допомогою такого логічного процесу, як оцифрування документів, тобто це технологія, що дає змогу переводити паперові документи в електронні. Такий процес не тільки відіграє важливу роль у формуванні інформаційного простору, а й покликаний забезпечити збереження бібліотечних фондів, адже вони акумулюють не тільки звичайні, а й особливо цінні примірники, що потребують особливих умов зберігання, які не завжди можливо створити

в сховищах. Так бібліотека реалізує меморіальну функцію, що полягає в тому, аби зберегти весь національний інтелектуальний ресурс, накопичений упродовж тривалого періоду еволюції [9]. Важливою тут є техніко-технологічна сторона питання, адже від якості оцифрування буде залежати передусім доступність документа для читання та вільного користування читачами, для яких він актуальний. Окрім вказаного вище, є також проблеми в тому, щоб гарантувати безпеку документів, адже лампи створюють ультрафіолетове випромінювання, яке негативно впливає на стан паперу та фарби.

Оскільки створення цифрових копій документів є достатньо витратним процесом щодо фінансів й особливо часу, необхідно подбати про вибірку документів, які потребують оцифрування передусім. Як правило, для відповіді на це питання проводять аналіз попиту на певні видання, визначають інтереси аудиторії та окреслюють документи, які слід передавати до подальшої роботи. Варто звернути увагу на те, що оцифрування необхідно здійснювати відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права», згідно з яким є низка документів та особливостей, при яких видання підлягають державному захисту [11].

Тобто загалом механізм дій на перший погляд достатньо простий, проте складнощі виникають у таких аспектах:

- відсутність аналітичного відділу або фахівців для здійснення аналізу та прийняття рішення щодо оцифрування певних видань насамперед;
- достатньо якісне матеріально-технічне забезпечення для створення оцифрованої документації високої чіткості;
- фінансове забезпечення;
- наявність кваліфікованих кадрів, які зможуть правильно та швидко здійснити всі кроки оцифрування;
- наявність спеціального програмного забезпечення для постійної обробки електронних копій документів.

Незважаючи на те, що оцифрування документів є досить містким процесом, наголосимо на тому, що це лише елемент у загальній концепції цифровізації, адже недостатньо просто перевести паперові видання у цифрову форму. Це процес створення таких самих за значенням документів, як і традиційні, адже вони не меншою мірою потребують грамотної аналітико-синтетичної обробки, класифікації, структуризації, правильного зберігання та передавання.

Найоптимальніший варіант подальшого руху оцифрованих копій документів – це задіяти їх в автоматизованих бібліотечно-інформаційних системах, які створені спеціально для того, щоб оптимізувати й трансформувати класичні моделі бібліотечно-бібліографічної діяльності, які були вже надто застарілі та не відповідали жорстким вимогам, що постійно посилюються в результаті проведення заходів, пов'язаних з інформатизацією та цифровізацією.

Наукова новизна роботи полягає в обґрунтуванні входження електронних документів до складу інформаційного простору за допомогою сучасних технологій, що сприяє цифровізації культурних надбань, освіти та науки України.

Висновки. Культурна та цифрова спадщина – одна з основ процвітання науки й культури у світі, тому необхідно зберегти цю цінність, а також забезпечити вільний доступ до неї користувачам. Оцифрування – дієвий спосіб досягнення окресленої мети. Поняття «цифровий документ» та «електронний документ» – синоніми: це як оцифрований документ, так і культурна спадщина в цифровій формі за походженням. Світова спільнота має розвинуту законодавчу базу й багатий досвід у вирішенні питання збереження цифрової спадщини. Україна як європейська держава регулярно бере участь у поповненні цифрової культурної спадщини світу, особливу увагу приділяє оцифруванню документів.

Список використаних джерел

1. Баркова О., Кульчицький І. Європейський та український досвід використання цифрових технологій у сфері культури: аналітичний огляд та пропозиції на основі матеріалів дискусійного форуму «Синергія мистецтва, культури та технологій як джерело креативності та інновацій». Львів, 2019. 37 с.
2. Кваліфікований електронний підпис та що потрібно знати про нього? URL: <https://instaco.com.ua/news/kvalifikovaniy-elektronniy-pidpis-ta-shcho-potribno-znati-pro-nogo> (дата звернення: 12.06.2022).
3. Ковбасюк Ю. В. Державне управління : навч. посіб. У 2 т. Київ; Дніпро : НАДУ, 2013. Т. 2. 324 с.
4. Приходько Л. Ф. Збереження цифрової культурної спадщини – імператив XXI століття (за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу). *Архіви України*. 2019. Вип. 2 № 319. С. 67–92.
5. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003. Дата оновлення: 01.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 12.06.2022).

6. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах : Закон України від 05.07.1994. Дата оновлення: 01.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.06.2022).
7. Які переваги використання КЕП? *Державна міграційна служба України*. URL: <https://dmsu.gov.ua/faq/yaki-perevagi-vikoristannya-kep.html> (дата звернення: 12.06.2022).
8. Добровольська В. В. Електронна бібліотека «Україніка» – унікальний інтегрований ресурс цифрової документальної спадщини. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 1. С. 79–87. URL: <http://journals.uran.ua/bdi/article/view/205424> (дата звернення: 12.06.2022).
9. Інформаційно-комунікаційна діяльність наукових бібліотек в умовах розвитку суспільства знань : монографія / В. О. М.асиленко, Т. В. Добко, Н. Я. Зайченко, Н. Ю. Каліберда, О. Г. Кириленко, О. З. Клименко, Т. М. Коваль, Л. А. Литвинова, К. В. Лобузін, Н. Ф. Самохіна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2017. 410 с.
10. Проект Концепції державної програми збереження бібліотечних фондів на період до 2020 року. URL: https://ula.org.ua/fileadmin/uba_documents/doc_for_news/dod_gromadske_obgovorennja_bibliotechnux_fondiv_do_2020.doc (дата звернення: 12.06.2022).
11. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3792-12> (дата звернення: 12.06.2022).

References

1. Barkova, O. Kulchytskyi, I. (2019). European and Ukrainian experience of using digital technologies in the field of culture: analytical review and proposals based on the materials of the discussion forum "Synergy of art, culture and technology as a source of creativity and innovation". Lviv, 37 [in Ukrainian].
2. Qualified electronic signature and what you need to know about it? Retrieved from: <https://instaco.com.ua/news/qualificationiy-elektronniy-pidpis-ta-shcho-potribno-znati-pro-nogo> [in Ukrainian].
3. Kovbasyuk, Yu. V. (2013). Public administration: education. manual in 2 t. Kyiv; Dnipro: NADU, 2, 324 [in Ukrainian].
4. Prykhodko, L. F. (2019). Preservation of digital cultural heritage is an imperative of the 21st century (according to UNESCO and European Union documents). Archives of Ukraine, 2, 67–92 [in Ukrainian].
5. On electronic documents and electronic document circulation: the law of Ukraine dated May 22, 2003. Date of update: January 1, 2022. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> [in Ukrainian].
6. On the protection of information in information and communication systems. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
7. What are the advantages of using KEP? State Migration Service of Ukraine. Retrieved from: <https://dmsu.gov.ua/faq/yaki-perevagi-vikoristannya-kep.html> [in Ukrainian].
8. Dobrovolska, V. V. (2020). The electronic library "Ukrainika" as the unique integrated resource of digital documentary heritage. Library Science. Documentary Science. Informatology, 1, 79–87. Retrieved from: <http://journals.uran.ua/bdi/article/view/205424> [in Ukrainian].
9. Information and communication activities of scientific libraries in the context of the development of the knowledge society: a monograph. (2017). NAS of Ukraine, National b-ka of Ukraine named after V. I. Vernadskyi. Kyiv, 410 [in Ukrainian].
10. Concept draft of the state program for the preservation of library funds for the period until 2020. Retrieved from: https://ula.org.ua/fileadmin/uba_documents/doc_for_news/dod_gromadske_obgovorennja_bibliotechnux_fondiv_do_2020.doc [in Ukrainian].
11. On copyright and related rights: Law of Ukraine dated 23.12.1993, 3792-XII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3792-12> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.07.2022
Отримано після доопрацювання 19.08.2022
Прийнято до друку 26.08.2022

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ. ІНФОРМОЛОГІЯ

УДК 316.77:378.091

DOI 10.32461/2409-9805.3.2022.266969

Цитування:

Василенко В. Ю. Особливості формування інмутаційних процесів у закладі вищої освіти. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 3. С. 56–62.

Vasylenko V. (2022). Characteristics of the formation of inmutational processes in an institution of tertiary education. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 56–62 [in Ukrainian].

Василенко Валерія Юріївна,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
старший викладач кафедри
інформаційних систем управління
Донецького національного університету
імені Василя Стуса
<https://orcid.org/0000-0002-2370-5615>
v.vasilenko@donnu.edu.ua

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНМУТАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ
У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Мета дослідження – визначити особливості формування інмутаційних процесів у закладі вищої освіти, а також представити можливі способи протидії впливу інмутаційних процесів. **Методологія дослідження** базується на застосуванні загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, зокрема аналізу, синтезу, логічного методу, моніторингу та методу візуалізації результатів дослідження. **Наукова новизна**. Визначено особливості формування інмутаційних процесів у закладі вищої освіти, розроблено модель зовнішньої інмутації у формуванні негативного іміджу, результатом впливу якої може стати негативне ставлення до ЗВО, зменшення кількості здобувачів, та модель внутрішньої інмутації, наслідок дії якої – нав'язування чужої думки, відсутність критичного мислення в здобувачів. Представлено можливі способи протидії впливу інмутаційним процесам при формуванні негативного іміджу ЗВО. **Висновки**. У роботі представлено два сценарії формування інмутаційних процесів за участю представників зовнішньої та внутрішньої цільової аудиторії закладу вищої освіти у вигляді моделей зовнішньої і внутрішньої інмутації під час формування негативного іміджу закладу вищої освіти. Представлено емпіричне підтвердження формування інмутаційних процесів в українських закладах вищої освіти, зокрема, наведено результати опитування серед здобувачів 10 університетів-учасників SAIUP про їхню обізнаність з критеріями оцінювання навчальних дисциплін, а також стосовно «свободи» вибору навчальних дисциплін. Основними аспектами інформаційної стратегії протидії інмутаційним процесам при формуванні іміджу закладу вищої освіти визначено: систематичний моніторинг зовнішніх інформаційних ресурсів; формування та підтримка інформаційної присутності ЗВО; проведення ефективної, цілеспрямованої PR-кампанії; робота на внутрішню цільову аудиторію.

Ключові слова: інмутаційні процеси, заклад вищої освіти, негативний імідж, інмутовані інмути.

Vasylenko Valeriia,
Ph.D. in Social Communication,
Senior Lecturer of the Department of Information Systems Management,
Vasyl' Stus Donetsk National University

**CHARACTERISTICS OF THE FORMATION OF INMUTATIONAL PROCESSES
IN AN INSTITUTION OF TERTIARY EDUCATION**

The aim of the article is to present the characteristics of the formation of inmutational processes in an institution of tertiary education, as well as to describe possible ways of counteracting the influence of inmutational processes. **The research methodology** is based on the general scientific and special methods of cognition such as analysis, synthesis, logical method, monitoring, and the method of visualisation of research

results. **The scientific novelty.** The peculiarities of the formation of inmutational processes in an institution of tertiary education have been determined, a model of external inmutation in the formation of a negative image has been developed. The result of such influence might be a negative attitude towards an institution of tertiary education, a decrease in the number of applicants, and a model of internal inmutation, the result of which is the imposition of someone else's opinion, the absence of a critical mindset among candidates. Possible methods of counteracting the influence of inmutational processes in the process of forming a negative image of institutions of tertiary educational are introduced. **Conclusions.** The article presents two scenarios of the formation of inmutational processes with the participation of representatives of the external and internal target audience of an institution of tertiary education in the form of models of external and internal inmutation during the formation of a negative image of an institution of tertiary education. Empirical confirmation of the formation of inmutative processes in Ukrainian institutions of tertiary education is provided, in particular, the results of a survey among students of ten SAIUP participating universities into their awareness of the criteria for evaluating academic disciplines, as well as into the 'freedom' of choosing academic disciplines are given. The main aspects of the information strategy of counteracting the formation of inmutational processes in the creating of the image of an institution of tertiary education are defined as follows: systematic monitoring of external information resources; formation and support of the information presence of an institution of tertiary education; conducting an effective, targeted PR campaign; work for an internal target audience.

Keywords: inmutational processes; institution of tertiary education, negative image, inmutated inmutants.

Актуальність теми дослідження. Навмисне створення негативного ставлення до закладу вищої освіти (ЗВО), його негативного образу іноді є однією з необхідних умов «виживання», існування деяких ЗВО в умовах жорсткої конкуренції, коли боротьба йде за кожного абітурієнта. У такій ситуації створення негативного іміджу супроводжується потребою негативного впливу на свідомість цільової аудиторії, штучної зміни її моделі поведінки, який у науковій літературі отримав назву «інмутація суспільства». Інмутація суспільства становить собою результат циркулювання інформації про певний об'єкт, котрий поширюється в будь-якій формі та в будь-який спосіб; вона призначена для формування або підтримки обізнаності аудиторії і, як наслідок, формування негативних установок особистості й суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі аспекти зміни моделей поведінки споживачів інформації розглянуто в роботах українських та зарубіжних авторів. Трансформацію поведінки індивіда під впливом мережевої комунікації в тріаді «мутація – інмутація – наслідки маніпуляції» проаналізовано в роботі Т. Клінкової [1]. І. Малишкіна досліджує прийоми та методи провокації в засобах масової інформації (ЗМІ) [2]. Л. Городенко вивчає інмутаційні процеси поведінки індивіда під впливом мережевої комунікації [3]. Окреслення можливості процесу медіасоціалізації в контексті інмутації в засобах масової комунікації розглядає О. Черниш [4].

О. Холод у своїх роботах [5–7] окреслює можливості позитивної (мутація), нейтральної (абмутація, маніпуляція) і негативної (інмутація) зміни свідомості людей із застосуванням відповідних соціокомунікаційних технологій. Матеріали, які виклав автор, послуговували поштовхом для

розгляду особливостей формування інмутаційних процесів у закладі вищої освіти.

Мета дослідження – визначити особливості формування інмутаційних процесів у закладі вищої освіти, а також представити можливі способи протидії впливу інмутаційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Інмутація суспільства як процес зміни моделей поведінки аудиторії характеризується такими ознаками:

- масовий характер;
- наявність суб'єктів, які зазнають негативного впливу (тобто інмутованих інмутантів);
- не ідентифікується об'єктивно;
- вимірюється тільки суб'єктивними критеріями й одиницями (оцінки, визначення, думки, позиції, твердження, питання, сумніви, переваги, домінації, висловлювання лідерів думки тощо);
- навіювання чужої думки [5–7].

Важливим аспектом здійснення інмутації суспільства є створення т. зв. «інмутованих інмутантів», тобто тих людей, хто сприймає інмутовану інформацію та в яких інтелектуальні (інформаційні) фонди формують переважно інші люди (найчастіше фахівці, котрі відповідають за створення інформаційної політики) [3; 5].

В освітній діяльності інмутованими інмутантами, або суб'єктами, які зазнають негативного впливу, у формуванні іміджу закладу вищої освіти можуть бути представники основних груп цільової аудиторії: абітурієнти та їхні батьки, МОН України і його структурні підрозділи, здобувачі й науково-педагогічний персонал [8].

Подаємо два сценарії формування інмутаційних процесів з участю представників зовнішньої та внутрішньої цільової аудиторії закладів вищої освіти. Розглянемо модель зовнішньої інмутації у формуванні негативного іміджу ЗВО (рис. 1).

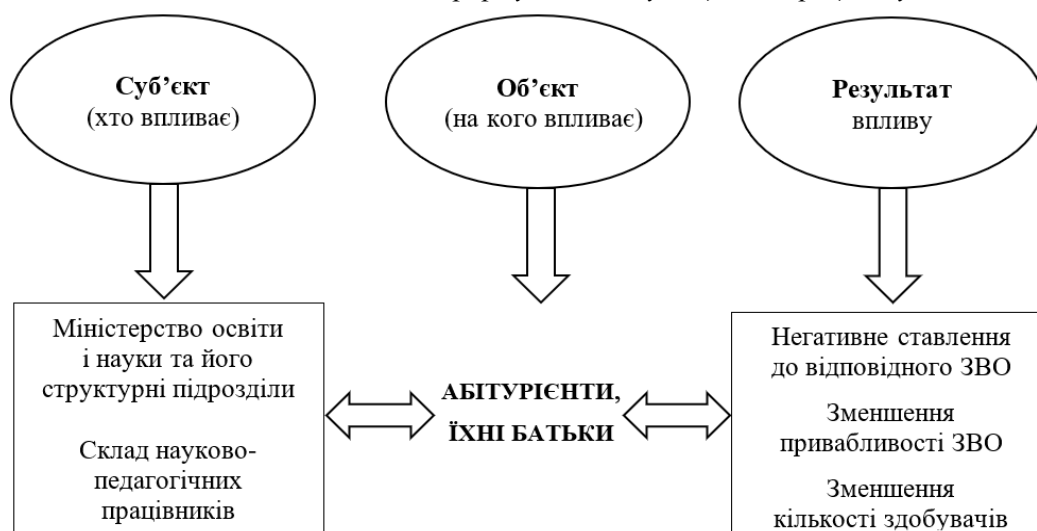


Рис. 1. Модель зовнішньої інмутації у формуванні негативного іміджу закладу вищої освіти

Як бачимо, модель зовнішньої інмутації передбачає наявність взаємозалежних зв'язків між усіма елементами. Така особливість виникає передусім через те, що суб'єкти та об'єкти зовнішньої мутації можуть бути й інмутантами, й інмутованими інмутантами у формуванні негативного іміджу закладу вищої освіти. Наприклад, викладач, який вже не працює в певному ЗВО (його звільнили), може поширювати неправдиву інформацію щодо надання освітніх послуг цим закладом; цю інформацію через знайомих на роботі почули батьки абітурієнта, після цього вони змінили своє ставлення до ЗВО й вирішили не подавати туди документи. У наведеній ситуації звільнений викладач поширив інмутовану інформацію, батьки абітурієнта стали суб'єктами, на яких був спрямований негативний плив, при цьому коли ці ж батьки будуть ділитися інформацією з іншими знайомими, абітурієнтами, вони вже самі будуть поширювати інмутовану інформацію.

Прикладом формування зовнішніх інмутаційних процесів є ситуація, яка відбулася в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса (ДонНУ імені Василя Стуса). У липні (у «розпал» приймальної кампанії) у ЗМІ, соціальних мережах почала поширюватись інформація про те, що викладачів ДонНУ імені Василя Стуса начебто ввіймали на отриманні хабарів. Вона стала відомою освітянам, а також абітурієнтам, що могло негативно вплинути на перебіг подій приймальної кампанії університету: зменшення кількості здобувачів-першокурсників, переведення здобувачів до інших ЗВО [9].

Задля роз'яснення гучної ситуації, що склалася, керівництво університету опублікувало офіційну заяву, у якій зазначило, що «кримінальне провадження порушено не за припущенням фактів хабарництва, зловживання службовим

становищем чи підробки документів. Перевіряється лише інформація щодо нібито пропозиції керівника Костянтинівської філії вплинути на прийняття рішення завідувачем кафедри Університету» [10].

Позитивним наслідком стало те, що випускники, здобувачі, НПП ДонНУ імені Василя Стуса почали поширювати інформацію з власного досвіду про високу якість надання освітніх послуг, також були запуснені флешмоби в соціальних мережах «#Я хабарів не беру і не даю».

Далі представимо модель внутрішньої інмутації у формуванні негативного іміджу ЗВО (рис. 2).

Навчання в закладі вищої освіти, крім набуття спеціальних умінь та навичок, повинно формувати в здобувача компетентності загальної спрямованості: орієнтацію в загальних питаннях у сфері економіки, політики, здатність представити власну думку щодо певної проблеми, критично мислити й ін. Реалізація моделі внутрішньої інмутації у формуванні негативного іміджу ЗВО засвідчує можливість відсутності таких компетентностей у здобувачів. Наприклад, Міністерство освіти і науки України надає рекомендації стосовно формування робочих навчальних планів / силабусів із зазначенням обов'язкової частини дисциплін, варіативну ж частину визначає заклад вищої освіти. Усі дисципліни викладають здобувачам згідно з робочою програмою дисципліни, зміст якої наповнює сам викладач. Залежно від того, яку інформацію і яким чином він буде надавати, здобувач зможе сформувати певне уявлення про те чи інше питання. Але в цій ситуації викладачі можуть надавати інмутовану інформацію здобувачам, а здобувачі в такому разі виступають у ролі суб'єктів, на яких здійснюють негативний вплив.

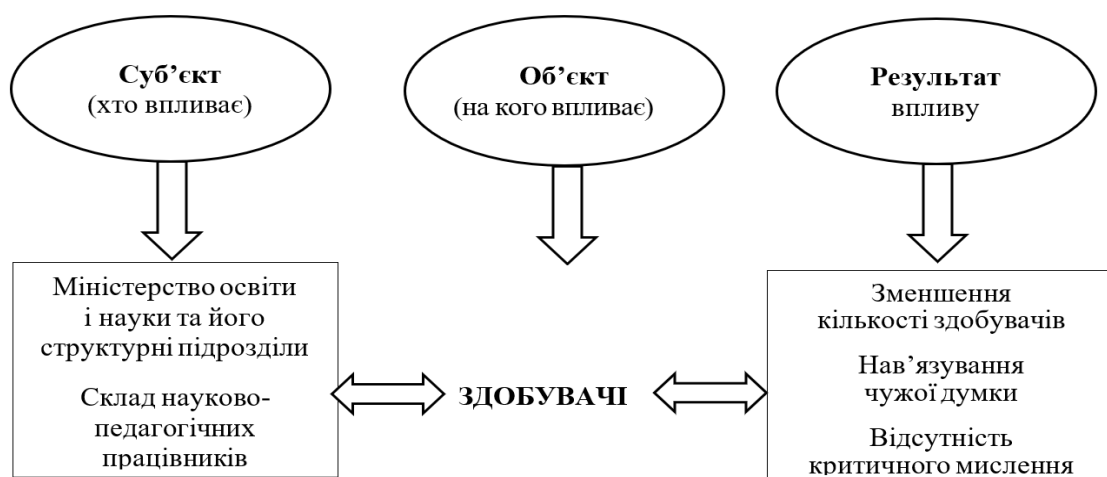


Рис. 2. Модель внутрішньої інмутації при формуванні негативного іміджу закладу вищої освіти

Представимо емпіричне підтвердження формування внутрішніх інмутаційних процесів в українських закладах вищої освіти. Основними учасниками освітнього процесу в ЗВО є здобувачі та викладачі. Здобувачі в кінці навчального семестру за кожною передбаченою навчальним планом дисципліною підлягають певній формі контролю (залік, іспит, захист проекту). Згідно з Болонським процесом, який діє в усіх ЗВО України, здобувач протягом навчання може заробити необхідні бали та в кінці отримати оцінку за накопичувальною системою. Отже, знайомити здобувачів з критеріями оцінювання потрібно. Проте на практиці не все ідеально.

Аналітичний центр CEDOS спільно з GfK Ukraine [11] серед студентства 10 університетів-учасників SAIUP провели опитування щодо стану академічної доброчесності й особливостей організації освітнього процесу в них. Цікавими, зокрема, виявилися результати опитування про знання критеріїв оцінювання:

1. Середній показник, котрий відображає результати опитування здобувачів, які зазначили, що їм ніколи або майже ніколи не зрозуміло, як

саме викладачі оцінюють роботу в межах дисципліни, склав 11 %, причому максимальний показник – 21,1 %, мінімальний – 4 %.

2. Середній показник, котрий відображає результати опитування здобувачів, які зазначили, що викладачі ніколи або майже ніколи не роблять коментарів до виконаних ними завдань, письмових, курсових, дипломних робіт, склав 10 %, причому максимальний показник – 29,8 %, мінімальний – 1,6 %.

Отже, можна стверджувати, що незнання здобувачами критеріїв оцінювання навчальних дисциплін є результатом формування внутрішніх інмутаційних процесів, де суб'єктами негативного впливу стають викладачі.

Ще одним яскравим прикладом є можливість вибору здобувачами навчальних дисциплін з гуманітарного / професійного циклів підготовки. Необхідність аналізу саме цього показника зумовлена результатами опитування 722 респондентів-здобувачів Національного університету харчових технологій (м. Київ), де однією з необхідних змін є «більше свободи у виборі дисциплін навчання» (рис. 3) [12].



Рис. 3. Результати опитування здобувачів Національного університету харчових технологій щодо бажаних змін в університеті

Проблема цього вибору насамперед полягає в тому, що здобувачі не знають про таку можливість або не мають достатньої «свободи» вибору. Так, за результатами опитування 2018 року серед дев'яти університетів-учасників SAIUP [11] частка здобувачів, котрі відповіли на питання про наявність вибіркових дисциплін в університеті,

склала 68 %, що є низьким показником для сучасних українських ЗВО. Результати опитування здобувачів одного українського ЗВО (результати анонімні) щодо вибору дисциплін представлені на рис. 4.



Рис. 4. Результати анонімного опитування здобувачів ЗВО щодо можливості вибрати дисципліну

Як бачимо, 26 % опитуваних зважили на відсутність «свободи» у виборі дисциплін, що вказує на наявність внутрішніх імутаційних процесів у

закладах вищої освіти. Також цікавою є думка здобувачів стосовно причин їхньої неякісної підготовки (рис. 5) [11].

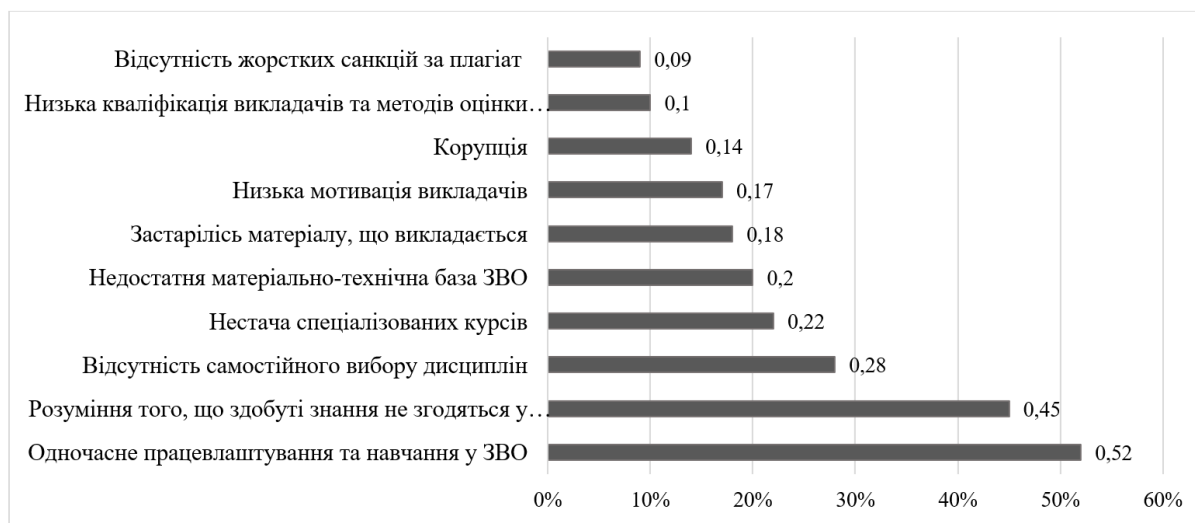


Рис. 5. Причини неякісної підготовки деяких здобувачів у ЗВО

З результатів опитування можна побачити, що 28 % респондентів причиною своєї неякісної підготовки зазначили низьку мотивацію через відсутність самостійного вибору дисциплін. Цей чинник, поряд з відсутністю часу через одночасне працевлаштування (52 %) та низьку мотивацію у зв'язку з відсутністю значимості в майбутньому набутих в університеті знань (45 %), входить до трійки провідних причин неякісної підготовки деяких здобувачів у ЗВО.

Отже, одним з головних завдань у протидії

імутаційним процесам при формуванні іміджу закладу вищої освіти є необхідність розробити інформаційну стратегію з урахуванням таких аспектів:

1. Необхідність проведення систематичного моніторингу зовнішніх інформаційних ресурсів, новинних порталів, відгуків конкурентів щодо оцінки діяльності закладу вищої освіти: моніторинг негативної, неправдивої інформації, що стосується діяльності ЗВО та визначення можливих шляхів інформаційного протистояння-боротьби (спростування).

2. Формування та підтримка інформаційної присутності як закладу освіти загалом, так і ключових акторів (ректора, проректорів, науково-педагогічного персоналу) зокрема. Для формування довіри до закладу необхідно систематично представляти інформацію про діяльність ЗВО, надавати експертну думку в засобах масової інформації (наприклад давати інтерв'ю на радіо, телебаченні, публікуватись у популярних періодичних виданнях тощо).

3. Проведення ефективної, цілеспрямованої PR-кампанії: встановлення партнерських і професійних відносин; планування та реалізація заходів, які здатні позитивно впливати на свідомість представників цільової аудиторії; формування нових і підтримка вже наявних зв'язків закладу вищої освіти з представниками громадськості.

4. Робота на внутрішню цільову аудиторію: необхідність створення позитивного психологічного клімату для всіх учасників освітнього процесу (наявність необхідного матеріально-технічного забезпечення, гуртожитків для викладачів, здобувачів, система заохочення: премії, стипендії; можливість розвитку: міжнародні стажування, підвищення кваліфікації, безкоштовні публікації наукових статей, працевлаштування за фахом тощо).

Наукова новизна. Визначено особливості формування інмутаційних процесів у закладі вищої освіти, розроблено модель зовнішньої інмутації у формуванні негативного іміджу, результатом впливу якої може стати негативне ставлення до ЗВО, зменшення кількості здобувачів, та модель внутрішньої інмутації, наслідок впливу якої – нав'язування

чужої думки, відсутність критичного мислення в здобувачів. Представлено можливі способи протидії впливу інмутаційних процесів у процесі формування негативного іміджу ЗВО.

Висновки. Оскільки деякі ЗВО вдаються до використання прийомів жорсткої, недобросовісної конкуренції стосовно інших освітніх закладів, відбувається створення негативного образу цих закладів та переманювання абітурієнтів, тобто спостерігається інмутація суспільства. У роботі представлено два сценарії формування інмутаційних процесів за участю представників зовнішньої та внутрішньої цільової аудиторії закладу вищої освіти у вигляді моделей зовнішньої і внутрішньої інмутації під час формування негативного іміджу ЗВО. Представлено емпіричне підтвердження формування інмутаційних процесів в українських закладах вищої освіти, зокрема, наведено результати опитування здобувачів 10 університетів-учасників SAIUP про їхню обізнаність з критеріями оцінювання навчальних дисциплін, а також стосовно «свободи» вибору навчальних дисциплін.

До основних аспектів інформаційної стратегії протидії інмутаційним процесам при формуванні іміджу закладу вищої освіти визначено: систематичний моніторинг зовнішніх інформаційних ресурсів; формування та підтримка інформаційної присутності ЗВО; проведення ефективної, цілеспрямованої PR-кампанії; робота на внутрішню цільову аудиторію.

Список використаних джерел

1. Клінкова Т. Місце мутаційних та інмутаційних процесів в політиці як моделі соціальної комунікації / за ред. О. Холода. Київ : КиМУ, 2011. С. 98–106.
2. Малишкіна І. Г. Метод провокації у дослідженнях взаємовідносин аудиторії та засобів комунікації. *Media. Інформація. Комунікація*. 2013. № 4.
3. Городенко Л. М. Деструктивні (інмутаційні) процеси у мережевій комунікації. *Наукові записки інституту журналістики*. 2014. № 57. С. 175–178.
4. Черниш О. О. Медіасоціалізація особистості в контексті інмутації в засобах масової комунікації. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2020. № 91. С. 104–109.
5. Холод О. М. Комунікаційні технології. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 213 с.
6. Холод О. Маніпуляція суспільством: мутація й інмутація як концепції соціально-комунікаційних технологій. *Освіта регіону*. 2016. № 4. С. 108.
7. Холод О. М. Телеінмутація суспільства (особливості самоізоляції аудиторії від суспільства та його трансформація). *Соціальні комунікації: теорія і практика*. 2019. Т. 8. С. 36–41.
8. Кравченко Н. Інмутація у системі освіти України. *Психолінгвістика*. 2010. № 6. С. 192–196.
9. В ДонНУ просять не поспішати з звинуваченнями. На чий рахунок кидали гроші. URL: <https://vn.20minut.ua/Kryminal/v-donnu-prosyat-ne-pospishati-z-zvinuvachennyami-chiyi-rahunki-perevir-10626070.html> (дата звернення: 16.09.2022).

10. Facebook. Vasyly' Stus Donetsk National University. URL: <https://www.facebook.com/donnu.edu.ua/posts/1113241485442220> (дата звернення: 16.09.2022).
11. Опитування 2016 і 2018 років в університетах-учасниках SAIUP: порівняльний звіт. URL: <https://saiup.org.ua/resursy/opytuvannya-2016-i-2018-rokiv-v-universytetah-uchasnykah-saiup-porivnyalnyj-zvit/> (дата звернення: 15.09.2022).
12. Результати соціологічних опитувань НУХТ: опитування студентів першого курсу 2018–2019 н. р. URL: <https://nuft.edu.ua/monitorynh-yakosti-osvity/rezultaty-sotsiologichnykh-opytuvan> (дата звернення: 16.09.2022).

References

1. Klinkova, T. (2011). The place of mutational and inmutational processes in politics as a model of social communication. Kyiv : KyMU [in Ukrainian].
2. Malyshkina, I. H. (2013). The method of provocation in the research of audience relationships and means of communication. Media. Information. Communication, 4 [in Ukrainian].
3. Horodenko, L. M. (2014). Destructive (inmutation) processes in network communication. Scientific notes of the Institute of Journalism, 57, 175–178 [in Ukrainian].
4. Chernysh, O. O. (2020). Media socialization of the personality in the context of inmutation in the means of mass communication. Collection of scientific works «Pedagogical sciences», 91, 104–109 [in Ukrainian].
5. Kholod, O. M. (2020). Communication technologies. Kyiv : Center for educational literature [in Ukrainian].
6. Kholod, O. (2016). Manipulation of society: mutation and inmutation as concepts of social and communication technologies. Education of the region, 4, 108 [in Ukrainian].
7. Kholod, O. M. (2019). Teleinmutation of society (features of self-isolation of the audience from society and its transformation). Social communications: theory and practice, 8, 36–41 [in Ukrainian].
8. Kravchenko N. (2010). Immutation in the education system of Ukraine. Psycholinguistics, 6, 192–196 [in Ukrainian].
9. DonNU is asked not to hurry with accusations. To whose accounts money was thrown. Retrieved from: <https://vn.20minut.ua/Kryminal/v-donnu-prosyat-ne-pospishati-z-zvinuvachennyami-chiyi-rahunki-perevir-10626070.html> [in Ukrainian].
10. Facebook. Vasyly' Stus Donetsk National University. Retrieved from: <https://www.facebook.com/donnu.edu.ua/posts/1113241485442220> [in Ukrainian].
11. 2016 and 2018 Survey of SAIUP Participating Universities: Comparative Report. Retrieved from: <https://saiup.org.ua/resursy/opytuvannya-2016-i-2018-rokiv-v-universytetah-uchasnykah-saiup-porivnyalnyj-zvit/> [in Ukrainian].
12. Results of sociological surveys of the National Technical University of Ukraine: survey of students of the first semester 2018–2019 a. y. Retrieved from: <https://nuft.edu.ua/monitorynh-yakosti-osvity/rezultaty-sotsiologichnykh-opytuvan> [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 18.07.2022
Отримано після доопрацювання 19.08.2022
Прийнято до друку 26.08.2022*

УДК 001.102:025.4

DOI 10.32461/2409-9805.3.2022.266970

Цитування:

Кобижча Н. І., Іващенко О. Л., Подгасцька В. В. Кодування інформації: різновиди штучних знакових систем. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 3. С. 63–70.

Kobyzhcha N., Ivashchenko O., Podgayetska V. (2022). Information encoding: different types of artificial sign systems. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 63–70 [in Ukrainian].

Кобижча Наталія Іванівна,

кандидат культурології,
доцент кафедри інформаційних технологій
Київського національного університету
культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0003-1683-3325>
shtefanka@ukr.net

Іващенко Олена Леонідівна,

асистент Київського національного
університету культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0001-9370-2674>
Alena_burn@ukr.net

Подгасцька Вікторія Віталіївна,

асистент Київського національного
університету культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0001-7345-8811>
Vicochka17@ukr.net

КОДУВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ: РІЗНОВИДИ ШТУЧНИХ ЗНАКОВИХ СИСТЕМ

Мета роботи – систематизувати та охарактеризувати різновиди записів штучних знакових систем як інформаційних продуктів, що є результатом цілеспрямованого втілення в життя особою чи групою осіб певних способів вирішення комунікативних завдань, у чому й полягає їх головна відмінність від природних знакових записів. **Методологія дослідження** ґрунтується на застосуванні культурологічного, системного та структурно-функціонального підходу, загальнонаукових і спеціальних методів пізнання та методу сходження від абстрактного до конкретного, що дало можливість комплексно розглянути різновиди записів штучних знакових систем. **Наукова новизна** роботи полягає в узагальненні та систематизації записів у штучних знакових системах, що можуть бути використані в інформаційно-комунікативній та інформаційно-аналітичній діяльності. Визначено особливості застосування записів у кожній з наведених штучних знакових систем. **Висновки.** Записи в штучних знакових системах, зокрема системи спеціального запису, системи записів формалізованими, інформаційними мовами та мовами програмування, а також міжнародними й вигаданими мовами як результат кодування інформації можуть слугувати для налагодження, спрощення та захисту документальних комунікацій у певних галузях науки й техніки. Практичне застосування штучних знакових систем важливе, особливо у випадках, коли ускладнено вживання природних мов чи в разі спілкування з машиною, якщо постає необхідність індексування документів, підготовки інформаційних запитів та опису фактів з метою їх подальшого пошуку й зберігання. Воно край необхідне у випадках використання записів для підготовки алгоритму їх опрацювання, оскільки впливатиме на швидкість і досконалість прийняття рішень, сприятиме ефективності проведення комунікації та наданню якісних інформаційних послуг з урахуванням інформаційних запитів цільової аудиторії.

Ключові слова: штучні мови, знакові системи, записи, різновиди, систематизація, узагальнення.

Kobyzhcha Natalia,Ph.D. in Cultural Studies, Associate Professor
of the Department of Information Technologies,
Kyiv National University of Culture and Arts**Ivashchenko Olena,**Assistant Lecturer,
Kyiv National University of Culture and Arts**Podgayetska Victoriia,**Assistant Lecturer,
Kyiv National University of Culture and Arts

INFORMATION ENCODING: DIFFERENT TYPES OF ARTIFICIAL SIGN SYSTEMS

***The purpose of the article** is to systematise and characterise the types of records of artificial sign systems as information products that are the result of a purposeful implementation by a person or a group of persons of certain ways of solving communicative tasks, which is their main difference from natural sign records. **The research methodology** is based on the application of a cultural, systematic, structural and functional approach, general scientific and special methods of cognition, and the method of ascent from the abstract to the concrete, which enable comprehensive consideration of possible types of records of artificial sign systems. **The scientific novelty** of the article consists in the generalisation and systematisation of records in artificial sign systems that can be used in information and communication, as well as in information and analytical activities. The features of using records in each of the given artificial sign systems are determined. **Conclusions.** Records in artificial sign systems, including special record systems, record systems in formalised, informational, and programming languages, as well as international and fictional languages, as a result of information encoding, can serve to establish, simplify and protect documentary communications in certain areas of science and technology. The practical application of artificial sign systems is important, especially in cases where the use of natural languages is complicated or in the case of communication with a machine if there is a need to index documents, prepare information requests, and describe facts for their further search and storage. It is extremely necessary in cases of using records to prepare an algorithm for their processing, since it will affect the speed and perfection of decision-making, contribute to the effectiveness of communication and the provision of high-quality information services taking into account the information requests of the target audience.*

Keywords: artificial languages, sign systems, records, varieties, systematisation, generalization.

Актуальність теми дослідження. Сьогодні не існує єдиного універсального загальнонаукового поняття інформації. Термін має значну кількість дефініцій, а от загальною можна вважати таку: інформація – відображення зовнішнього світу за допомогою кодування знаків і сигналів. Кодування інформації – це передусім перетворення повідомлень у сигнал, тобто їх трансформація в кодові комбінації знаків відповідно до природи каналу передачі й потреб людини. Причинами застосування записів штучними мовами може бути налагодження комунікацій, необхідність символічного запису наукових теорій і фактів, індексування документів та інформаційних запитів, потреби автоматичної обробки, захисту та збереження інформації за допомогою комп'ютера, сприяння міжнародному спілкуванню тощо.

Аналіз досліджень і публікацій. Вітчизняний дослідник В. Брижко визначає, що для людини окрема «інформація» – це лише повідомлення або відомості, які можуть зменшувати (або

не зменшувати) незнання в її одержувача, а її предметний зв'язок може свідчити (або не свідчити) про появу інформаційного продукту [3, 13]. Проблеми знаковості мови та окремих її рівнів, сутності загальних понять системи й структури, зв'язку мови із суспільством вивчав мовознавець О. Мельничук [6]. Прагматичний підхід до аналізу комунікативних аспектів мови активно досліджує Л. Безугла [1]. Системоутворювальні властивості, якими мовна система наділяє об'єкт і які він не має поза системою, опрацьовує М. Кочерган [4]. Принципові атрибути штучних мов, особливості сучасних мов програмування з огляду на їх зв'язок з природною мовою простежує І. Біскуб [2], якій належить ідея створення універсальної штучної мови для спілкування з комп'ютером на прикладі мови UNL. Термінологічне визначення штучних мов, їх тлумачення в синхронічному та діахронічному аспекті здійснювали А. Волков і М. Скаб [4, 625]. Докладний опис принципів розробки та реалізації сучасних мов програмування зробили у своїй роботі

Мауріціо Габбріеллі та Сімоні Мартіні [8]. Дослідженню концепції мов програмування, критичної оцінки їх наявного та майбутнього стану присвятив свою роботу Роберт Себеста [9].

Мета статті – систематизувати й охарактеризувати способи кодування інформації, узагальнити різновиди записів штучних знакових систем і побудувати їх розгорнуту класифікаційну схему.

Виклад основного матеріалу. Основними атрибутами кодування / декодування, за допомогою яких інформацію фіксують і передають у часі та просторі, є знак, код, мова. Знак являє собою матеріально-ідеальну сутність, за допомогою якої людина пізнає щось нове, що перебуває за межами зовнішньої форми. Мовний знак, на відміну від одиничного знака, завжди включає до свого складу просту або складну граматику. Мова є однією зі знакових систем. У цьому легко переконатися, якщо взяти до уваги той факт, що будь-який знак іншої семіотичної системи можна передати словом чи якимось іншим мовним виразом.

Особливості мови виявляються в тому, що вона соціальна та свідчить про здатність людини створювати систему диференційованих знаків, що відповідають диференційованим поняттям. Все різноманіття мов як знакових систем прийнято ділити на природні та штучні. Якщо природні мови історично виникли в процесі розвитку людського суспільства, то штучні – це спеціально розроблені коди для особливих видів діяльності й передачі спеціальних повідомлень, що створюють для певної мети та застосовують тоді, коли складно використувати природні мови.

За час існування цивілізації людство виробило безліч штучних мов, фонологію, граматику та / або словниковий запас яких цілеспрямовано створили люди чи група осіб. Згідно з лінгвістичним енциклопедичним словником А. Загнітка, «штучна мова – знакові системи, створювані для використання в тих галузях, де застосування природної мови менш ефективно або неможливо» [7].

Найбільш відомі системи записів штучними мовами зведено в *табл. 1*.

Таблиця 1

Системи записів штучними мовами

Блок А Система спеціальних мовних записів	Блок Б Система записів формалізованими мовами	Блок В Система записів інформаційними мовами
Блок Г Система записів мовами програмування	Блок Д Система записів міжнародними мовами	Блок Е Система записів вигаданими мовами

Розглянемо наведені вище різновиди штучних мов детальніше й побудуємо класифікаційну схему штучних знакових систем.

До блоку А «*Системи спеціального запису*» пропонуємо віднести: тайнопис, нотний запис, запис мовами нот та шахів, запис знаками азбуки Морзе, шрифту Брайля, азбуки прапорців на флоті та ін. Поява зазначених мов завжди була зумовлена потребою задовольнити різного роду комунікативні потреби, постійне розширення яких супроводжувалося вдосконаленням уже наявних знакових систем, а також створенням нових. Коротко охарактеризуємо приклади штучних систем спеціальних мовних записів.

Тайнопис (А 1.1). До штучних систем спеціального запису можна віднести численні шифри, що створюють люди для свідомого приховування сенсу певної інформації в процесі комунікації. Розробляє і досліджує методи шифрування інформації, створює шифри криптографія, а методи дешифрування визначає *криптоаналіз*. До нашого часу криптографія лише забезпечувала конфіденційність повідомлень шифруванням, тобто перетворенням повідомлень зі зрозумілої форми в незрозумілу, та зворотним дешифруванням одержувачем, роблячи неможливим для прочитання тому, хто перехопив чи підслухав його без секретного

знання (а саме ключа, необхідного для розуміння повідомлення). Сьогодні сфера застосування криптографії розширилася і включає не лише таємну передачу повідомлень, але й методи перевірки цілісності повідомлень, ідентифікування відправника / одержувача, інтерактивні підтвердження, технології «безпечного спілкування» тощо.

Запис знаками азбуки Морзе (А 1.2), або «морзянки», назвали на честь американського винахідника Семюеля Морзе, який запропонував свою азбуку 1838 року. За одиницю часу прийняли тривалість однієї крапки. Тривалість тире дорівнювала трьом крапкам. Пауза між елементами одного знака – одна крапка, між знаками в слові – три крапки, між словами – сім крапок.

Запис знаками шрифту Брайля (А 1.3) – документування рельєфно-крапковим шрифтом, який розробив француз Луїс Брайль, для читання і написання людьми з порушенням зору. В основі шрифту лежить комбінація із шести крапок. Для позначення перших букв алфавіту використовують верхні й середні крапки. Для наступних букв додають нижню крапку ліворуч, потім ліворуч і праворуч, потім праворуч.

Нотний запис (А 1.4) являє собою систему спеціальних знаків – нот (від лат. nota – письмовий знак), тобто умовних графічних знаків, що слугують

для запису звуків. До основних елементів системи відносять: нотний стан з п'яти паралельних горизонтальних ліній, на якому розміщують різноманітні знаки нотопису та основний знак – ноту, що має вигляд незатушованого (ціла нота, половинка) або затушованого (чвертка, вісімка і т. д.) овалу.

Запис знаками мови шахів (А 1.5) – шахову нотацію – застосовують для збереження партій, що дає змогу відтворювати їх з метою вивчення тактики, аналізу помилок тощо. Видами шахової нотації є алгебраїчна, цифрова, описувальна та код Удемана.

Запис знаками азбуки прапорців на флоті (А 1.6), або семафорну азбуку, використовують для передачі на відстань повідомлень, які можна сприйняти неозброєним оком за гарної видимості. Семафорне повідомлення – це слова, складені з літер, які демонструють відповідним положенням чи поєднанням різнокольорових прапорців.

Запис танцю (А 1.7) застосовують для ознайомлення з різними видами танцями, їх основними рухами та перебудовами.

Система записів формалізованими мовами науки (Б). Під формалізацією слід розуміти особливий підхід у науковому пізнанні, що полягає у використанні спеціальної символіки. Як сфера людського буття формалізація являє собою метод наукового дослідження і метод логіки, що полягає в заміні змістових термінів знаками, символами та формулами, і, що важливо, до цієї комбінації знаків ставляться як до самого предмета чи явища. Зазначене дає змогу абстрагуватися від вивчення реальних об'єктів, змісту теоретичних положень, що їх описують, та оперувати замість цього певною множиною символів (знаків) у математиці, логіці та хімії.

Серед символів *математичного запису (Б 1.1)* можна виділити: основні, геометричні, алгебраїчні, а також символи ймовірності та статистики, теоретичні символи, логічні, цифрові, грецькі символи, римські цифри. При цьому запис математичними символами не тільки дає можливість закріпити вже набуті знання про досліджувані об'єкти, явища, але й виступає своєрідним інструментом у процесі подальшого їх пізнання.

Запис хімічною символікою (Б 1.2) разом з правилами оперування нею – один з варіантів формалізованої штучної мови. Хімічний знак – символ, скорочене літерне позначення хімічного елемента. Новочасні хімічні знаки складаються з першої літери або з першої та однієї з наступних літер латинської назви елементів. У хімічних формулах і рівняннях кожний знак показує, крім назви елемента, відносну масу, що дорівнює його атомній масі.

Запис у контексті логічного знання (Б 1.3) дає змогу надавати новий смисл термінам традиційної логіки: істина, висловлювання, виведення, доведення, дедукція та ін.

Записи формалізованими штучними мовами щодо гнучкості й багатства поступаються перед звичайною мовою, водночас такі мови позбавлені багатозначності термінів, властивій живим мовам.

Символічні описи наукових фактів (Б 2.2.) формалізованими мовами науки є яскравим прикладом дослідження явищ, що ґрунтуються на відповідних змістових теоріях. При підготовці описів зазвичай застосовують формально-статистичний (Б 2.1) та неформальний (Б 2.2) підходи.

Система записів інформаційними мовами (В) – записи штучними мовами, що слугують для використання в інформаційно-логічних та інформаційно-пошукових системах обробки інформації, призначення яких забезпечувати алгоритмічне розпізнавання зафіксованих у різний спосіб фактів та відповідати вимогам, які застосовують до ІС.

Основою запису *інформаційно-логічною мовою (В 1)* є формальна логіка, що вивчає акти мислення (поняття, судження, умовиводи, доведення) з погляду їх форми, логічної структури, з абстрагуванням від конкретного змісту. Інформаційно-логічні мови призначені для інформаційно-логічних систем, зокрема мов баз даних. *Записи інформаційно-пошуковими мовами (В 2)* слугують для індексування документів, інформаційних запитів та опису фактів з метою подальшого зберігання і пошуку. Метою будь-якої ППМ є надання користувачеві можливості пошуку інформації за відомими показниками або необхідною йому тематикою, вираженою спеціальними запитами.

Записи інформаційно-пошуковими мовами поділяють на записи ППМ класифікаційного типу та вербальні. Так, мовами класифікаційного типу вважають ієрархічні, алфавітно-предметні та фасетні класифікації (як приклад УДК). Для запису вербальними мовами застосовують слова та вирази природних мов у їх орфографічній формі, тому їх можуть використовувати й для спілкування між людьми (мова бібліографічного опису, мова звернень до систем у мережі «Інтернет»: Rambler, Google, Мета та ін.).

Вербальні ППМ поділяють на предметизаційні й дескрипторні. *Записи предметизаційними ППМ (В 2.2)* слугують для індексування документів (частин документів) та інформаційних запитів за допомогою предметних рубрик. *Записи дескрипторними ППМ (В 2.3)* призначені для координатного індексування документів та інформаційних запитів засобами дескрипторів та / або ключових слів. Записи мовою ключових слів ППМ призначені для індексування документів та інформаційних запитів засобами ключових слів. Специфічним видом запису інформаційно-пошуковими мовами є *запис ППМ інтернет (В 2.4)*, кожному з яких відповідає певний вид індексування.

Система записів мовами програмування
(Г) – це записи штучними мовами, які створені для передачі команд. Мова програмування являє собою знакову систему, яку використовують для зв'язку людини з ЕОМ і яка призначена для опису даних (інформації) та алгоритму (програми) їх опрацювання (рис. 1).



Рис. 1. Мови програмування

Записи мовами програмування умовно можна поділити на записи мовами програмування високого та низького рівня. Так, *запис мовами програмування низького рівня (Г 1.1)* здійснюють конкретним типом процесора з урахуванням його особливостей. За допомогою мов низького рівня створюють ефективні та компактні програми, оскільки розробник (він має бути високої кваліфікації і добре розуміти будову ЕОМ) отримує доступ до всіх можливостей процесора. Запис мовою низького рівня, як правило, – це невелика системна програма для драйверів пристроїв, модулів стиків з нестандартним обладнанням, яку не можна перенести на ЕОМ з іншим типом процесора. Прикладом мови низького рівня є мова асемблера (англ. assembly language), що слугує для програмованої обчислювальної системи (мікропроцесора, мікроконтролера, комп'ютера), у якій існує суворі відповідність між операторами мови та машинними командами.

Запис мовами високого рівня кодування (Г 1.2)
орієнтований на опис алгоритмів. Робота з програмою, записаною алгоритмічною мовою, спрощується за рахунок відносної простоти написання, зручного читання, можливості її корекції. Прикладами машинних мов є: Fortran, Cobol, Algol, Pascal, Java, C, C++ , Ruby, NET, Framework, Basic, Python.

Крім записів мовами програмування загального призначення, запис можна виконувати *мовою, орієнтованою на використання в окремих специфічних галузях (Г 2)*, а саме: для опису математичної обробки даних – APL; для обробки списків – *Lisp*; для обробки рядків; наступником останньої стали *Snobol Icon* та *Perl* (англ. Practical Extraction and Reporting Language) – практична мова витягів та звітів, як мова програмування та мова розмітки сторінок; у видавничих системах здебільшого використовують PostScript.

Розвиток інтернет-технологій, а також широке використання високопродуктивних комп'ютерів

зумовили поширення *запису скриптовими мовами*, а саме: *JavaScript* – динамічна, об'єктно орієнтована прототипна мова програмування, що слугує для опису складної поведінки вебсторінок; *PHP* – мова програмування для генерації HTML-сторінок на стороні вебсервера; *Unix* – призначена для опрацювання різного роду текстів, виділення необхідної інформації тощо; *Objective-J* – мова програмування, що доповнює JavaScript повноцінною можливістю програмувати класи.

Мови високого рівня застосовують переважно для розробок програмного забезпечення ЕОМ і пристроїв з великим обсягом пам'яті.

Система записів міжнародними мовами (Д).
Ідея створення мови міжнародного спілкування зародилася в XVII–XVIII століттях у результаті поступового зменшення міжнародної ролі латини. Спочатку це були проекти раціональної мови, заснованої на логічній класифікації понять і звільнених від логічних помилок живих мов. Так, *есперанто* (*esperanto* – «той, що сподівається») – штучна мова, яку створив польський лікар і поліглот Людовик Лазар Заменгоф 1887 року на основі найпоширеніших європейських мов, інтернаціональної лексики. Основу есперанто становлять інтернаціональні слова, запозичені з латинської і грецької мови, та 16 граматичних правил, які не мають винятків.

Мова ido (нащадок) – штучна мова, створена на основі есперанто і як друга після есперанто універсальна міжнародна мова, що досить проста у вивченні для носіїв національних мов. *Интерлінгва* (*interlingua*) – міжнародна допоміжна мова, яку розробила Міжнародна асоціація допоміжної мови (IALA) під керівництвом Олександра Гоуда в 1936–1951 роках. Словниковий склад мови містить слова, що мають латинське коріння, а також лексику, взятую з низки європейських мов. *Волап'юк* – штучна мова, яку створив німецький пастор Йоганн Шлеєр для полегшення міжнародного спілкування в кінці 1870-х років. Цікавість до цієї мови протрималася до кінця XIX століття.

Мова лінкос – штучна мова, яку задумав нідерландський професор Ганс Фройденталь (Нідерланди) спеціально для спілкування з позаземним розумом. Мова, на думку вченого, призначена не тільки для людей, але й істот, які, окрім розуму, не мають з нами нічого спільного.

Система записів вигаданими штучними мовами (Е) – записи мовами, якими ніколи ніхто в реальному житті не розмовляв. Надумані вони, як правило, у межах того чи іншого художнього твору, щоб додати реалізму в апокрифічний світ, або для досягнення естетичного чи гумористичного ефекту; слугують також для белетристичних та розважальних цілей. *Клінгонська мова* – мова, яку вигадав професійний лінгвіст Марк Окранд

для раси прибульців клінгонів з фантастичного телесеріалу «Зоряний шлях». Вона навмисне насичена складними правилами та звуками. *Сольресоль* розроблена як спрощена мова, призначена для полегшення спілкування в усьому світі. *Новомова* створена спеціально для книги Джорджа Орвелла, який використав її у своїй відомій антиутопії «1984». Завданням мови було звуження можливого простору для думок і, зрештою, повне витиснення англійської. *Ложбан* (Lojban, МФА) – мова, яку створила Група логічних мов 1987 року для її зручності та доступності.

Лаадан – мова, яку запропонувала американська письменниця та лінгвістка Сюзетт Хеден Елгін для перевірки гіпотези, за якою форма та характер мови можуть визначати процес мислення людини. Мова містить слова для вираження ідей та понять, які в англійській мові виражаються лише за допомогою тонів чи мови тіла. *Ельфійська мова* – мова, яку розробив філолог і письменник Джон Рональд Руел Толкін, який взяв за основу норвезьку, валлійську, староанглійську, латинську та фінську. Мову можна почути в тому чи іншому фільмі, який створив Дж. Толкін, для кожного з яких автор вимудрував расу зі своєю історією та її змінами, у ході яких вдосконалювалася сама

мова. *А-прім* – мова, створена з філософськими намірами, як версія англійської мови, яка унеможливує використання будь-яких форм дієслова «to be» й сприяє критичному мисленню. *Мову оксиденталь* запропонував естонець Е. Валь у 1921–1922 роках, і вона базується на інтернаціональній лексиці, спільній для західноєвропейських мов. *Енохіанська мова* з'явилась у книгах астролога Джона Ді і провидця Едварда Келлі в XVI сторіччі. За словами авторів, цієї мови їх навчили янголи, і саме її використовував Господь, створюючи світ. Герої саги американського фантаста Джорджа Мартіна «Гра престолів», а також її феноменальної телевізійної адаптації, розмовляють *валерійською* та *дотракійською* мовами. Найосвіченіші персонажі вільно спілкуються *давньовалерійською*.

Мову лінгва ігнота (лат. lingua ignota, «невідома мова») створила абатиса Хільдегарда Бінгенська. Словник мови нараховує приблизно 1000 слів і складається переважно з медичних та релігійних термінів. *Токі пона* – мова, яку вигадала канадська лінгвістка та перекладачка Соня Елен Кіса. У лексиконі мова має лише 123 кореневих слова, які можна об'єднувати, щоб створювати більш складні. Основні різновиди штучних знакових систем зведено в табл. 2.

Таблиця 2

Види штучних знакових систем

Назва системи	Підсистеми документування	Призначення
А 1. Системи спеціального запису	А 1.1. Тайнопис (криптографічний)	Запис з метою свідомого приховування сенсу інформації в процесі комунікації
	А 1.2. Запис знаками азбуки Морзе	Запис символів короткими і довгими сигналами для передачі лініями зв'язку
	А 1.3. Запис знаками шрифту Брайля	Рельєфно-крапковий запис для написання і читання людьми з порушенням зору
	А 1.4. Нотний запис	Запис звуків графічними знаками, які слугують для відтворення музики
	А 1.5. Запис мовою шахів (шахова нотація)	Умовний запис окремих ходів, усієї партії або окремої позиції
	А 1.6. Запис азбукою прапорців на флоті	Запис слів, складених з літер, зображуваних відповідним положенням прапорців чи їх поєднанням у різних кольорах
	А 1.7. Запис танцю	Запис танцювальних рухів виконавців та композицій танцю
Б. Система записів формалізованими мовами науки	Б 1. Символічний запис формул і рівнянь	Б 1.1. Математичний запис формул та рівнянь
		Б 1.2. Запис хімічної символікою разом з правилами оперування
		Б 1.3. Символічний запис у контексті логічного знання
	Б 2. Опис наукових фактів і теорій	Б 2.1. Формально-статистичний опис різних об'єктів та явищ
		Б 2.2. Неформальний опис з використанням спеціальної символіки
В. Система записів інформаційними мовами	В.1. Запис інформаційно-логічною мовою	Призначений для інформаційно-логічних систем, зокрема мов баз даних
	В.2. Запис інформаційно-пошуковою мовою	В 2.1. Запис класифікаційними мовами
		В 2.2. Запис предметизаційними ІІМ або запис мовою предметних рубрик
		В 2.3. Запис дескрипторними ІІМ,

		засобами дескрипторів та / або ключових слів
		В 2.4. Запис ПІМ інтернет
Г. Система записів мовами програмування	Г.1. Запис мовами загального призначення	Г.1.1. Запис низького рівня кодування для спілкування людини з машиною (assembly language)
		Г.1.2. Запис високого рівня кодування: Pascal, Fortran, Cobol, Algol, MathCad, Basic, Java, CC++, Ruby, Python
	Г.2. Запис мовою специфічних галузей	Запис APL (Application Programming Language); Lisp; Snobol, Icon, Perl
	Г.3. Запис скриптовими мовами	Г 3.1. Запис мовою JavaScript, Objective-J Г 3.2. Запис мовою Unix, PHP
Д. Система записів міжнародними мовами	Записи, створені з елементів природних мов як допоміжний засіб спілкування	Записи міжнародними мовами есперанто (esperanto), інтерлінгва (interlingua), ідо (ido), волап'юк (volapük), лінкос (linkos) та ін.
Е. Система записів вигаданими мовами	Записи мовами, які створили з белетристичною або розважальною метою	Записи мовою ельфів та клінгонською мовою, мовою сольресоль та а-прім, новомовою та мовою ложбан і лаадан, ельфійською мовою та мовами токі пона і лінгва ігнота тощо

Різновиди записів штучними мовами, безперечно, у перспективі будуть збільшуватись, оскільки кожна нова мова – це пошуки вдосконалення комунікаційних процесів.

Наукова новизна роботи полягає в узагальненні та систематизації записів у штучних знакових системах, що можуть бути використані в інформаційно-комунікативній та інформаційно-аналітичній діяльності.

Висновки. Записи штучними мовами – це записи особливими, спеціалізованими мовами, у яких фонетику, лексику й граматику розробляють для

втілення в життя визначених або запрограмованих цілей через дескриптори та / або ключові слова, описаних та алгоритми їх опрацювання, передачу команд комп'ютерній техніці, проведення лінгвістичних досліджень, спрощення спілкування в міжнародному та вигаданому світі. Головна їх відмінність від записів природними мовами полягає саме в цілеспрямованості вдосконалення комунікацій у соціумі. Наведена класифікаційна таблиця штучних знакових систем слугуватиме систематизації та впорядкуванню документування штучними мовами.

Список використаних джерел

1. Безугла Л. Р. Лінгвістична прагматика та дискурсивний аналіз. *Studia philologica*. 2012. Вип. 1. С. 95–100.
2. Біскуб І. П. Мова експертних систем: штучна чи природна? *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2015. № 4. С. 171–177.
3. Брижко В. М. Інформаційний продукт як об'єкт права власності. *Інформація і право*. 2017. № 4 (23). С. 5–15.
4. Волков А., Скаб М. Штучні мови. *Лексикон загального та порівняльного літературознавства*. Чернівці : Золоті литаври, 2001. С. 625–626.
5. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник. 2-ге вид. Київ : Академія, 2006. 464 с.
6. Мельничук О. С. Розвиток мови як реальної системи. *Мовознавство*. 1981. № 2. С. 22–34.
7. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. Т. 4. С. 232.
8. Maurizio G., Martini S. *Programming languages principles and paradigms*. London; New York : Springer, 2010. 460 p.
9. Sebesta R. W. *Concepts of Programming Languages*. 9th ed. New Jersey : Addison-Wesley, 2009. 696 p. URL: <http://www.sci.brooklyn.cuny.edu/~chuang/books/sebesta.pdf> (дата звернення: 23.09.2022).

References

1. Bezugla, L. R. (2012). Linguistic pragmatics and discursive analysis. *Studia philologica*, 1, 95–100 [in Ukrainian].
2. Biskub, I. P. (2015). The language of expert systems: artificial or natural? *Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka East European National University. Philological sciences. Linguistics*, 4, 171–177 [in Ukrainian].

3. Bryzhko, V. M. (2017). Information product as an object of property rights. *Information and law*, 4 (23), 5–15 [in Ukrainian].
4. Volkov, A. Skab, M. (2001). Artificial languages. In *Lexicon of general and comparative literature*. Chernivtsi: Golden timpani, 625–626 [in U Ukrainian].
5. Kochergan, M. P. (2006). *General linguistics: textbook*. 2nd edition. Kyiv: Academy [in Ukraine].
6. Melnychuk, O. S. (1981). Development of language as a real system. *Linguistics*, 2, 22–34 [in Ukrainian].
7. Zagnitko, A. P. (2012). *Dictionary of modern linguistics: concepts and terms*. Donetsk: DonNU, 4, 232 [in Ukrainian].
8. Maurizio, G. Martini, S. (2010). *Programming languages principles and paradigms*. London; New York: Springer [in English].
9. Sebesta, R. W. (2009). *Concepts of Programming Languages*. 9th ed. New Jersey: Addison-Wesley, 696. Retrieved from: <http://www.sci.brooklyn.cuny.edu/~chuang/books/sebesta.pdf> [in English].

Стаття надійшла до редакції 12.07.2022
Отримано після доопрацювання 15.08.2022
Прийнято до друку 22.08.2022

УДК 329:324

DOI 10.32461/2409-9805.3.2022.266971

Цитування:

Доскіч Л. С. Інтернет-технології: від допоміжного засобу політичного просування до найважливішої складової виборчих кампаній. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 3. С. 70–75.

Doskich L. (2022). Internet technologies: from an auxiliary tool of political promotion to the most significant component of election campaigns. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 70–75 [in Ukrainian].

Доскіч Людмила Степанівна,

кандидат політичних наук,
старший викладач кафедри журналістики
і міжнародних відносин
Київського університету культури
<https://orcid.org/0000-0003-2465-7835>
ludochka1234d@gmail.com

ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЇ: ВІД ДОПОМІЖНОГО ЗАСОБУ ПОЛІТИЧНОГО ПРОСУВАННЯ ДО НАЙВАЖЛИВІШОЇ СКЛАДОВОЇ ВИБОРЧИХ КАМПАНІЙ

Мета дослідження – проаналізувати основні функціональні можливості та роль сучасних інтернет-технологій у виборчих кампаніях. **Методологія дослідження** ґрунтується на застосуванні загальнонаукових (аналізу, синтезу, узагальнення, систематизації) та спеціальних методів і підходів, інтегрованих з науки соціальних комунікацій, інформології, політології та соціології. Така методологічна міждисциплінарність дає змогу розглянути предмет дослідження як поліфункціональне явище, включене в складну систему інформаційної соціальної взаємодії. **Наукова новизна** полягає в розширенні уявлень про новітні інтернет-технології як найважливішу інформаційну складову сучасної виборчої кампанії. **Висновки**. Присутність у кіберпросторі великої частки активної «політичної» аудиторії, відповідно потенційних виборців, а також факти успіху електоральних кампаній в інтернеті сприяють розширенню застосування цифрових технологій, зокрема інтернету, у виборчих кампаніях. Так, інтернет-технології стали невід’ємним універсальним комунікативним ядром сучасних виборчих технологій, еволюціонувавши з допоміжного засобу підтримки стратегії політичного просування в найважливішу самостійну складову виборчих кампаній. Сьогодні в межах останніх найбільш активно використовують такі інтернет-технології, як: продукування та тиражування політичної інформації за допомогою сайтів, соціальних мереж, блогів, інтернет-ЗМІ тощо; спеціальні додатки на мобільних пристроях; електронне голосування; електоральний фандрайзинг; краудфандинг; онлайн-трансляції на YouTube; інструменти для залучення волонтерів; моніторинг, аналіз та проєктування електоральної динаміки (технології Big Data), електоральний краудсорсинг та ін.

Ключові слова: інтернет-технології, вибори, соціальні мережі, електоральний фандрайзинг і краудсорсинг, електронне голосування.

Doskich Liudmyla,Candidate of Political Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Journalism
and International Relations, Kyiv University of Culture

INTERNET TECHNOLOGIES: FROM AN AUXILIARY TOOL OF POLITICAL PROMOTION TO THE MOST SIGNIFICANT COMPONENT OF ELECTION CAMPAIGNS

The purpose of the study is to analyze the main functionality and role of modern Internet technologies in election campaigns. **The research methodology** is based on the application of general scientific (analysis, synthesis, generalisation, systematisation) and special methods and approaches integrated from the science of social communications, information science, political science, and sociology. Such methodological interdisciplinarity enables considering the subject of research as a multifunctional phenomenon included in a complex system of informational social interaction. **The scientific novelty** consists in expanding ideas about the latest Internet technologies as the most important informational component of a modern election campaign. **Conclusions.** The presence in cyberspace of a large share of active 'political' audience, and, accordingly, potential voters, as well as the facts of the success of electoral campaigns on the Internet contribute to the expansion of the presence of digital technologies, in particular the Internet, in election campaigns. Thus, Internet technologies have become an integral universal, communicative core of modern election technologies, having evolved from an auxiliary tool of supporting the strategy of political promotion into the most significant independent component of election campaigns. Currently, within the latter ones, the following Internet technologies are most actively used: production and replication of political information using websites, social networks, blogs, Internet media; special mobile applications; e-voting; electoral fundraising; crowdfunding; online broadcasts on YouTube; tools to attract volunteers; monitoring, analysis, and design of electoral dynamics (Big Data technologies), and electoral crowdsourcing.

Keywords: Internet technologies, elections, social networks, electoral fundraising and crowdsourcing, e-voting.

Актуальність теми дослідження. Вибори – одна з найважливіших подій у національному календарі будь-якої демократичної країни, а також основний інструмент реалізації політичним актором своїх владних прагнень та преференцій. Актуалізує питання аналізу, відбору та реалізації сучасних інформаційних інструментів, зокрема цифрових технологій, що сприяють ефективній комунікації з електоратом для отримання його схвалення і підтримки тощо, присутність у кіберпросторі великої частки активної «політичної» аудиторії, відповідно потенційних виборців, а також факти успіху електоральних кампаній в інтернеті, які останнім часом стають дедалі популярнішими не лише у світі, а й у нашій країні. Наприклад, дослідники констатують вирішальний вплив соціальних мереж на арабську весну 2010 року, президентські вибори в США у 2008 та 2012 роках [4], президентські вибори в Україні 2019 року.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивченню сучасних виборчих технологій присвячено низку праць українських (Т. Уварова [1], І. Шкурат [2]) та зарубіжних вчених. Серед останніх зарубіжних публікацій можна виокремити дослідження технологічно-методологічного спрямування: П. Дрігер [3], Ф. Франч [4] та ін. Примітними є регіональні розвідки ролі технологічних інновацій у країнах, що розвиваються: М. Грасіоа, П. К. Вісенте

[5], Д. Шайо [10]. Особливо популярними стають дослідження ролі у виборах соціальних мереж: А. Хатуаб, Е. Кембріак [7], Р. Шмітт-Бек, К. Макенродт [9], П. Гровера, А. Кумар, К. Йогеш, К. Двіведіб, М. Янсенк [6] та ін. Адже аналітична робота із соціальними мережами не тільки збільшує шанси кандидатів на перемогу на виборах, а й дає багато ідей для відслідковування і прогнозування мікро- й макроповедінки людей. Загалом можна констатувати досить активне звернення до аналізу інтернет-технологій у зарубіжній науці та недостатню артикуляцію цієї тематики в українській науці.

Мета дослідження – проаналізувати основні функціональні можливості та роль сучасних інтернет-технологій у виборчих кампаніях.

Виклад основного матеріалу. У будь-яких електоральних дослідженнях учені традиційно керуються певними універсальними параметрами, які впливають на результати виборів, проте переважно відносять до засадничих характеристик виборчих систем: виборчу формулу, кількість мандатів на виборчий округ, електоральний бар'єр, структуру бюлетеня тощо. Крім того, виборчими універсальностями можна вважати: ефективну кількість партій, електоральну мінливість, показники диспропорційності, залучення та заміщення. Останні паралельно використовують для аналізу та порівняння результатів голосування під час різних виборів.

Утім останніми роками дедалі більше уваги приділяють виборчим технологіям «як сукупності засобів і методів виборювання, оновлення та утримання політичної влади в демократичному суспільстві, як механізму управління та організації суспільного життя» [2], значення яких порівняно з іншими параметрами суттєво зростає.

І. Шкурат так класифікує виборчі технології за ознаками: використовуваний інструментарій та методологія; масштаб виборів; мета виборчої кампанії; ступінь включення в управлінські процеси; «антитехнології», або «брудні», виборчі технології [2].

Зрозуміло, що комунікативним ядром сучасних виборчих технологій стають цифрові, а безсумнівним лідером серед них вже десятиліття поспіль залишається інтернет – з його комунікаційними можливостями, технологічними інструментами й опціями.

Так, у межах виборчих кампаній дедалі більшої популярності та розвитку набувають такі інтернет-технології, як: голосування через інтернет; продукування і тиражування політичної інформації за допомогою сайтів, блогів, інтернет-ЗМІ тощо [1]; додатки на мобільних пристроях; електоральний фандрайзинг; онлайн-трансляції на YouTube; краудфандинг; інструменти залучення волонтерів; моніторинг, аналіз та проектування електоральної динаміки (технології Big Data).

Особливо вартує уваги платформа Web 2.0, на базі якої можлива діагональна електоральна комунікація, що ґрунтується: на статусі «лідерів громадської думки»; формально рівноправній взаємодії всіх учасників комунікації; принципах розвиненого зворотного зв'язку. У ролі лідерів у межах електорального процесу виступають або самі кандидати, або провідні політики, що представляють певну політичну силу, або інші публічні особи з власною політичною позицією. Так фактично уможлиблюється безперервна інтерактивна присутність політичного актора чи його прихильників в інформаційному полі виборчого процесу, а також відбувається постійний онлайн-моніторинг електоральних змін.

Завдяки інтернет-технологіям кандидати на виборах також ефективно застосовують фандрайзинг (англ. Fundraising, від англ. fund – фінансування, raise – збір) – залучення грошових коштів та інших ресурсів (матеріальних, людських та ін.). У межах виборчої кампанії – це зазвичай збір коштів для неї. Окрім матеріальної вигоди для кандидата, фандрайзинг допомагає пересічному виборцеві відчути себе причетним не лише до виборчої кампанії свого фаворита, а й стати до нього ближчим. Це також сприяє формуванню високого рівня громадської довіри та включенню певного сегмента суспільства до політичного процесу.

Особливо дієвими під час виборчих комунікацій є соціальні мережі, інформація з яких може бути агрегована для відстеження ефективності й

популярності політичних кандидатів під час виборчої кампанії. Це агрегування може бути виконане за допомогою факторного аналізу, що дає змогу синтезувати факти з великого діапазону платформ. Тут більш повною мірою, як вважають дослідники, використовують теорію «мудрості натовпу» з унікальним поєднанням джерел інформації і методології. Спочатку це роблять шляхом отримання агрегатів середнього рівня з таких додатків, як: BetFair, InTrade, PredictIt, Twitter, Facebook, MySpace, YouTube, Instagram, Google, FiveThirtyEight, а потім синтезу за допомогою факторного аналізу якісного показника популярності кандидатів [4].

Як відомо, основною особливістю соціальних мереж є можливість неформального спілкування як потенційних виборців між собою, так і з політиком. При цьому варто наголосити, що спілкування в традиційних ЗМІ має формальний характер. Хоча можна спостерігати дещо іншу ситуацію, коли коментарі залишають під публікацією в електронному варіанті ЗМІ. Утім обидві форми комунікації через ЗМІ можуть не лише мобілізувати, а й демобілізувати виборців. Тому особисте спілкування завжди виявляється більш дієвим, ніж просто звернення до широких верств населення. Загалом вплив ЗМІ нині зазвичай слабший, ніж соціальних мереж. Крім того, інформація в соціальних мережах передається через особисті контакти або через джерела найближчого соціального оточення [9].

Незважаючи на розвиток цифрових технологій, не можна нехтувати іншими засобами інформаційного супроводу під час виборчих кампаній, зокрема безкоштовними газетами та текстовими повідомленнями на мобільні пристрої, особливо SMS. Так, останні є досить популярним виборчим активом для молоді та можуть мобілізувати її до політичної участі, збільшити явку на вибори або сформулювати прихильність до певної політичної сили чи політика. У будь-якому випадку, позаяк мобільний телефон є в кожній молодій людині, SMS збільшує кількість поінформованих про вибори. Відтак тестові повідомлення призводять до більш активної участі в політичному житті [5].

Не втрачає свої позиції і телебачення. Так, під час виборчої кампанії популярною є така форма інформаційного супроводу, як телевізійні дебати, під час яких велика частина загалу стежить за телевізійними баталіями між провідними кандидатами на пост президента чи до законодавчого органу країни. Кандидати-претенденти намагаються покращити суспільне сприйняття їхніх валентних якостей, зокрема таких, як: особиста чесність, лідерство і компетентність. Це в результаті дає їм можливість заручитися підтримкою громадськості та підвищити рейтинг партії, яку вони представляють.

При цьому часто власна політична позиція кандидатів має менше значення. Результати показують, що зміни в позиції кандидата опосередковують намір партії під час голосування. Респонденти, які починають вважати кандидатів більш компетентними, чуйними, чесними, людяними внаслідок дебатів, з більшою імовірністю проголосують за них або за відповідну партію. Щоправда, дослідження свідчать, що такий ефект валентності не є тривалим і не поширюється на намір голосувати за короткий часовий період до виборів [8].

Також, на нашу думку, у межах інформаційного супроводу виборчих кампаній вартує уваги така новітня технологія, як краудсорсинг (від англ. *crowdsourcing*, *crowd* – натовп і *sourcing* – використання ресурсів). Її розуміють як передачу певних виробничих повноважень чи функцій невизначеному колу осіб. У контексті нашого дослідження ітиметься про краудсорсингове спостереження за виборами за допомогою інтернет-технологій.

Взагалі інститут спостерігачів за виборами – не нове явище у виборчому процесі. Завдання спостерігачів – стежити за голосуванням громадян з метою реалізації та дотримання основних принципів, на яких ґрунтуються виборчі змагання в демократичних країнах: справедливість, чесність, таємність, вільне волевиявлення та ін. Позитивна оцінка за такими параметрами дає можливість вважати вибори чесними, а їхні результати – достовірними.

Однак з розвитком інформаційних технологій суттєво змінюються традиційні умови спостереження. По-перше, видозмінилися самі стандарти «чесних виборів», позаяк вони не є статичними й активно реагують на трансформацію виборчих концепцій; по-друге, ключові зацікавлені сторони на виборах повинні вчасно адаптуватися до змін, щоб дієво реагувати на виборчі події та інциденти, а також оперативно повідомляти про них у свої штаби; по-третє, часто у виборчих комісіях не вистачає спостерігачів.

Цифровий краудсорсинг за допомогою новітніх технологій дає можливість: залучити до спостереження широкі маси населення; покращити якість спостереження за виборами; забезпечити якісне спостереження на великій території; встановити зворотний зв'язок у режимі реального часу, а також своєчасний обмін відповідною інформацією.

Краудсорсингове спостереження – це «швидкий детектор і показчик», що працює на великих територіях і здатний генерувати низку виборчих інцидентів та складати звіти в режимі реального часу [10]. Також відомо, що в густонаселених районах кандидати змушені навіть використовували більше мережевих медіасервісів для самої агітації.

Краудсорсингове спостереження – це практика отримання необхідних послуг, ідей, або контент,

який залучає велику групу людей для спостереження, особливо з онлайн-спільнот, а не з традиційних джерел або постачальників. Це система, у якій «будь-яка людина може зареєструвати спостереження за виборами, і це спостереження об'єднуються зі спостереженнями інших осіб, щоб створити публічне зображення реальності виборів, спостереження за громадянами, посадовими особами виборчих комісій у режимі реального часу в день виборів» [10]; це «мобілізація широкої публіки для виконання того, що зазвичай є невеликими, покроковими завданнями, для досягнення значних цілей спільними зусиллями» [10].

Дослідники виокремлюють такі різновиди краудсорсингу: 1) обмежений краудсорсинг – набір довірених людей для участі в спостереженні. Цей метод дешевший, ніж традиційний спосіб відбору спостерігачів, тому що учасників рекомендують і залучають ті, хто перебуває у вже створеній мережі. Ініціатор краудсорсингу працює з групою навчених спостерігачів і найчастіше набирає членів традиційних низових організацій зі спільною метою, загальним механізмом та межами звітності, щоб уникнути спотворення даних. Участь в обмеженому спостереженні за виборами «підвищує якість даних за рахунок введення захисту паролем та обмеження набору користувачів» [10]; 2) необмежений краудсорсинг передбачає, що невідомі особи, які використовують цифрові канали, можуть брати участь у формуванні звітів, які, щоправда, розглядають як ненадійні та які вимагають перевірки для встановлення автентичності інцидентів перед публікацією на краудсорсинговій платформі. Це відкрита добровільна участь у процесах спостереження, що супроводжується встановленими цифровими каналами й інструкціями щодо створення результатів спостережень. Для обробки звітів від необмежених спостерігачів «може бути розроблено гібридну програму, яка дасть змогу проводити як обмежений, так і необмежений краудсорсинг у межах одного проєкту, тим самим реалізуючи переваги обох підходів» [10]; 3) пасивний краудсорсинг – це пошук відомостей із соціальних мереж, він розкриває інциденти на виборах на різних публічних онлайн-платформах, зокрема соціальних мережах. Спостерігачі обмінюються інформацією онлайн у вигляді текстових, аудіо-, відеоповідомлень, пов'язаних з виборчими інцидентами. Вони не підзвітні безпосередньо ініціаторам, не обов'язково мають використовувати канали, які розробили краудсорсингові організації. Використовуючи власні ключові слова, користувачі онлайн-платформи діляться з іншими користувачами виборчими інцидентами у своїй мережі. Краудсорсингові організації можуть фільтрувати цю інформацію за допомогою інтелектуального аналізу даних у соціальних мережах [10].

Вартує уваги ще одне виборче нововведення, що в умовах карантинних заходів, які на сьогодні вже стали нашою реальністю, може стати чи не єдиним можливим варіантом проведення голосування. Ідеться про електронне голосування. Звичайно, така форма проведення виборів не є новою: нею давно користуються у світі деякі країни, зокрема Естонія, Швейцарія та ін. Однак ми звертаємо увагу саме на таємне голосування, яке, на відміну від відкритого, не так легко провести за допомогою віддаленого зв'язку. Так, у відкритому голосуванні дані виборців можуть бути розкриті, а результати легко перевірені. Таємне голосування вимагає збереження конфіденційності інформації про виборців та їхній вибір.

На сьогодні спеціалісти з ІТ-технологій уже мають певні методи віддаленої ідентифікації та перевірки людини, тому застосування їх для автентифікації під час таємного голосування – це лише питання часу [11].

Також серед новітніх аналітичних виборчих технологій, які реалізують за допомогою можливостей інтернету, зокрема аналізу соціальних мереж, можна виокремити: лінгвістичний аналіз даних соціальних мереж, який дає можливість виявити політичні вподобання; аналіз міксів твітів для прогнозування політичних настроїв користувачів соціальних мереж; використання регресійних і нейромережових моделей для класифікації користувачів; формування моделі поліноміальної логіт-регресії з метою перевірки передбачуваного причинно-наслідкового зв'язку між змішаними шаблонами твітів та політичними вподобаннями користувачів; створення алгоритмів на основі нейронних мереж для прогнозування політичної орієнтації [7]; дослідження за допомогою Newman and Sheth's моделей поведінки та вибору виборця, що надають важливі відомості про поведінку виборців для майбутнього управління успішними політичними кампаніями [6]; дослідження впливу характеру дискусій у соціальних мережах на поведінку виборців під час виборів за допомогою акультурації ідеологій та поляризації їхніх переваг [6]; методи візуального аналізу тексту для накопичення знань, аналітичних міркувань та дослідницького аналізу [3].

Моделі, створені за допомогою інструменту

Text Analytics Toolbox, надають алгоритм та засоби візуалізації для попередньої обробки, аналізу й моделювання текстових даних з таких джерел, як: журнали обліку, стрічки новин, опитування, соціальні мережі. Їх можна використовувати для аналізу настроїв, виборчих прогнозів та їхнього тематичного моделювання [3].

Для контролю інтенсивності передвиборчих дискусій важливе значення також має аналіз передвиборчої активності, особливо освіти виборців та інтенсивності, а також формату передвиборчих мітингів, що надає додаткові відомості про коливання рівня популярності політичного актора, які відбуваються під час або незабаром після різних подій, пов'язаних із виборчою кампанією [4].

Взагалі для дослідження інтернет-контенту дедалі частіше розробляють гібридні або мульти-модальні методи його вивчення, що відповідають вимогам нових інформаційно-технологічних середовищ й одночасно поєднують рівень якісного та кількісного аналізу даних.

При цьому всі методи аналізу з використанням цифрових комунікаційних технологій під час виборчих кампаній, як і їхні результати, забезпечують додаткове підтвердження провідної ролі соціального контексту та відповідної поведінки в прогнозуванні ставлення до політичної партії та майбутніх намірів виборців щодо електорального вибору.

Наукова новизна полягає в розширенні уявлень про сучасні інтернет-технології як найважливішу складову сучасної виборчої кампанії.

Висновки. Комунікативним ядром сучасних виборчих технологій стають цифрові, зокрема інтернет-технології, які еволюціонували з допоміжного засобу підтримки стратегії політичного просування в найважливішу самостійну складову виборчих кампаній. Сьогодні в межах останніх найбільш активно використовують такі інтернет-технології: продукування та тиражування політичної інформації за допомогою сайтів, блогів, інтернет-ЗМІ; спеціальні додатки на мобільних пристроях; електронне голосування; електоральний фандрайзинг; краудфандинг; онлайн-трансляції на YouTube; інструменти залучення волонтерів; моніторинг, аналіз та проектування електоральної динаміки (технології Big Data), електоральний краудсорсинг.

Список використаних джерел

1. Уварова Т. І. Виборчі інтернет-технології у сучасному політичному просторі. *Людина, культура, техніка в новому тисячолітті* : матер. XIV Міжнар. наук-практ. конф. (25–26 квітня 2013 р.). URL: <http://dSPACE.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/4609/1/74-76.pdf> (дата звернення: 16.06.2022).
2. Шкурат І. В. Становлення та розвиток політичних виборів в Україні (управлінський аспект) : автореф. дис. ... канд. наук з держав. упр.: 25.00.01 / Укр. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2002. 20 с.
3. Drieger P. Semantic Network Analysis as a Method for Visual Text Analytics. *Procedia. Social and Behavioral Sciences*. 2013. Vol. 79. P. 4–17.

4. Franch F. Political preferences nowcasting with factor analysis and internet data: The 2012 and 2016 US presidential elections. *Technological Forecasting and Social Change*. 2021. Vol. 166. URL: https://www.researchgate.net/publication/349345208_Political_preferences_nowcasting_with_factor_analysis_and_internet_data_The_2012_and_2016_US_presidential_elections (дата звернення: 07.06.2022).
5. Grácioa M., Vicente P. C. Information, get-out-the-vote messages, and peer influence: Causal effects on political behavior in Mozambique. *Journal of Development Economics*. 2021. Vol. 151. URL: <http://www.pedrovicente.org/netinfo.pdf> (дата звернення: 15.06.2022).
6. Grovera P., Kumar A., Yogesh K., Dwivedib K., Janssenc M. Polarization and acculturation in US Election 2016 outcomes – Can twitter analytics predict changes in voting preferences. *Technological Forecasting and Social Change*. 2019. Vol. 145. P. 438–460.
7. Khatuab A., Cambriac E. Predicting political sentiments of voters from Twitter in multi-party contexts. *Applied Soft Computing*. 2020. Vol. 97. Part A. URL: <https://sentic.net/predicting-political-sentiments-of-voters-from-twitter.pdf> (дата звернення: 11.06.2022).
8. Lindemanna K., F.Stoetzerb L. The effect of televised candidate debates on the support for political parties. *Electoral Studies*. 2021. Vol. 69. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0261379420301220> (дата звернення: 07.06.2022).
9. Schmitt-Beck R., Mackenrodt C. Social networks and mass media as mobilizers and demobilizers: A study of turnout at a German local election. *Electoral studies*. 2010. 29 (3). P. 392–404.
10. Shayo D. P. Doing old things in a new way? Technology and crowdsourced observation in the 2015 Tanzanian election. *Scientific African*. 2021. Vol. 11. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2468227620303975> (дата звернення: 17.06.2022).
11. Szyjewski G. Conducting a secret ballot elections for virtual meetings. *Procedia Computer Science*. 2021. Vol. 192. P. 4448–4457.

References

1. Uvarova, T. I. (2013). Electoral Internet technologies in the modern political space. Man, culture, technology in the new millennium: Materials of the XIV International. science and practice conf. Retrieved from: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/4609/1/74-76.pdf> [in Ukrainian].
2. Shkurat, I. V. (2002). Formation and development of political elections in Ukraine (administrative aspect): autoref. dis ... cand. sciences in public administration: 25.00.01 / Ukraine Acad. state example under the President of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].
3. Drieger, P. (2013). Semantic Network Analysis as a Method for Visual Text Analytics. *Procedia. Social and Behavioral Sciences*, 79, 4–17 [in English].
4. Franch F. (2021). Political preferences nowcasting with factor analysis and internet data: The 2012 and 2016 US presidential elections. *Technological Forecasting and Social Change*. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/349345208_Political_preferences_nowcasting_with_factor_analysis_and_internet_data_The_2012_and_2016_US_presidential_elections [in English].
5. Grácioa, M., Vicente, P. C. (2021). Information, get-out-the-vote messages, and peer influence: Causal effects on political behavior in Mozambique. *Journal of Development Economics*. Retrieved from: <http://www.pedrovicente.org/netinfo.pdf> [in English].
6. Grovera, P., Kumar, A., Yogesh, K., Dwivedib, K., Janssenc, M. (2019). Polarization and acculturation in US Election 2016 outcomes – Can twitter analytics predict changes in voting preferences. *Technological Forecasting and Social Change*, 145, 438–460 [in English].
7. Khatuab, A., Cambrac, E. (2020). Predicting political sentiments of voters from Twitter in multi-party contexts. *Applied Soft Computing*. URL: <https://sentic.net/predicting-political-sentiments-of-voters-from-twitter.pdf> [in English].
8. Lindemanna K., F. Stoetzerb L. (2021). The effect of televised candidate debates on the support for political parties. *Electoral Studies*. Retrieved from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0261379420301220> [in English].
9. Schmitt-Beck, R., Mackenrodt, C. (2010). Social networks and mass media as mobilizers and demobilizers: A study of turnout at a German local election. *Electoral studies*, 29 (3), 392–404 [in English].
10. Shayo, D. P. (2021). Doing old things in a new way? Technology and crowdsourced observation in the 2015 Tanzanian election. *Scientific African*. Retrieved from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2468227620303975> [in English].
11. Szyjewski, G. (2021). Conducting a secret ballot elections for virtual meetings. *Procedia Computer Science*, 192, 4448–4457 [in English].

Стаття надійшла до редакції 19.07.2022
Отримано після доопрацювання 19.08.2022
Прийнято до друку 26.08.2022

УДК 061:316.772

DOI 10.32461/2409-9805.3.2022.266999

Цитування:

Палій С. В. Інформаційно-аналітична діяльність у контексті розвитку інформаційного суспільства. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 3. С. 76–80.

Palii S. (2022). Information and analytical activities in the development of information society. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 76–80 [in Ukrainian].

Палій Сергій Васильович,

аспірант

Київського національного
університету культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0001-8685-2631>
paliysergiy7777@gmail.com

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Мета статті – виявити особливості розвитку інформаційно-аналітичної діяльності в процесі інформатизації суспільства. **Методологія дослідження.** Застосовано логічний, хронологічний, системно-структурний і порівняльний методи (для узагальнення теоретико-методологічних засад та аналізу інноваційних підходів до інформаційно-аналітичної діяльності в умовах сучасних тенденцій інформаційного суспільства); метод когнітивного аналізу (для виділення базових сутнісних характеристик інформаційного суспільства та виявлення принципів інформаційно-аналітичної діяльності); метод дедукції і теоретичного узагальнення (для формулювання висновків дослідження). **Наукова новизна.** Досліджено інформаційно-аналітичну діяльність у контексті феномену інформаційного суспільства; уточнено сутність понять «інформація» та «аналітика»; виявлено тенденції розвитку інформаційно-аналітичної діяльності на сучасному етапі. **Висновки.** Відповідно до тенденцій розвитку сучасного суспільства головною метою інформаційно-аналітичної діяльності на початку третього десятиліття XXI століття стає отримання не стільки інформації як такої, скільки саме соціально та культурно значущої, що характеризується високим рівнем достовірності, ревалентності та якості. Отже, розвиток інформаційно-аналітичної діяльності, заснованої на селекціонуванні та впорядкуванні інформації, безпосередньо пов'язаний з її прагматичним сенсом, тобто можливістю розумного використання на певному етапі еволюції суспільного простору, відповідно до специфіки ситуації та рівня знань. Креативне, експериментальне начало інформаційно-аналітичної діяльності на сучасному етапі сприяє використанню галузевих аналітичних підходів у різноманітних сферах. Відповідно важливого значення набуває розвиток галузевої інформаційної аналітики, у якій генеруються специфічні підходи, методи та прийоми, що мають прикладний суспільно значущий ефект.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформація, аналітика, інформаційно-аналітична діяльність.

Palii Serhii,

graduate student,

Kyiv National University of Culture and Arts

INFORMATION AND ANALYTICAL ACTIVITIES IN THE DEVELOPMENT OF INFORMATION SOCIETY

The purpose of the article is to reveal the peculiarities of the development of information and analytical activities in the process of society digital development. **Research methodology** is based on the application of logical, chronological, systemic-and-structural, and comparative methods (to generalise theoretical and methodological principles, as well as the analysis of innovative approaches to information-analytical activity in modern trends of information society); the method of cognitive analysis (to distinguish the basic characteristics of information society and identify the principles of information and analytical activities); and method of deduction and theoretical generalisation (to specify research findings). **Scientific novelty.** Information and analytical activities in the information society was studied; the essence of the concepts 'information' and 'analytics' has been clarified; trends in the development of information and analytical activities at the current stage have been revealed. **Conclusions.** In accordance with the development trends of

modern society, the main goal of information and analytical activities at the beginning of the third decade of the XXI century is obtaining not information as such, but socially and culturally significant information, characterised by a high level of reliability, relevance, and quality. Therefore, the development of information and analytical activities based on the selection and arrangement of information is directly related to its pragmatic meaning, that is, the possibility of reasonable use at this stage of the evolution of public space, in accordance with the specifics of the situation and the level of knowledge. The creative, experimental beginning of information and analytical activity at the current stage promotes the use of branch analytical approaches in various fields. Accordingly, the development of industry information analytics becomes important, which generates specific approaches, methods, and techniques that have an applied socially significant effect.

Keywords: information society, information, analytics, information and analytical activities.

Актуальність теми дослідження. Сучасне суспільство характеризується динамізмом і складністю процесів, які в ньому відбуваються: якісно нові умови надзвичайно ускладнили комунікаційні, соціально-економічні й міжособистісні процеси та зв'язки. Протягом останніх десятиліть у наукових колах активно обговорюють тему становлення суспільства нового типу, яке в межах соціально-філософської традиції отримало назву «інформаційне». Процес формування інформаційного суспільства пов'язують з інформатизацією соціуму, масштабним упровадженням інформаційних технологій як способу діяльності динамічного буття суспільства. Наразі актуалізується проблематика розвитку інформаційно-аналітичної діяльності в контексті виявлення спільних рис її проявів у сучасному суспільстві, а також відповідно до розвитку галузевої інформаційної аналітики.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема різноманітних аспектів інформаційно-аналітичної діяльності, розвитку інформаційно-аналітичних процесів та інформаційно-аналітичного забезпечення в сучасному суспільстві присвячено значний масив наукових досліджень. Серед них назовемо праці О. Боднар, В. Варенко, В. Захарової, О. Кобелева, А. Ліпінської, О. Пархун, А. Пугач, Л. Чирун, О. Яценко й ін.). Проте темпи розвитку інформаційного суспільства, які безпосередньо залежать від масштабів поширення та доступності мобільних пристроїв, бездротових технологій і мереж зв'язку, а також низки інших об'єктивних та суб'єктивних факторів, потребують розширення і постійного оновлення наявної науково-теоретичної бази.

Мета дослідження – виявити особливості розвитку інформаційно-аналітичної діяльності в процесі інформатизації суспільства.

Виклад основного матеріалу. Дослідники визначають інформаційне суспільство як «суспільство, засноване на впровадженні інформаційно-комунікаційних технологій» [4, 287], «сучасне суспільство з високим рівнем розвитку інформаційної культури (створення, переробки та використання інформації), що характеризується здатністю якісно продукувати всю необхідну для життєдіяльності

суспільства інформацію; наявністю розвиненої інформаційної інфраструктури суспільства; високим рівнем доступності всіх членів суспільства до необхідної інформації; великою часткою працездатного населення, що працює в інформаційному секторі економіки» [1, 41], типовою характеристикою якого є визнання інформації «одним з найважливіших суспільних ресурсів, а інформаційний сектор економіки (виробництво, зберігання, обробка, передача і споживання інформації) – одним з найважливіших видів суспільної діяльності, який створює інформаційно-комунікаційну базу для формування глобального інформаційного суспільства та розвитку науково-технічного, соціально-економічного й освітньо-культурного прогресу» [1, 41].

Ю. Максименко акцентує на тому, що побудова глобального інформаційного суспільства вимагає подолання таких проблем, як: «інформаційно-технологічний дисбаланс та інформаційна ізоляція окремих регіонів і країн; негативний вплив комунікаційних та інформаційних технологій; незабезпеченість інформаційних прав та свобод людини (громадянина), включаючи право на доступ до інформації і конфіденційність» [5, 41].

Створення індивідуальних інформаційних суспільств відбувається в межах набагато більш масштабного міжнародного процесу змін. Частково це пов'язано з тим, що інформаційні системи, які розвиваються, мають глобальний або принаймні міжнародний характер: системи супутникового мовлення не визнають національних меж; телекомунікаційні мережі забезпечують зв'язки між країнами й континентами, а кращим прикладом глобальної системи є інтернет.

Аналізуючи трансформаційні процеси, характерні для інформаційного суспільства від початку появи й до утворення глобального інформаційного середовища, І. Олєфір наголошує, що причинами його зародження стали глобалізаційні процеси, які в контексті специфіки цього феномену проявилися в інтеграції інформаційних систем у єдину світову економіку [7, 23].

Характерною ознакою глобального інформаційного суспільства стало формування, внаслідок масштабного поширення і популяризації

інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій, єдиного світового часопростору. Відповідно організаційні структури, у яких поєднано програмно-технічні та програмно-технологічні можливості графічного, звукового, текстового, мультиплікаційного й відеовідтворення інформації – комп'ютерні мультимедіа – є «організаційною основою сучасного етапу становлення інформаційного суспільства» [1, 42].

На початку третього десятиліття ХХІ століття можна говорити про останню стадію формування інформаційного суспільства, невід'ємними характеристиками якого є:

- використання інформаційних технологій в усіх сферах життя суспільства: економічній, політичній, соціальній, культурній, розвитку штучного інтелекту;

- стрімке зростання та диференціація попиту на всі види інформації, зокрема наукову, технічну й значною мірою економічну, а також підвищення вимог до змісту та форм наданих даних.

Динамічне формування інформаційного суспільства на початку ХХІ століття зумовлене цілеспрямованим розвитком інформаційних відносин і зростанням обсягу застосування новітніх інформаційних технологій.

Ключовим поняттям у соціології, політології та економіці т. зв. інформаційного суспільства є інформація. Людина постійно зазнає величезної кількості сенсорних входів і внутрішніх переживань, відчуттів та думок. Практично все, що існує у Всесвіті й може потрапити в поле зору людини, може бути сприйняте як інформація.

Поняття «інформація» є одним із найбільш неоднозначних явищ в академічному вимірі, незважаючи на те, що в багатьох наукових галузях воно є центральним. На думку вітчизняних дослідниць М. Демкової та М. Фігель, відсутність однозначного трактування категорії «інформація» в сучасних теоретичних і прикладних науках зумовлена тим, що вона «виступає одним із найважливіших факторів системи суспільних відносин» [2, 14]. Британський науковець А. Корнеліус підкреслює унікальність індивідуального сприйняття інформації, стверджуючи, що не існує інформації, не залежної від наших соціальних практик [11, 45]. Така позиція знайшла відображення в символічному інтеракціоністському підході.

Поняття інформації в тому вигляді, у якому його використовують у побутовій мові, як знання, що передаються, відіграє центральну роль у сучасному інформаційному суспільстві. На думку Р. Капурро, поняття «інформація» належить до процесу перетворення знань і, зокрема, до відбору й інтерпретації в конкретному контексті [10, 344]. С. Браман розглядає інформацію як конститутивну силу в суспільстві, акцентуючи на телеологічній

природі інформаційних систем і послуг [9, 236]. Р. Капурро наголошує, що використання терміна «інформація» завжди повинно мати на увазі, що інформація – це те, що є інформативним для певної людини й залежить від її інтерпретаційних потреб та навичок [10, 348].

Слово «інформація» має латинське коріння (*informatio*), і його використовують у двох контекстах: як акт формування розуму та акт передачі знань – ці два види діяльності безпосередньо взаємопов'язані.

На сучасному етапі розвитку інформаційних технологій, що зумовлений надзвичайною активізацією дигітальної культури, особливого значення набуває аналітична діяльність. В інформаційному соціумі вона позиціонується як діяльність, що передбачає органічне поєднання трьох компонентів: функціонального (володіння аналітичними методами), галузевого (знання предметної галузі) й особистісного (особистісний творчий компонент).

Аналітика – це аналіз даних та інформації для їх кращої організації та збереження, зручного й ефективного відстеження. Аналітика покликана полегшити життя шляхом впровадження і більш ефективного включення аналітичних процесів і систем, щоб вони могли працювати в напрямі більш організованої і добре структурованої майбутньої інтеграції.

Поняття «аналітика» (від гр. *ἀναλυτικά* – мистецтво аналізу), витоками якого вважають праці Аристотеля [12, 43], є найважливішим поняттям професійної прикладної інтелектуальної діяльності представників багатьох професій. Довідкова література визначає аналітику як основу «інтелектуальної, логіко-мисленнєвої діяльності, що спрямована на вирішення різноманітних завдань», основу якої становить «не стільки принцип констатації фактів, скільки принцип «випередження подій», що дає змогу організації або індивідові прогнозувати майбутній стан об'єкта аналізу» [8, 10]. Аналітику зазвичай розуміють як сукупність аналізу, синтезу, узагальнення та прогнозування, що виступає єдиною ланкою між моніторингом (збиранням, отриманням) даних та ефективним прийняттям рішень.

П. Занадрук наголошує, що найважливішою функцією аналітики є прогностика, оскільки «заради прогнозу виконують всі інші функції. Прогноз висвітлюють у новому документі (аналітичному продукті), заради створення якого проводять аналіз і синтез певної інформації» [3, 131].

Найважливішими компонентами аналітики є: методологія інформаційно-аналітичної роботи, організаційне забезпечення процесу інформаційно-аналітичної діяльності, технологічно-методологічне забезпечення розробки і створення інструментальних засобів для її ведення.

У контексті специфіки інформаційного суспільства розуміємо аналітику як комплексний дослідницький

інтерпретаційний підхід, спрямований на виявлення, дослідження, оцінювання, референціювання та зіставлення даних, виявлення, дослідження та моделювання природи й онтологій речей і процесів, тенденцій та закономірностей, екстрактування образів та процес осмислення, що характеризується високим ступенем аналітико-синтетичної переробки й трансформації отриманої інформації в інноваційні, формалізовані, ревалентні прогнози та моделі, а також рекомендації для прийняття ефективних рішень.

В умовах глобального інформаційного суспільства аналітична діяльність передбачає володіння сукупністю інтелектуальних технологій, що дають змогу адекватно відображати сутність явищ і процесів, виявляти приховані в потоках інформації фактори й тенденції розвитку, прогнозувати та створювати наукову основу для управлінських рішень. У процесі вирішення завдань та прийняття рішень на всіх етапах аналітичної діяльності неабияке значення відіграють інтелектуальний, творчий підхід, професійні якості, грамотне використання систем цифрової обробки даних.

Відповідно до чинного законодавства України, задоволення інформаційних потреб сучасного суспільства відбувається засобами інформаційного механізму – системи інформаційно-аналітичного забезпечення інноваційного розвитку суспільства, що містить: інформаційно-ресурсну складову; інформаційно-комунікаційну складову (канали передачі інформації); інституційну складову (інституції, що здійснюють процес пошук, збору, обробки, зберігання, передачі та поширення інформації).

Інформаційно-аналітична діяльність – це діяльність, заснована на використанні процесу аналізу / синтезу сукупності відомих даних про об'єкт та призначена для отримання нового знання про нього; унікальна форма, пов'язана з аналітичним підходом до орієнтування в інформаційних потоках та відбору отриманої інформації, а її якість у багатьох аспектах визначає успішний розвиток політичної, економічної, освітньої, юридичної та медичної галузей. У процесі здійснення інформаційно-аналітичної діяльності застосовують широкі коло методів аналізу даних, зокрема запозичених з різних наук. Особливу роль в інформаційно-аналітичній діяльності відіграють загальні методи наукового дослідження – аналіз та синтез інформації, які нерозривно пов'язані між собою і є основою будь-якої пізнавальної та практичної діяльності.

О. Мандзюк окреслює такі етапи інформаційно-аналітичної діяльності: визначення об'єкта, предмета та проблеми аналізу; побудова ідеальної моделі об'єкта й предмета; збирання інформації;

оцінка фактографічного матеріалу; розкриття значення фактів; побудова гіпотези; вибір виду аналізу; вибір або розробка методів аналізу; докази; формулювання аналітичних висновків; достовірний і чіткий виклад результатів дослідження [6, 393].

Відповідно до світових тенденцій глобалізації інформаційного суспільства, активізації його розвитку, усі галузі життєдіяльності людини потребують інформаційно-аналітичного забезпечення. На нашу думку, розвиток інформаційно-аналітичної діяльності, адекватний рівню розвитку інформаційного суспільства, передбачає створення в усіх галузях та напрямках людської діяльності інформаційно-аналітичної системи як інструменту вирішення поставлених завдань, пришвидшення і підвищення якості обробки інформації про стан галузі, тенденції та перспективи розвитку.

Використання сучасних інформаційних технологій є важливою умовою модернізації та вдосконалення чинних систем управління. Відповідні ефекти можуть бути досягнуті за рахунок забезпечення принципово нових можливостей своєчасного доступу осіб, які приймають рішення на будь-яких рівнях, аналітиків, спеціалістів до інформації, необхідної для ухвалення рішень; підвищення обсягів та якості інформаційних ресурсів, що використовують, а також розширення можливостей їх аналітичної обробки за допомогою сучасних програмно-технічних засобів та ін.

Висновки. Відповідно до тенденцій розвитку сучасного суспільства, головною метою інформаційно-аналітичної діяльності на початку третього десятиліття XXI століття стає отримання не стільки інформації як такої, скільки саме соціально та культурно значущої інформації, що характеризується високим рівнем достовірності, ревалентності та якості. Отже, розвиток інформаційно-аналітичної діяльності, заснованої на селекціонуванні та впорядкуванні інформації, безпосередньо пов'язаний з її прагматичним сенсом, тобто можливістю розумного використання на певному етапі еволюції суспільного простору, відповідно до специфіки ситуації та рівня знань. Креативне, експериментальне начало інформаційно-аналітичної діяльності на сучасному етапі сприяє використанню галузевих аналітичних підходів у різноманітних сферах. Відповідно важливого значення набуває розвиток галузевої інформаційної аналітики, у якій генеруються специфічні підходи, методи та прийоми, що мають прикладний суспільно значущий ефект.

Список використаної літератури

1. Бебик В. М. Глобальне інформаційне суспільство: поняття, структура, комунікації. *Інформація і право*. 2011. № 1(1). С. 41–49.
2. Демкова М., Фігель М. Інформація як основа інформаційного суспільства: поняття та правове регулювання. *Інформаційне суспільство. Шлях України. Бібліотека інформаційного суспільства*. Київ : Відродження та ПРООН, 2004. С. 150–163.
3. Занадрук П. Правова аналітика – професія майбутнього. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*. 2020. Вип. 27. С. 129–136.
4. Легомінова С. В. Інформаційне суспільство як платформа забезпечення конкурентоспроможності підприємств. *Економіка і суспільство*. 2017. № 8. С. 286–290.
5. Максименко Ю. Є. Інформаційне суспільство в Україні: стан та перспективи становлення. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 12. С. 40–42.
6. Мандзюк О. А. Інформаційно-аналітичні служби, центри аналітичних досліджень як суб'єкти аналітичної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Право*. 2018. Вип. 48. С. 164–170.
7. Олефір І. В. Генезис інформаційного суспільства. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2018. № 1 (37). С. 23–27.
8. Ягупов В. В., Савченко І. М. Інформаційно-аналітична діяльність педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів : термінологічний словник. Київ : ІПТО НАПН України, 2014. 127 с.
9. Braman S. Defining information: An approach for policymakers. *Telecommunications Policy*. 1989. № 13 (3). Pp. 233–242. DOI:10.1016/0308-5961(89)90006-2.
10. Capurro R., Hjørland B. The concept of information. *Annual review of information science and technology*. 2003. Vol. 37. Iss. 1. Pp. 343–411.
11. Cornelius I. Meaning and metod in information studies. Norwood, NJ, Ablex, 1996.
12. Striker G. From Aristotle to Cicero: Essays in Ancient Philosophy. Oxford Scholarship Online, 2022. DOI:10.1093/oso/9780198868385.003.0007.

References

1. Bebyk, V. M. (2011). Global information society: concepts, structure, communications. *Information and law*, 1(1), 41–49 [in Ukrainian].
2. Demkova, M., Figel, M. (2004). Information as the basis of the information society: concept and legal regulation. *Information society. The way of Ukraine. Library of information society*. Kyiv: Renaissance and UNDP, 150–163 [in Ukrainian].
3. Zana dryk, P. (2020). Legal analytics – the profession of the future. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*, 27, 129–136 [in Ukrainian].
4. Legominova, S. V. (2017). Information society as a platform for ensuring the competitiveness of enterprises. *Economy and society*, 8, 286–290 [in Ukrainian].
5. Maksimenko, Yu. E. (2014). Information society in Ukraine: state and prospects of development. *Entrepreneurship, economy and law*, 12, 40–42 [in Ukrainian].
6. Mandzyuk, O. A. (2018). Information and analytical services, analytical research centers as subjects of analytical activity. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Law series*, 48, 164–170 [in Ukrainian].
7. Olefir, I. V. (2018). Genesis of information society. *Bulletin of NTUU "KPI". Political Science. Sociology. Right*, 1(37), 23–27 [in Ukrainian].
8. Yagupov, V. V., Savchenko, I. M. (2014). Information and analytical activity of pedagogical workers of vocational and technical educational institutions: terminological dictionary. Kyiv: IPTO NAPN of Ukraine [in Ukrainian].
9. Braman, S. (1989). Defining information: An approach for policymakers. *Telecommunications Policy*, 13(3), 233–242 [in English].
10. Capurro, R., Hjørland, B. (2003). The concept of information. *Annual review of information science and technology*, 37, 1, 343–411 [in English].
11. Cornelius, I. (1996). Meaning and metod in information studies. Norwood, NJ, Ablex [in English].
12. Striker, G. (2022). From Aristotle to Cicero: Essays in Ancient Philosophy. Oxford Scholarship Online. DOI:10.1093/oso/9780198868385.003.0007 [in English].

Стаття надійшла до редакції 08.07.2022
Отримано після доопрацювання 08.08.2022
Прийнято до друку 15.08.2022

УДК 316.76.3:323.2

DOI 10.32461/2409-9805.3.2022.267000

Цитування:

Терентьев С. О. Інформаційно-комунікаційне забезпечення розвитку мережі публічних бібліотек: теоретичні підходи. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 3. С. 81–86.

Terentiev S. (2022). Theoretical approaches to information and communication support in public libraries network. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 81–86 [in Ukrainian].

Терентьев Сергей Александрович,
аспірант Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0001-7072-183X>
terentyev.s.o@gmail.com

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ МЕРЕЖІ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ

Мета роботи – дослідити інформаційно-комунікаційне забезпечення розвитку мережі публічних бібліотек шляхом узагальнення теоретичних підходів до означеного питання. **Методологія дослідження** ґрунтується на використанні загальнонаукових методів вивчення суспільних явищ і процесів (аналіз, синтез, типологізація, екстраполяція, абстрагування, прогнозування, узагальнення), а також методів системного, порівняльного та структурно-функціонального аналізу, що дало змогу визначити актуальні напрями формування основних потреб щодо інформаційно-комунікаційного забезпечення публічних бібліотек, з урахуванням сучасного технологічного розвитку та вимог користувачів. **Наукова новизна** роботи полягає в розширенні теоретичних аспектів розвитку публічних бібліотек на основі сучасних напрямів інформаційно-комунікаційного забезпечення. **Висновки.** Інформаційно-комунікативні технології суттєво вплинули на життя сучасного суспільства, змінивши підходи до розвитку сфери публічних бібліотек і сформувавши актуальні напрями надання бібліотечних послуг. У розвитку бібліотечної справи сьогодні утвердився напрям оцифрування культурної та наукової спадщини, створення електронних каталогів і колекцій та перехід до віддаленої роботи у віртуальному просторі. Визначено, що в умовах цифрової трансформації суспільства необхідний клієнтоорієнтований підхід при встановленні цілей інформаційно-комунікаційного забезпечення, що враховує інтереси користувачів, спрямований на виявлення їх потреб та надання необхідних бібліотечних послуг. Важливим вказано подальший інноваційний і технічний розвиток бібліотечного оснащення з метою збільшення релевантності в сучасному суспільстві. Публічні бібліотеки мають розширювати інформаційно-комунікаційне забезпечення для надання різних сучасних послуг користувачам, освоюючи нові функції, які дають можливість забезпечувати суспільство актуальною, якісною інформацією, широкими можливостями віддаленого доступу, розвивати медіа- та інформаційну грамотність, формувати на основі комунікативних практик культурну ідентичність людини.

Ключові слова: публічна бібліотека, інформаційно-комунікаційне забезпечення, інноваційні технології, інформаційні послуги.

Terentiev Serhii,
graduate student,
National Academy of Culture and Arts Management

THEORETICAL APPROACHES TO INFORMATION AND COMMUNICATION SUPPORT IN PUBLIC LIBRARIES NETWORK

The purpose of the article is to study the theoretical approaches to information and communication support in the network of public libraries. **The research methodology** is based on the general scientific methods of studying social phenomena and processes (namely, analysis, synthesis, typologisation, extrapolation, abstraction, forecasting, generalisation, as well as the methods of systemic, comparative, and structural-functional analyses). The usage of these methods enables outlining the current trends of forming information and communication support of public

libraries taking into account modern technological development and user demands. **The scientific novelty** of the paper consists in expanding the theoretical aspects of public libraries development based on contemporary trends of information and communication support. **Conclusions.** Information and communication technologies have significantly affected the life of modern society, changing the approaches to the development of public libraries sphere and shaping the existing trends in library services provision. Currently, the development of librarianship presupposes digitisation of cultural and scientific heritage, the elaboration of electronic catalogues and collections, as well as the transition to remote work in virtual space. It has been established that against the backdrop of society digital transformation, a client-oriented approach is indispensable in setting the goals of information and communication support, taking into account the users' interests, focused on identifying their needs and providing the relevant library services. Further innovative and technical development of library equipment aimed to increase its relevance in modern society is deemed important. Public libraries should expand information and communication support to provide a wide range of enhanced services to users, mastering new functions that allow providing society with relevant, high-quality information, extensive remote access possibilities, development of media and information literacy, and an individual's cultural identity formation based on communicative practices.

Keywords: public library, information and communication support, innovative technologies, information services.

Актуальність теми дослідження. Технологічний розвиток останніх десятиліть, що відбувся на основі впровадження інтернету, мобільних технологій та розширення гуманітарних потреб суспільства, вплинув досить суттєво на зміну підходів у сфері бібліотечної справи, маючи на меті впровадження інноваційних підходів до обслуговування, створення цифрових баз та колекцій, розширення можливостей надавати актуальні послуги споживачам. Потреби сучасного існування, нові комунікативні форми діалогу й отримання інформації сприяють пошуку форм дистанційної роботи, віртуальних сервісів, надання в користування інформаційних ресурсів, чим формується стратегічна перспектива розвитку бібліотечної діяльності.

Із зазначеного випливає і зміна цілей та місії публічних бібліотек, що спирається не лише на збір, акумулювання інформаційних науково-культурних ресурсів і можливість їх використання, а й створення сучасного мультимедійного інформаційно-комунікативного простору, що є частиною цифрового суспільства з його багатоаспектними потребами та вимогами у сферах науки, освіти, культури, дозвілля та духовного надбання.

Активне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у галузь публічних бібліотек позитивно вплинуло на їх розвиток. Застосування ІКТ забезпечило можливість створювати електронні каталоги; переводити в цифровий формат частину наявного фонду; розроблювати власні бази даних, електронні бібліотеки, зведені каталоги, корпоративні бібліотечні мережі; впроваджувати інтернет-пошук з бібліографічних і повнотекстових ресурсів; формувати віртуальні користувацькі сервіси, що забезпечують з ними інтерактивний зв'язок, доступ до електронних бібліотечних систем. Тож актуальним питанням сьогодення вважаємо розроблення теоретичного підґрунтя для подальшого розвитку інформаційно-комунікаційного забезпечення сучасних публічних бібліотек.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з розробленням теоретичних і прикладних напрямів інформаційно-комунікативного забезпечення в мережі публічних бібліотек стали предметом дослідження зарубіжних та вітчизняних науковців, серед яких: Т. Вібе [1], Т. Гранчак [2], І. Жорова [3], А. Зубко [3], В. Кузьменко [3], О. Макарова [4], С. Рейнольдс [5], Н. Слюсаренко [3] та ін. Не применшуючи внесок вказаних вчених, наголосимо на важливості окремо дослідити теоретичні питання інформаційно-комунікативного забезпечення в мережі публічних бібліотек в умовах цифрової трансформації суспільства.

Мета роботи – дослідити інформаційно-комунікаційне забезпечення розвитку мережі публічних бібліотек шляхом узагальнення теоретичних підходів до означеного питання.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на недостатнє фінансування сфери культури, держава постійно намагається віднайти можливість забезпечити реалізацію відповідної політики розвитку бібліотечної справи, враховуючи її базову роль у суспільному розвитку та подоланні інформаційної нерівності. 2020 року в Україні функціонували 16 тис. бібліотек, на пунктах бібліотечного обслуговування публічних та державних бібліотек налічували понад 24 тис. комп'ютерів (20 тис. з яких під'єднані до мережі «Інтернет») та понад 7 тис. одиниць мультимедійного обладнання, а загальний обсяг власних електронних баз становив майже 36 млн записів [6; 7].

Розглядаючи сучасну мережу публічних бібліотек як інститут соціальних комунікацій, основною функцією їх визначимо інформаційно-комунікаційну діяльність, що передбачає акумулювання процесів інформаційної діяльності на основі соціальної комунікації [8]. Для реалізації зазначеної функції необхідні відповідні засоби забезпечення, щоб формувати, використовувати та поширювати інформаційні продукти, надавати інформаційні

послуги на основі можливих способів комунікаційної діяльності.

Інформаційно-комунікаційне забезпечення розглядають як мережеву взаємодію між інформаційними об'єктами шляхом використання каналів передачі інформації, засобів зв'язку та комунікації, що містять інформаційні технології збирання, накопичення, передачі, обробки, продукування, поширення інформації [9, 65].

Дискусії про цифрові технології в публічних бібліотеках інколи виходять за межі безпосередньо галузі, звертаючись до інших сфер наукових знань, таких як соціологія, інформатика та наука про комунікації. Теорії, дослідні інструменти та методи часто не обмежуються однією конкретною науковою дисципліною і мають міждисциплінарний характер. Можливість подальшого розвитку вбачаємо в посиленні інформаційно-комунікаційної функції бібліотек, продовженні їх перетворення в інтелектуальний простір міжкультурної комунікації.

При оцінці ролі бібліотек [1] є думка, що бібліотечні ресурси (журнали, монографії, книги, інструменти, бази даних з дисциплінарних досліджень) та послуги (міжбібліотечний абонемент, навчання інформаційної грамотності) усе ще мають вирішальне значення для підтримки високоефективних дослідницьких середовищ. При цьому багато вчених наполягають на трансформації бібліотек, необхідності постановки нових завдань, упровадженні інноваційних форм і методів роботи (консультування дослідників, обробка даних та поширення відкритої інформації, організація відкритого доступу та сховищ), оскільки вважають, що традиційні показники й форми роботи вже не достатньо демонструють цінність академічної бібліотеки в цифровому середовищі [10].

На думку Т. Гранчак, в умовах цифровізації продуктів і сервісу бібліотечний простір виходить за межі наявної інфраструктури та міститиме середовище віртуального простору, що створює та контролює бібліотека, а також зовнішні локації реального середовища, шляхом яких публічна бібліотека наближує до користувача власні продукти та послуги [2].

У дослідженні щодо майбутнього розвитку бібліотек [11] науковці виокремили ключові тенденції: доступ до інформації в будь-якому місці постійно для всіх; бібліотека в усіх громадах через загальну інфраструктуру; єдиний інтерфейс доступу до інформації, що підтримує наявну різноманітність; реалізована модель централізованого фінансування (державне фінансування). Аналіз майбутнього, зокрема австралійських, публічних бібліотек [5] дає змогу стверджувати, що для бібліотек важливо протистояти зовнішнім викликам

та успішно адаптуватися до майбутніх потреб користувачів у мінливому світі.

У зазначених проєктах бібліотеки представлені як постачальники інформаційних ресурсів та послуг, сформульовано роль бібліотечних технологій та визначено можливості майбутнього розвитку бібліотечних фахівців. Створення та обговорення можливих сценаріїв майбутнього дає змогу бібліотекам планувати реальну та віртуальну діяльність.

Постійною проблемою є розуміння того, які технології мають значення та пов'язані з місією конкретної бібліотеки. Можна виявити тенденції розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та встановити їхню ефективність у стратегії бібліотек. Важливим вважаємо стежити за тенденціями в галузі вищої освіти, інформаційно-комунікаційних технологій, інформацією, що розкриває поведінку користувачів та соціальних мереж [12].

У період активних процесів цифрової трансформації суспільства публічні бібліотеки мають:

- реалізовувати право громадян на доступ до інформації і знання на основі сучасних технологій;
- пом'якшити диспропорції доступу до інформаційних мереж для жителів усіх регіонів;
- нейтралізувати небезпеку обмеження доступу до окремих інформаційних ресурсів за рахунок розширення інформаційно-комунікаційного забезпечення;
- слугувати джерелом знань, творчості та безперервної освіти для людей різного віку;
- реалізовувати інструментарій активної участі громадян у суспільному житті й управлінні державою;
- інформаційно підтримувати економіку та бізнес.

Еволюція публічних бібліотек пов'язана з розвитком вебтехнологій, зміною потреб читачів, оскільки бібліотека, яка може налаштувати себе на локальні запити своєї спільноти, буде успішною та актуальною [13]. У дослідженні [14] запропоновано модель для бібліотечного обслуговування наступного покоління – Бібліотека 4.0.

Основними концепціями Бібліотеки 4.0 є:

- інтелектуальні підходи;
- Makerspace (втілення ідей у життя за допомогою сучасної техніки: 3D-принтерів, робототехніки, обладнання для створення відеоігор, електронних книг та ін.; надання бібліотеками власної техніки та необхідної літератури, запрошення викладачів, які вчать втілювати в життя нові технології, аналізують поведінку й інтереси користувача, адаптуючи роботу під умови, що змінюються);
- відкритий вихідний код, відкрите програмне забезпечення (Open Source);
- хмарні послуги (Cloud Service);
- доповнена реальність.

Для вирішення внутрішніх технологічних завдань, створення сервісноорієнтованих технологій обслуговування, генерації власних інформаційних продуктів і послуг, забезпечення доступу до отримуваних ліцензійних ресурсів у публічних бібліотеках використовують технічні та програмні засоби: комп'ютерну техніку (серверне обладнання, мейнфрейми, кластери, персональні комп'ютери, ноутбуки, планшети); комп'ютерну периферію (термінали, зовнішні диски, принтери, сканери); мережеве обладнання (маршрутизатори, комутатори, модеми), мобільні технології і додатки (qr-коди для створення інтерактивних виставок книг бібліотеки, мобільні аудіогіди, програми електронної видачі книг на пристрій користувача), соціальні мережі [4]. До сучасних технологій, що визначають перспективи розвитку засобів інформаційно-комунікаційного забезпечення, відносять мобільні технології, цифрові ресурси, програмне забезпечення, сенсорні інтерфейси, візуалізацію даних [3]. Сферами інформаційно-комунікаційного забезпечення науковці розглядають розвиток бренду публічної бібліотечної установи, управління взаємодією з користувачами, нарощування бази користувачів за рахунок інформування в мережі «Інтернет», формування соціального середовища [15].

Варто мати на увазі, що зовнішнє технологічне середовище швидко змінюється, як і типи інформації, що надають бібліотеки. Інформацію, яка відповідає потребам користувачів, потрібно надавати через пристрої та у формі, бажаній для користувача. Ключовим завданням для бібліотек є керування колекціями електронних ресурсів та забезпечення ефективного доступу користувачів до цього контенту. Ліцензійний електронний контент у наш час є основною статтею витрат бюджету для більшості бібліотек, а електронні книги – частина бюджетів публічних бібліотек, що найбільш швидко зростає.

Цифрові технології змінюють бібліотечні простори, у бібліотеках з'являється потреба в нових типах середовища, у яких користувачі можуть отримати доступ до інформації в цифровому вигляді, наприклад електронні читальні зали, обладнані місця для перегляду фільмів і прослуховування аудіокниг. Забезпечуючи доступ до інформаційних ресурсів в електронному вигляді, технологій та культурних заходів, бібліотеки стають центрами сучасної культури.

Поступові цифрові зміни в роботі з інформаційними продуктами та наданні сервісних послуг публічними бібліотеками дали змогу розпочати відправляти / приймати електронною поштою повідомлення; збирати замовникам інформацію в мережі «Інтернет»; записувати інформацію на змінні накопичувачі; перекладати тексти; сканувати й копіювати. Використання інформаційно-

комунікативних технологій при наданні бібліотечних послуг сприяє ефективному використанню наявних ресурсів і розширює можливості користувачів в отриманні необхідної інформації, підвищуючи суспільну роль бібліотеки.

К. Бережна вважає, що ключовими напрямками формування необхідного інформаційно-комунікативного забезпечення публічних бібліотек є впровадження автоматизованих інформаційних систем та інтеграція хмарних технологій у процеси обслуговування користувачів; формування інноваційної сервісної політики в процесі роботи з інформаційними продуктами та послугами; використання мережевих технологій (електронні інформаційні каталоги та ресурси, віртуальні консультації і віртуальний доступ, надання інформаційних джерел в електронних форматах) [16].

Найбільш перспективними для бібліотеки стають інтерактивні методи комунікації, що передбачають різноманітні практики – безпосередня спільна участь, взаємодія з партнерами, у ході яких досягають спільних цілей, відбувається особистісна самореалізація, співвіднесення себе з іншим, прийняття його культурних цінностей. Одним зі специфічних інструментів віртуальної комунікації, що істотно модифікує традиційні форми взаємодії споживачів у реальному бібліотечному просторі, є технологія «доповненої реальності» (augmented reality). Вона збагачує наявну інформацію, віртуально моделюючи ті чи інші об'єкти з тим, щоб реальні читачі сприймали їх через екран смартфона або іншого подібного пристрою. Спираючись на прочитаний пристроєм QR-код, ці додатки можуть надавати користувачеві науково-довідковий матеріал, фактично виконуючи функцію індивідуального порадики.

Технології нових медіа повинні забезпечувати просте та доступне оцифрування бібліотечних об'єктів, і повнота такої репрезентації забезпечується поданням об'єктів у різних варіантах. Поле віртуальної бібліотечної комунікації напряму залежить від глобальної мережі «Інтернет», а окремі елементи цього простору зв'язані за допомогою гіпертекстових посилань. Виділимо низку підстав комунікації у віртуальному просторі: зв'язок з мережею «Інтернет»; зв'язок з простором реальної бібліотечної колекції, віртуальний прообраз якої формується за допомогою репрезентації; інтерактивний характер комунікації користувачів з інформацією на основі технічних пристроїв; можливість моделювання структури віртуального простору комунікації залежно від концепції, яку розробили її автори; динамічність віртуальної репрезентації бібліотечного простору, можливість її структурної перебудови; постійна доступність простору віртуальної бібліотечної комунікації.

Наукова новизна роботи полягає в розширенні теоретичних аспектів подальшого розвитку публічних бібліотек на основі сучасних напрямів інформаційно-комунікаційного забезпечення.

Висновки. Отже, за результатами дослідження визначено, що інформаційно-комунікативні технології суттєво вплинули на життя сучасного суспільства, змінивши підходи до сфери публічних бібліотек. У розвитку бібліотечної справи сьогодні утвердився напрям оцифрування культурної та наукової спадщини, надання комунікативних послуг та перехід до роботи у віртуальному просторі. Світова теоретична думка та досвід практичної діяльності публічних бібліотек демонструють, що в умовах цифрової трансформації суспільства необхідний клієнтоорієнтований підхід при визначенні стратегічних цілей інформаційно-комунікаційного забезпечення, що враховує інтереси користувачів і спрямований на виявлення їхніх потреб та надання необхідних послуг. Можна стверджувати,

що публічні бібліотеки мають постійно технічно розвиватися, обираючи необхідні інформаційні технології та комунікаційні засоби, щоб надавати інноваційні послуги та розширювати напрями роботи – це наближатиме їх до споживачів, робитиме більш релевантними в сучасному інформаційному суспільстві. З урахуванням подальшої інтелектуальної еволюції інформаційних технологій і систем публічні бібліотеки мають майбутнє, зокрема, у розширенні інформаційно-комунікаційного забезпечення для надання різних сучасних послуг користувачам. Відповідно в умовах стрімкого розвитку інформаційного суспільства публічні бібліотеки трансформуються, освоюючи не лише нові технології, а й нові функції, щоб забезпечувати суспільство актуальною, якісною інформацією, широкими можливостями віддаленого доступу, розвивають медіа- й інформаційну грамотність, формують на основі комунікативних практик культурну ідентичність людини.

Список використаних джерел

1. Звіт про діяльність державних, публічних бібліотек, ЦБС, що віднесені до сфери управління Міністерства культури України. URL: <https://mkp.gov.ua/files/pdf/aacefbf9-9ba6-48e0-870d-98366fc9b0a1-2-3.pdf> (дата звернення: 05.08.2022).
2. Україна у цифрах. Державна служба статистики України, 2020. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_Ukraine%20in%20figures_20u.pdf (дата звернення: 05.08.2022).
3. Інформаційно-комунікаційна діяльність наукових бібліотек в умовах розвитку суспільства знань : монографія / О. М. Василенко, Т. В. Добко, Н. Я. Зайченко, Н. Ю. Каліберда, О. Г. Кириленко, О. З. Клименко, Т. М. Коваль, Л. А. Литвинова, К. В. Лобузін, Н. Ф. Самохіна. Київ : НБУВ, 2017. 410 с.
4. Публічне управління : термінологічне слов. / уклад.: В. С. Куйбіда, М. М. Білінська, О. М. Петров та ін. ; за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білінської, О. М. Петров. Київ : НАДУ, 2018. 224 с.
5. Wiebe T. J. The library and undergraduate research in the liberal arts: present contributions and future opportunities. *College and Undergraduate Libraries*. 2016. № 23 (3). Pp. 223–251.
6. Salisbury F., Peasley J. Measuring the academic library: translating today's inputs and outputs into future impact and value. *Information and Learning Science*. 2018. № 119 (1/2). Pp. 109–120.
7. Гранчак Т. Ю. «Гнучка» бібліотека інформаційного суспільства. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі* : зб. матер. Третьої міжнар. наук. конф. (Київ, 14–16 травня 2020 р.) / упоряд.: Л. Ф. Грінберг, М. М. Цілина. Київ : Ліра-К, 2020. С. 13–14.
8. Taking libraries to 2025 – The future of libraries. Lianza, 2015. URL: <http://lianza.recollect.co.nz/pages/fol25> (дата звернення: 05.08.2022).
9. Ohehir E. Reynolds S. Highways and byways: Future directions for Australian public libraries. *Australian Library Journal*. 2015. № 64 (4). Pp. 308–320.
10. Upadhyay N. Trends that will affect technology and resource decision in academic libraries in near future. *4th International symposium on emerging trends and technologies in libraries and information services* : ETTLIS 2015 proc. Noida. 2015. Art. 7048175. Pp. 75–79.
11. Varnum K. J. Predicting the future: library technologies to keep in mind. *International Information and Library Review*. 2017. № 49 (3). P. 201–206.
12. Noh Y. Imagining Library 4.0: creating a model for future libraries. *Journal of Academic Librarianship*. 2015. № 41 (6). Pp. 786–797.
13. Макарова О. І. Технічні та програмні засоби в діяльності сучасної бібліотеки. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі* : зб. матер. Третьої міжнар. наук. конф. (Київ, 14–16 травня 2020 р.) / упоряд.: Л. Ф. Грінберг, М. М. Цілина. Київ : Ліра-К, 2020. С. 35–37.
14. Зубко А. М., Жорова І. Я., Кузьменко В. В., Слюсаренко Н. В., Кохановська О. В. Інформаційно-комунікаційні технології як чинник професійного розвитку педагога в системі післядипломної освіти. *Інформаційні технології та засоби навчання*. 2020. № 77 (3). С. 262–281.

15. Гончар В. В., Богачов О. С., Онофрійчук О. П. Інформаційно-комунікаційні системи забезпечення управлінських рішень. *Центральнотраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2019. Вип. 3 (36). С. 255–264.

16. Бережна К. Інформаційний сервіс публічних бібліотек України: напрями розгортання в комунікаційному просторі. *Вісник Книжкової палати*. 2016. № 11. С. 9–12.

References

1. Ministry of Culture and Information Policy. (2020). Report on the activities of state, public libraries, Central Library, which are assigned to the sphere of management of the Ministry of Culture of Ukraine. Retrieved from: <https://mkip.gov.ua/files/pdf/aacefbf9-9ba6-48e0-870d-98366fc9b0a1-2-3.pdf> [in Ukrainian].
2. SSC of Ukraine. (2020). Ukraine in numbers. Retrieved from: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_Ukraine%20in%20figures_20u.pdf [in Ukrainian].
3. Vasylenko, O. M. et al. (2017). Information and communication activities of scientific libraries in the conditions of the development of the knowledge society. Kyiv: NBUV [in Ukrainian].
4. Kuybida, V. S., Bilynska, M. M., Petrove, O. M. (2018). Public administration: terminol. words. Kyiv: NADU [in Ukrainian].
5. Wiebe, T. J. (2016). The library and undergraduate research in the liberal arts: present contributions and future opportunities. *College and Undergraduate Libraries*, 23 (3), 223–251 [in English].
6. Salisbury, F., Peasley, J. (2018). Measuring the academic library: translating today's inputs and outputs into future impact and value. *Information and Learning Science*, 119 (1/2), 109–120 [in English].
7. Granchak, T. Yu. (2020). «Flexible» library of the information society. Information, communication and knowledge management in the globalized world: collection. materials of the Third International of science conf. Kyiv, 13–14 [in Ukrainian].
8. Lianza. (2015). Taking libraries to 2025 – The future of libraries. Retrieved from: <http://lianza.recollect.co.nz/pages/fol25> [in English].
9. Ohehir, E., Reynolds, S. (2015). Highways and byways: Future directions for Australian public libraries. *Australian Library Journal*, 64 (4), 308–320 [in English].
10. Upadhyay, N. (2015). Trends that will affect technology and resource decision in academic libraries in near future. 4 th International symposium on emerging trends and technologies in libraries and information services: ETTLIS 2015 proc. Noida, 7048175, 75–79 [in English].
11. Varnum, K. J. (2017). Predicting the future: library technologies to keep in mind. *International Information and Library Review*, 49 (3), 201–206 [in English].
12. Noh, Y. (2015). Imagining Library 4.0: creating a model for future libraries. *Journal of Academic Librarianship*, 41 (6), 786–797 [in English].
13. Makarova, O. I. (2020). Technical and software tools in modern library activities. *Informatsiya, komunikatsiya ta upravlinnya znannyamy v hlobalizovanomu sviti: zb. materialiv Tret'oyi mizhnar. nauk. konf.* Kyiv, 35–37 [in Ukrainian].
14. Zubko, A. M. et al. (2020). Information and communication technologies as a factor in the professional development of a teacher in the system of postgraduate education. *Informatsiyni tekhnolohiyi ta zasoby navchannya*, 77 (3), 262–281 [in Ukrainian].
15. Gonchar, V. V., Bogachov, O. S., Onofriychuk, O. P. (2019). Information and communication systems for providing management decisions. *Tsentrāl'noukrayins'kyy naukovyy visnyk. Ekonomichni nauky*, 3 (36), 255–264 [in Ukrainian].
16. Berezhna, K. (2016). Information service of public libraries of Ukraine: directions of deployment in the communication space. *Visnyk Knyzhkovoyi palaty*, 11, 9–12 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.07.2022
Отримано після доопрацювання 16.08.2022
Прийнято до друку 22.08.2022

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ

УДК 023.5:005.336.2:[004+316+37]:006.05

DOI 10.32461/2409-9805.3.2022.267001

Цитування:

Бачинська Н. А. Професійна стандартизація: вимоги до компетентностей фахівця з бібліотечно-інформаційної справи. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 3. С. 87–92.

Bachynska N. (2022). Professional standardization: requirements for the competences of a library and information specialist. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 87–92 [in Ukrainian].

Бачинська Надія Анатоліївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри інформаційних технологій
Київського національного університету
культури і мистецтв

<https://orcid.org/0000-0003-3912-7108>

n.bachynska17@gmail.com

**ПРОФЕСІЙНА СТАНДАРТИЗАЦІЯ: ВИМОГИ ДО КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ФАХІВЦЯ
З БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ СПРАВИ**

Мета роботи полягає в окресленні інформаційно-цифрових та соціально-освітніх компетентностей бібліотечно-інформаційного фахівця з урахуванням міждисциплінарності бібліотечно-інформаційної діяльності у використанні цифрових технологій та відповідно до чинних нормативних документів і практики бібліотечної діяльності. **Методологія роботи** визначена такими методами, як інформаційний аналіз чинних Рамок цифрових компетентностей, Професійних стандартів діяльності фахівців, змістовий аналіз предметного поля дослідження – семантичний та логічний аналіз масиву документів (фахових наукових публікацій, контенту інтернет-ресурсів); гіпотетичний метод дав змогу на основі аналізу інформаційних ресурсів сформулювати актуальні компетентності бібліотечно-інформаційного фахівця. **Наукова новизна** дослідження полягає в обґрунтуванні актуальних компетентностей фахівця бібліотечно-інформаційної діяльності як підґрунтя розробки проєкту Професійного стандарту. **Висновки.** Необхідність розробки Професійного стандарту фахівця з бібліотечно-інформаційної діяльності потребує окреслення його інформаційно-цифрових та соціально-освітніх компетентностей з урахуванням міждисциплінарності бібліотечно-інформаційної діяльності в застосуванні цифрових технологій. Аналіз широкого масиву інформаційних ресурсів бібліотек (сайтів, сторінок у фейсбуку, блогів, телеграм-каналів тощо), у яких представлено сучасний стан виконуваних бібліотекарями трудових функцій та дій, Рамок цифрових компетентностей наукових та науково-педагогічних працівників і Професійного стандарту педагогічного працівника, екстраполяція представлених у них даних на компетентнісне поле фахівця з бібліотечно-інформаційної діяльності дали змогу сформулювати інформаційно-цифрові, соціально-освітні та психолого-педагогічні компетентності фахівця. Особистісні компетентності фахівця сформульовано в межах завдань його професійного розвитку в цифровому середовищі, рефлексії та оцінювання рівня власної цифрової компетентності. Одержані результати щодо видів трудової діяльності та необхідних компетентностей сучасного бібліотечного фахівця можуть бути підґрунтям для заповнення структури проєкту Професійного стандарту фахівця з бібліотечно-інформаційної діяльності.

Ключові слова: фахівець з бібліотечно-інформаційної діяльності, професійний стандарт, компетентності, трудові функції.

Bachynska Nadiia,
Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor,
Head of Department of Information Technology,
Kyiv National University of Culture and Arts

PROFESSIONAL STANDARDIZATION: REQUIREMENTS FOR THE COMPETENCES OF A LIBRARY AND INFORMATION SPECIALIST

The purpose of the article is to outline the information-digital and socio-educational competencies of a library and information specialist taking into account the interdisciplinary nature of library and information activities in the use of digital technologies and in accordance with current regulatory documents, as well as the practice of library activities. **The research methodology** is based on such methods as information analysis of the current Digital Competence Framework and Professional Standards of Specialists, content analysis of the subject field of the research subject – semantic and logical analysis of the document collection (academic papers, information content of Internet resources); the hypothetical method enabled us to formulate the relevant competencies of a library and information specialist based on the analysis of information resources. **The scientific novelty** of the research is to substantiate the current competences of a library and information specialist as a basis for the development of the Professional Standard Project. **Conclusions.** The need to develop the Professional Standard of a library and information specialist requires an outline of the information-digital and socio-educational competencies of a library and information specialist taking into account the interdisciplinary nature of library and information activities in the application of digital technologies. The analysis of a wide array of library information resources (websites, Facebook pages, blogs, Telegram channels, and others), which present the current state of job functions and actions performed by librarians, the Framework of Digital Competences of scientific and academic and teaching personnel and the Professional Standard of teaching personnel, extrapolation of the presented data on the competence field of a library and information specialist made it possible to formulate the information-digital, social-educational and psychological-pedagogical competences of a specialist. The personal competences of a specialist are formulated within the scope of the tasks of their professional development in the digital environment, reflection, and assessment of the level of their own digital competence. The obtained results regarding the types of activities and the necessary competencies of a modern library specialist might be the basis for completing the structure of the Professional Standard of the Library and Information Specialist Project.

Keywords: specialist in library and information activities, professional standard, competences, job functions.

Актуальність теми дослідження. У схвалений Кабінетом Міністрів України Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації [5] однією з основних проблем, що потребують розв'язання, визначено відсутність єдиних підходів до визначення цифрових компетентностей у професійних стандартах та єдиних вимог до освітніх програм з розвитку інформаційно-цифрової компетентності фахівців різних професій.

У зв'язку із цим зазначимо, що за наявності здобутків у галузі стандартизації освіти за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» поза увагою бібліотечної спільноти залишаються питання стандартизації професійної діяльності фахівця з бібліотечно-інформаційної справи.

Відповідно до Закону України «Про освіту» [4], професійний стандарт – це затверджені в установленому порядку вимоги до кваліфікації працівників, їх компетентності, що визначають роботодавці і які є основою для формування професійних кваліфікацій.

Професійний стандарт є елементом взаємодії ринку праці й освіти, містить детальний опис трудових функцій, виступає основою для формування кваліфікації, є інструментом для співвіднесення кваліфікації з Національною рамкою кваліфікацій, на основі професійного стандарту здійснюється розроблення стандартів освіти та освітніх програм.

Професійні стандарти використовують у сфері освіти для:

- розроблення освітніх програм / стандартів і навчально-методичних матеріалів для всіх форм та видів освіти, навчання працівників на виробництві, підготовки педагогічних / науково-педагогічних працівників;
- розроблення стандартів оцінювання результатів навчання, присвоєння здобувачам професійних кваліфікацій, оцінювання відповідності отриманих професійних кваліфікацій працівників, випускників закладів освіти;

- проведення процедур підтвердження результатів неформального професійного навчання осіб;
- формування єдиних критеріїв оцінювання компетентностей здобувачів професійних кваліфікацій незалежно від шляхів (формальна чи неформальна освіта, неформальне чи інформальне (спонтанне) навчання) їх отримання;
- професійної орієнтації населення, зокрема учнів і студентів закладів освіти, працівників та безробітних [3].

Професійний стандарт бібліотечно-інформаційного фахівця поки що не представлений у переліку чинних професійних стандартів. Це виявляє суперечність між сучасною практикою бібліотечної діяльності, її багатофункціональністю, що значною мірою визначається впровадженням цифрових технологій, розвитком на їх основі нових функціональних видів діяльності і, відповідно, новими компетентнісними вимогами до бібліотекаря та складністю взаємодії ринку праці й освіти, розробки освітньо-професійних програм та оцінювання результатів навчання.

Отже, актуальним є окреслення трудових функцій і компетентностей фахівця бібліотечно-інформаційної діяльності в сучасному цифровому середовищі як підґрунтя для подальшої розробки Професійного стандарту фахівця з бібліотечно-інформаційної діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій. Стандартизація професійної діяльності бібліотечно-інформаційних фахівців сьогодні не перебуває в полі уваги українських дослідників. Більшою мірою увагу в різних аспектах звертають на чинні стандарти професійної освіти та власне компетентності, які мають бути сформовані в процесі навчання за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Питання стандартизації сучасної бібліотечно-інформаційної освіти предметно розглянуто в публікаціях А. Соляник [7 та ін.].

Суттєвим теоретико-методологічним підґрунтям для розробки Професійного стандарту фахівця з бібліотечно-інформаційної діяльності можуть слугувати наукові праці, присвячені формуванню компетентностей бібліотечних фахівців. Так, у статті А. Гуменчука [1] окреслено вимоги до цифрових компетентностей Бібліотекаря 4.0, дослідження Т. Костирко [4] присвячене компетентності бібліотечного фахівця в контексті розвитку маркетингових комунікацій, у статті А. Соляник [6] визначено актуальні професійні компетентності для персоналу нової бібліотеки.

У цих та багатьох інших публікаціях дослідники визначають компетентності бібліотечного фахівця нового покоління як рушійну силу розвитку

бібліотечної справи та засіб виконання бібліотекою її соціальної місії.

Водночас швидкий розвиток практики бібліотечної діяльності, розширення функцій бібліотечного фахівця, а також формулювання на державному рівні вимог до цифрових компетентностей громадян України та професіоналів у різних сферах діяльності потребують подальших узагальнень та обґрунтувань.

Мета дослідження полягає в окресленні інформаційно-цифрових і соціально-освітніх компетентностей бібліотечно-інформаційного фахівця з урахуванням міждисциплінарності бібліотечно-інформаційної діяльності у використанні цифрових технологій відповідно до практики бібліотечної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Професійні стандарти є документами, що надають найбільш повну й актуальну інформацію про вимоги до кваліфікацій, компетенцій, необхідних для виконання конкретних видів професійної діяльності.

Професійний стандарт в Україні регламентує Методика розроблення професійних стандартів, яку представило Міністерство соціальної політики України [3]. Методика передбачає, поміж інших параметрів, наведення переліку основних трудових обов'язків, знань, необхідних для виконання основної трудової функції.

Не зупиняючись на базовому переліку трудових функцій, притаманних бібліотечно-інформаційній професійній діяльності, основні з яких містяться в Національному класифікаторі України ДК 003:2010 «Класифікатор професій», посадових інструкціях та іншій документації, маємо на меті окреслити компетентності бібліотечного фахівця, які стосуються його діяльності в цифровому середовищі.

На початку виявимо вимоги до цифрових компетентностей, базуючись на Рамках цифрових компетентностей, які запропонувало Міністерство цифрових трансформацій України.

У Рамці цифрових компетентностей для громадян України, розміщеній на порталі Дія. Цифрова освіта (<https://osvita.diiia.gov.ua/korysni-posylannya>), зазначено, що Рамку цифрових компетентностей можна використовувати для програм навчання, тренінгів, освітніх курсів, спрямованих на підвищення рівня володіння цифровими компетентностями, а також з метою створення професійних більш деталізованих рамок цифрових компетентностей для основних професійних груп різних галузей економіки.

За відсутності Рамки цифрових компетентностей для бібліотечного працівника, для узагальнень необхідних компетентностей бібліотекаря як

фахівця соціально-комунікативного профілю звернімось до Рамки цифрових компетентностей педагогічного та науково-педагогічного працівника, Професійного стандарту педагогічного працівника (<https://register.nqa.gov.ua/profstandarts>), а також аналізу інформаційних інтернет-ресурсів, присвячених проблематиці компетентностей сучасного бібліотечного фахівця. Виявлені трудові функції та цифрові компетентності інформаційно-технологічного й освітнього змісту екстраполюємо на предмет нашого дослідження як такі, що відповідають діяльності бібліотечно-інформаційного фахівця.

Поміж принципів розробки професійних стандартів визначено необхідність дослідження та аналізу поточної ефективної трудової (професійної) діяльності, яку підтверджує експертне опитування досвідчених працівників у певній сфері професійної діяльності [3].

З огляду на те, що такий аналіз здійснюється з формуванням робочої групи та застосуванням усіх необхідних процедур експертного опитування, зазначимо, що валідність пропонування далі міркувань і висновків зумовлена аналізом широкого масиву інформаційних ресурсів бібліотек (сайтів, сторінок у фейсбуку, блогів, телеграм-каналів тощо), у яких представлено сучасний стан трудових функцій та дій, які виконують бібліотекарі, на основі чого можуть бути сформульовані необхідні компетентності.

Відповідно до практики діяльності бібліотечних фахівців у цифровізованому інформаційному середовищі доцільними вбачаємо такі загальні інформаційно-цифрові компетентності в *бібліотечно-інформаційному обслуговуванні користувачів*:

- здатність орієнтуватись в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею в професійній діяльності, що передбачає функціональну грамотність у використанні цифрових пристроїв, мобільних засобів комунікації, вміння налаштовувати та застосовувати цифрові пристрої для власних потреб у професійній діяльності, застосування основного програмного забезпечення цифрових пристроїв, вміння встановити та працювати з операційними системами, онлайн-сервісами, застосунками, файлами, інтернетом;
- здатність використовувати наявні та створювати за потреби нові цифрові інформаційні ресурси;
- здатність здійснювати аналіз, порівняння та критичне оцінювання достовірності й надійності джерел інформації;
- здатність розрізняти достовірні інформаційні джерела від шахрайських, пропаганду й інші маніпулятивні техніки;
- здатність досліджувати проблеми за допомогою сучасних цифрових засобів, працювати

з великими масивами даних, робити й презентувати висновки;

- здатність добирати, організовувати, обробляти, зберігати дані, інформацію та контент у структурованих цифрових середовищах.

Аналіз діяльності бібліотек свідчить про актуальність їх соціально-освітньої та просвітньої складових, задіяність у державних програмах подолання цифрової нерівності громадян.

Консультативні послуги, що надають бібліотеки у сфері розвитку цифрової грамотності громадян, організація і проведення таких заходів характеризуються спеціальними трудовими функціями, отже, потребують відповідних компетентностей, які мають бути унормовані в Професійному стандарті фахівця з бібліотечно-інформаційної діяльності. Трудові функції, які виконують у процесі такої діяльності, – ознайомче індивідуальне консультування громадян у галузі цифрових технологій, проведення заходів, спрямованих на розвиток цифрової грамотності, організація групових заходів з розвитку цифрової грамотності.

Такі трудові функції та дії передбачають здатності до:

- аналізу ринку цифрових продуктів та сервісів, освітніх і просвітницьких програм для розвитку цифрової грамотності громадян;
- розробки освітніх програм, інформаційно-освітніх заходів з розвитку цифрової грамотності різних категорій користувачів;
- аналізу й оцінки результативності наданих консультаційних послуг.

Поміж компетентностей, необхідних для виконання трудових функцій та дій з «цифрового» консультування, можна визначити:

- знання основних онлайн-сервісів з надання електронних послуг, портали державних послуг;
- знання вимог цифрової безпеки;
- уміння обирати спільно з користувачем освітні й інформаційні ресурси, що відповідають його потребам;
- перспективне планування інформаційно-просвітніх заходів, спрямованих на розвиток цифрової грамотності громадян, визначення їх пріоритетності.

У взаємодії з користувачами в процесі їх цифрового консультування актуальними постають психолого-педагогічні компетентності, що стосуються як користувача, так й особистісних характеристик бібліотечно-інформаційного фахівця:

- здатність визначати та враховувати в освітньому процесі цифрові й інші індивідуальні особливості користувачів;
- здатність формувати мотивацію та організовувати пізнавальну діяльність користувачів;

- здатність усвідомлювати особисті відчуття, почуття та емоції, керувати власними емоційними станами;

- здатність підтримувати користувачів з особливими потребами.

Важливою компетентністю бібліотечного фахівця є його *професійний розвиток у цифровому середовищі*, що передбачає використання цифрових джерел і ресурсів для постійного самовдосконалення, підвищення кваліфікації та навчання впродовж життя, вміння оцінювати ефективність, обирати та використовувати цифрові сервіси, курси й ресурси відповідно до потреб власного професійного розвитку.

Інноваційна діяльність сучасного бібліотекаря потребує оприлюднення та узагальнення набутого досвіду й результатів своєї діяльності. У зв'язку із цим суттєвою складовою є *науково-дослідницька діяльність бібліотечного фахівця*. У цьому контексті важливими компетентностями є здатність використовувати цифрові технології на різних етапах наукових досліджень, зокрема для пошуку наукових матеріалів (наукових видань, статей, монографій тощо) у відкритому інтернет-просторі, у наукометричних базах, у наукових бібліотеках (з відкритою реєстрацією та ЗВО, у якому навчається / працює); для пошуку даних, їх організації, якісного і кількісного аналізу та оцінювання на рівні, необхідному для інтегрування знань та розв'язування завдань у широких або мультидисциплінарних контекстах; вміння оформлювати за заданими вимогами та розмішувати особисті публікації у відповідних виданнях з дотриманням принципів академічної доброчесності.

Для рефлексії та оцінювання бібліотечним фахівцем рівня власної цифрової компетентності йому необхідні знання відповідних сервісів та інструментів, готовність до рефлексії та вдосконалення професійних практик з використання цифрових технологій, до критичної оцінки й активного розвитку як власних цифрових професійних практик, так і практик свого професійного співтовариства.

Очевидно, необхідними для діяльності фахівця з бібліотечно-інформаційної діяльності є його соціально-комунікативні компетентності в цифровому середовищі: використання цифрових технологій для покращення організаційної комунікації з учасниками бібліотечно-інформаційних комунікацій, сприяння спільній розробці та вдосконаленню організаційних комунікаційних стратегій, адаптування розробленої комунікаційної стратегії до конкретної цільової аудиторії,

володіння технікою коректного спілкування та аргументованої дискусії онлайн, уміння створити тему для дискусії, групу (закриту та відкрити) для обговорення проблем з обраною користувачами або фахівцями тематики, долучитись до тематичних онлайн-груп, вміння керувати групою в соцмережі або менеджері.

Оскільки розробка Професійного стандарту є сукупністю значної кількості експертних процедур на всіх етапах формування його змісту шляхом вивчення фактичного стану та перспектив застосування виду трудової діяльності, вважаємо, що представлені міркування щодо видів трудової діяльності та необхідні компетентності сучасного бібліотечного фахівця можуть бути підґрунтям для заповнення компетентнісної складової проєкту Професійного стандарту фахівця з бібліотечно-інформаційної діяльності.

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні актуальних компетентностей фахівця бібліотечно-інформаційної діяльності як підґрунтя розробки проєкту Професійного стандарту.

Висновки. Необхідність розробки Професійного стандарту фахівця з бібліотечно-інформаційної діяльності потребує окреслення інформаційно-цифрових і соціально-освітніх компетентностей бібліотечно-інформаційного фахівця з урахуванням міждисциплінарності бібліотечно-інформаційної діяльності в застосуванні цифрових технологій.

Аналіз широкого масиву інформаційних ресурсів бібліотек (сайтів, сторінок у фейсбуку, блогів, телеграм-каналів тощо), у яких представлено сучасний стан виконуваних бібліотекарями трудових функцій та дій, Рамок цифрових компетентностей наукових і науково-педагогічних працівників, Професійного стандарту педагогічного працівника та екстраполяція представлених у них даних на компетентнісне поле фахівця з бібліотечно-інформаційної діяльності дали змогу сформулювати інформаційно-цифрові, соціально-освітні та психолого-педагогічні компетентності фахівця.

Особистісні компетентності фахівця визначено в межах завдань його професійного розвитку в цифровому середовищі, рефлексії та оцінювання рівня власної цифрової компетентності.

Одержані результати щодо видів трудової діяльності та необхідних компетентностей сучасного бібліотечного фахівця можуть бути підґрунтям для заповнення структури проєкту Професійного стандарту фахівця з бібліотечно-інформаційної діяльності.

Список використаних джерел

1. Гуменчук А. Система цифрових компетентностей Бібліотекаря 4.0. *Вісник Книжкової палати*. 2020. № 2. С. 23–28.
2. Костирко Т. М. Компетентності бібліотечного фахівця нового покоління у контексті розвитку маркетингових комунікацій. *Вісник ОНУ. Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство*. 2017. Т. 22, вип. 2. С. 305–315.
3. Про затвердження «Методики розроблення професійних стандартів»: наказ від 22.01.2018 № 74. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 13 лютого 2018 р. за № 165/31617. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TM058842> (дата звернення: 15.06.2022).
4. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. 27 верес. (№ 178–179). С. 10–22.
5. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 167-р. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 23.06.2022).
6. Соляник А. А. Актуальні професійні компетентності для персоналу нової бібліотеки. *Нова бібліотека – відповідальність кожного*: зб. матер. X Львів. міжнар. бібл. форуму. Київ, 2019. С. 28–30.
7. Соляник А. А. Сучасні проблеми стандартизації бібліотечно-інформаційної освіти в Україні. *Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: європейські орієнтири*: зб. матер. VII Міжнар. наук.-практ. конф. (сміт Славське Львів. обл., 01–04 берез. 2017 р.). Київ: УБА, 2017. С. 11–16.

References

1. Ghumenchuk, A. (2020). Librarian's digital competence system 4.0. *Visnyk Knyzhkovoji palaty*, 2, 23–28 [in Ukrainian].
2. Kostyrko, T. M. (2017). Competencies of a new generation library specialist in the context of the development of marketing communications. *Visnyk ONU. Bibliotekoznavstvo, biblioghrafoznnavstvo, knyghoznavstvo*, 2, 305–315 [in Ukrainian].
3. About education: Law of Ukraine activity from September 5, 2017, 10–22 [in Ukrainian].
4. On the approval of the Methodology for the development of professional standards activity from February 13, 2018. Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/TM058842> [in Ukrainian].
5. On the approval of the Concept of the development of digital competences and the approval of the plan of measures for its implementation: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 3, 2021, № 167-p. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
6. Soljanyk, A. A. (2019). Actual professional competences for the staff of the new library. A new library is everyone's responsibility: Proceedings of the X Lviv International Library Forum, 28–30 [in Ukrainian].
7. Soljanyk, A. A. (2017). Modern problems of standardization of library and information education in Ukraine. Modern information and library education: European guidelines: Proceedings of the VII International science and practice conference, 11–16. Kyiv: UBA [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.07.2022
Отримано після доопрацювання 15.08.2022
Прийнято до друку 22.08.2022

УДК 023:378(6)

DOI 10.32461/2409-9805.3.2022.267002

Цитування:

Гуменчук А. В. Зародження та розвиток ступеневої бібліотечно-інформаційної освіти на Африканському континенті. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 3. С. 93–99.

Humenchuk A. (2022). Origin and development of multilevel library and information education on the african continent. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 93–99 [in Ukrainian].

Гуменчук Анатолій Васильович,
кандидат історичних наук, доцент,
перший проректор Національної академії
образотворчого мистецтва і архітектури
<https://orcid.org/0000-0001-8931-7474>
topa@ua.fm

ЗАРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК СТУПЕНЕВОЇ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ОСВІТИ НА АФРИКАНСЬКОМУ КОНТИНЕНТІ

Мета роботи – охарактеризувати основні етапи еволюції та сучасні вектори розвитку вищої бібліотечно-інформаційної освіти в країнах Африки. **Методологія дослідження.** Комплексне застосування системного, історичного, компаративного підходів та емпіричних методів наукового пізнання уможливило виявлення основних етапів еволюції системи вищої бібліотечно-інформаційної освіти на Африканському континенті, визначення чинників, що впливають на її розвиток та модернізацію, сприяють поступовому переходу до ступеневої моделі та якісно нових освітніх стандартів. **Наукова новизна** роботи полягає в тому, що на основі компаративного та контент-аналізу освітніх програм підготовки бакалаврів, магістрів і докторів філософії зі спеціальності «Бібліотекознавство та інформаційні науки» національних університетів низки африканських країн в їх історичній ретроспективі виявлено основні етапи розвитку та вектори модернізації вищої бібліотечно-інформаційної освіти на Африканському континенті. **Висновки.** Дослідження генези бібліотечних шкіл в африканських університетах, контент-аналіз запроваджуваних ними освітніх програм підготовки фахівців різних освітніх рівнів дав змогу визначити основні етапи еволюції вищої бібліотечної освіти на Африканському континенті: етап зародження (початок 1960-х – кінець 1980-х рр.); етап активного розвитку (1990–2000-ні рр.); етап модернізаційних змін (2010-ті рр. – по цей час). Але й нині лише 10% країн Африки мають освітні підрозділи, що забезпечують підготовку двох або трьох рівнів вищої бібліотечної освіти. Головними чинниками повільного розвитку ступеневої бібліотечно-інформаційної освіти в африканських країнах є недостатня кількість науково-педагогічних кадрів, які б забезпечили високі темпи продукування магістрів та докторів філософії в галузі бібліотекознавства та інформаційних наук; недооцінка урядовими структурами африканських країн ролі якісної підготовки кваліфікованих інформаційних фахівців і як наслідок – щорічне скорочення кількості бюджетних місць зі спеціальності «Бібліотекознавство та інформаційні науки»; слабка організаційно-методична та техніко-технологічна інфраструктура забезпеченості освітнього процесу.

Ключові слова: вища бібліотечна освіта, Африка, історія вищої бібліотечної освіти, цифровізація освіти, диверсифікація бібліотекознавчих освітніх програм.

Humenchuk Anatolii,
Ph.D. in Historical Sciences, Associate Professor,
First Vice-Rector of the National Academy of Fine Arts and Architecture

ORIGIN AND DEVELOPMENT OF MULTILEVEL LIBRARY AND INFORMATION EDUCATION ON THE AFRICAN CONTINENT

The purpose of the article is to characterise the main stages of the evolution and current vectors of development of tertiary library and information education in African countries. **Research methodology.** Complex application of systematic, historical, and comparative approaches, as well as empirical methods of scientific cognition enable revealing the main stages of evolution of tertiary library and information education on the African continent, determining the factors that influence its development and modernisation and

contribute to the gradual transition to a multilevel model and transformational educational standards. **The scientific novelty** of the work is based on the results of comparative and content analyses of the Bachelor, Master, and Ph.D. degree programs in the Library and Information Sciences at African national universities in historical retrospective. These results reveal the main stages of development of Library and Information tertiary education, as well as vectors of its modernisation on the African continent. **Conclusions.** The study of the genesis of library schools in African universities, as well as content analysis of the introduced educational programs in training specialists at different educational levels allowed determination of the main stages of the evolution of tertiary library education on the African continent. In particular, these stages are as follows: the stage of emergence (early 1960s – late 1980s), the stage of active development (1990 – 2000s), and the stage of modernisation changes (2010s – present). However, even now, only 10 per cent of African countries have educational units that provide two or three levels of tertiary library education. The main factors behind the slow development of multilevel library and information education in African countries are the insufficiency of academic and teaching personnel who would ensure the high production rate of Masters and Doctors of Philosophy in the field of Library and Information Sciences; underestimation by African countries' governments of the role of high-quality training for information specialists and, as a result, an annual reduction in the number of budget places in the Library and Information Sciences specialty; poor organisational, methodical, technical, and technological infrastructure for ensuring the educational process.

Keywords: tertiary library education, Africa, history of tertiary library education, digitisation of education, diversification of library science educational programs.

Актуальність теми дослідження. Роль вищої бібліотечно-інформаційної освіти в розбудові економіки знань визнана нині в усьому світі, зокрема й в країнах Африки. Авторитетні міжнародні організації наводять приклади потужних інвестицій урядів африканських держав, що розвиваються, у розбудову університетів та підготовку науково-педагогічних фахівців. Так, на початку 2010-х років уряди Гани, Замбії, Кенії, Ефіопії оприлюднили плани суттєвого збільшення кількості університетів та оновлення їх освітніх програм з метою розширення доступу населення до вищої ступеневої освіти. Її розбудова є пріоритетним напрямом багатьох національних стратегій розвитку. Зокрема, у Стратегії розвитку Замбії до 2030 року наголошено на важливості інвестицій у людей через освіту та навчання, щоб забезпечити створення нових робочих місць і реалізувати глобальні соціально-економічні трансформації [16]. У Візії розвитку Намібії до 2030 року підкреслено необхідність надати населенню змогу здобути повну вищу освіту для перетворення економіки натурального господарства в суспільство, побудоване на знаннях [11]. Зародження вищої бібліотечної освіти в багатьох африканських країнах збіглося зі здобуттям ними на початку 1960-х років незалежності від колоніального гніту та розбудовою національних освітніх систем. Досвід цих країн щодо заснування, розвитку та стрімкої модернізації ступеневої бібліотечно-інформаційної освіти під впливом цифровізації глобального комунікаційного простору є майже не дослідженим українським бібліотекознавством, що актуалізує цю наукову розвідку.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми становлення та напрями модернізації вищої бібліотечної освіти в окремих країнах Африки особливо активно почали висвітлювати на початку

2000-х років на шпальтах фахових періодичних видань багатьох країн світу. Так, у 2004–2013 роках науковці П. Бернет [1], М. Мініши-Маджанджа, Д. Очолла та Т. Ботма [10, 12] підготували ґрунтовні огляди тенденцій розвитку та можливостей підвищення якості бібліотечно-інформаційної освіти в країнах Східної, Центральної та Північної Африки. 200 року Д. Кавуля [8] обґрунтував перспективи покращення підготовки бібліотечних фахівців у Кенії, а В. Маммо-Демайс [9] – в Ефіопії, у 2008 та 2011 роках Ч. Окелло-Обура й І. Кигонгон-Букеція [13; 14] оприлюднили результати аналізу стратегій бюджетування освітніх програм зі спеціальності «Library and Information Science» в Уганді, окресливши резерви підвищення якості інформаційної освіти та можливості поширення кращого досвіду через міжнародну співпрацю. Але ґрунтовного компаративного аналізу чинних в африканських університетах освітніх програм підготовки інформаційних фахівців на цей час не існує.

Мета статті – визначити основні етапи еволюції, сучасного стану й особливостей розвитку бібліотечно-інформаційної освіти в країнах Африки.

Виклад основного матеріалу. Підготовка бібліотечних фахівців вищої кваліфікації розпочалася на Африканському континенті у 1960-х роках, коли перші кафедри або школи бібліотекознавства були створені в структурі столичних університетів Гани, Ефіопії, Єгипту, Нігерії, Сенегалу, Уганди, ПАР. У 1970-х роках бібліотекознавчі освітні підрозділи з'явилися в університетах Болівії, Ботсвани, Марокко [1]. У 1990-х роках під впливом інформатизації назви більшості кафедр бібліотекознавства та зміст їх освітніх програм було модернізовано, зокрема в Університеті Намібії з'явилася кафедра інформаційних та комунікаційних досліджень, у Йоганнесбурзькому університеті –

кафедра інформації та управління знаннями, в Уганді Східноафриканська школа бібліотечної справи була реорганізована в Східноафриканську школу бібліотекознавства та інформатики (EASLIS).

Одним з фундаторів вищої бібліотечної освіти на Африканському континенті став Йоганнесбурзький університет (Південноафриканська республіка), відкритий у потужному економічному та фінансовому центрі найбагатшої країни континенту. Як колишня колонія Великої Британії Південноафриканська республіка успадкувала традиції англійської моделі ступеневої підготовки бібліотечних фахівців. Свідченням цього є створення 1960 року в Йоганнесбурзькому університеті кафедри бібліотекознавства, яка й понині активно розвиває всі рівні ступеневої бібліотечно-інформаційної освіти, пропонуючи здобувачам освітні програми бакалавра, магістра й доктора філософії зі спеціальності «Library and Information Science». Вплив діяльності цієї кафедри й авторитетності університету Йоганнесбурга зумовили значне поширення осередків підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців у ПАР. Нині вже 14 університетів країни мають трирічні бакалаврські та дворічні магістерські програми підготовки фахівців не лише з класичної спеціальності «Бібліотекознавство та інформаційні науки», але з інноваційної – «Управління інформацією і знаннями». Дворічні докторські освітньо-наукові програми з означених спеціальностей варіюються за такими профілізаціями: доктор філософії в галузі бібліотекознавства та інформаційних наук, доктор філософії в галузі соціальної інформатики, доктор технічних наук у галузі бібліотекознавства й інформаційних наук [15].

Одну з перших на континенті бібліотечних шкіл – Східноафриканську школу бібліотечної справи (EASL, нині Східноафриканська школа бібліотечних та інформаційних наук (EASLIS)) – було відкрито 1963 року в Університеті Макерере (Уганда). Вона є одним з академічних підрозділів університету на правах факультету, її місія – «пропонувати освіту, просувати дослідження та інновації, а також поширювати наукову інформацію у сфері бібліотекознавчих та інформаційних досліджень, щоб своєчасно й адекватно реагувати на інформаційні потреби суспільства, що швидко змінюються» [4].

Серед найважливіших завдань школи, сформульованих відповідно до Стратегії її розвитку на найближчі 10 років:

- створити якісне середовище викладання та навчання в галузі бібліотекознавства й інформаційних наук, яке забезпечують досвідчені викладачі та зацікавлені студенти, конкурентоспроможні в мінливому цифровому просторі;

- поширювати результати досліджень і технологічних інновацій викладачів та студентів бібліотечно-інформаційної галузі;

- сприяти поширенню кращих практик управління бібліотечно-інформаційними структурами в приватному й державному секторах економіки;

- зміцнювати зв'язки всіх стейкхолдерів у галузі бібліотечно-інформаційних досліджень на міжнародному та регіональному рівнях [4].

Декан Східноафриканської школи бібліотечних та інформаційних наук Університету Макерере К. Окелло-Обура стверджує, що й нині ця структура залишається лідером вищої бібліотечно-інформаційної освіти в Уганді, оскільки єдина в країні пропонує здобувачам вищої освіти три ступені підготовки фахівців: бакалавр (3 роки навчання) – магістр (2 роки) – доктор філософії (3 роки). Перші в країні бакалаврські освітні програми зі спеціальності «Бібліотекознавство та інформаційні науки» в Східноафриканській школі бібліотечних та інформаційних наук запровадили 1989 року, тоді як в інших університетах Уганди (Університет К'ямбого, Університет Кабале, Християнський університет Уганди, Університет Муконо, Інститут менеджменту Уганди, Університет Бусога) це відбулося в період з 2006 по 2010 роки. Аналіз діяльності цих освітніх підрозділів дає змогу стверджувати, що серед головних проблем, що гальмують розвиток ступеневої бібліотечно-інформаційної освіти в Уганді й інших африканських країнах, є нестача науково-педагогічних працівників, які б забезпечували підтримку функціонування магістерських і докторських освітніх програм, скорочення кількості бюджетних місць зі спеціальності «Бібліотекознавство та інформаційні науки» внаслідок її непристистності, слабка технологічна інфраструктура забезпеченості освітнього процесу (недостатня кількість комп'ютерних місць, мала потужність інтернету тощо) [13].

У межах єдиної спеціальності «Бібліотекознавство та інформаційні науки» означені угандійські університети пропонують освітні програми, що готують бібліотекарів, діловодів, архіваріусів, видавців, книготорговців, документалістів. Зокрема, у структурі Східноафриканської школи бібліотечних та інформаційних наук Університету Макерере 2001 року було створено три випускові кафедри: інформатики; бібліотечної справи; управління документами та архівами. Це забезпечило відкриття та диверсифікацію рівнів і профілів освітніх програм, що дають можливість підготувати доктора філософії в галузі інформаційних наук, магістра інформатики, бакалавра бібліотечних та інформаційних наук (BLIS) та бакалавра в галузі управління документами й архівами (BRAM).

Зміст навчання сучасних інформаційних фахівців різних профілізацій в університетах Уганди спирається на ядро фахових дисциплін, до якого належать: теоретичні засади функціонування бібліотек;

інформаційні системи та їх взаємодія з людиною; користувачі та постачальники інформації; особливості виробництва інформації в бібліотеках, архівах, інфоцентрах. Важливо, що кожний студент у процесі перших двох років навчання має опанувати не лише основні, але й вибіркові навчальні дисципліни з тих, що пропонують суміжні факультети (мистецтв, соціальних і природничих наук) з метою розширення світогляду, набуття системи загальних компетентностей, посилення мультипредметності фахової підготовки.

Підкреслимо, що мета освітньої програми підготовки бакалавра бібліотечних та інформаційних наук в університетах Уганди сформульована адекватно викликам часу як «розвиток людського потенціалу для управління інформацією в умовах глобальної цифровізації суспільства» [5]. Серед головних завдань освітньої програми – ознайомити здобувачів освіти з теорією, концепціями та філософією бібліотечної та інформаційної науки; сформувати знання та навички щодо управління установами бібліотечно-інформаційної галузі в мінливому комунікаційному просторі; організувати практичне навчання з метою набуття цілісної системи професійних компетентностей; опанувати зі здобувачами процесів науково-дослідної діяльності в бібліотечно-інформаційній галузі; забезпечити ефективне застосування здобувачами ІКТ в процесах управління виробництвом інформаційних продуктів та послуг.

Цікаво, що дворічна магістерська освітня програма «Інформаційні науки» Східноафриканської школи бібліотечних та інформаційних наук УніверситетуMakerere передбачає широку профілізацію підготовки здобувачів другого рівня вищої освіти за такими основними напрямками: «Організація інформації», «Ведення документації», «Видавнича справа і поліграфія», «Інформація та суспільство». Мета освітньої програми – підвищення компетентностей інформаційних фахівців для розширення асортименту необхідних суспільству інформаційних продуктів і послуг. Серед головних завдань освітньої програми – розвиток дослідницького потенціалу здобувачів освіти задля зміцнення теоретико-методичних засад бібліотечно-інформаційної галузі; оновлення та розширення фахових знань здобувачів, які мають вирішувати інформаційні проблеми розвитку суспільства; підготовка кадрів вищої кваліфікації для потреб університетських бібліотек Уганди та інших африканських країн. Обов'язковою вимогою підготовки магістра є не лише вивчення здобувачами загальнопрофесійних дисциплін і курсів спеціалізації, але й захист магістерської дисертації, на написання якої навчальним планом передбачено 10 кредитних одиниць [6].

2004 року Східноафриканська школа бібліотечних та інформаційних наук УніверситетуMakerere відкрила набір на першу в Уганді й одну з

перших в африканських країнах трирічну освітньо-наукову програму підготовки докторів філософії в галузі інформаційних наук. З метою вирішення проблеми гострої нестачі науково-педагогічних кадрів освітню програму було спрямовано на підготовку фахівців, здатних ефективно проводити наукові дослідження в інформаційній галузі, розробляти основи реалізації ефективної інформаційної політики держави. Але, за словами К. Окелло-Обура [13], за перші сім років існування програми не відбулося жодного успішного захисту дисертації зі спеціальності «Library and Information Science», що зумовлено дефіцитом кваліфікованих наукових керівників для аспірантів означеного профілю.

Активний розвиток угандійської школи бібліотечно-інформаційної освіти сприяв становленню ступеневої системи підготовки бібліотечних фахівців у сусідніх африканських країнах, з якими угандійські бібліотекознавці розвивають потужні міжнародні зв'язки. Так, 2013 року в кенійському Університеті Найробі на факультеті мистецтв і соціальних наук відкрито кафедру бібліотечно-інформаційних досліджень, візія якої була сформульована як «перетворення інформаційної професії через якісне викладання, навчання, дослідження, інновації, підприємництво та лідерство у сфері інформаційних послуг» [2]. Місія кафедри – підтримувати й розвивати висококваліфіковані людські ресурси та компетентних лідерів у галузі управління інформацією, знаннями й технологіями. Серед базових цінностей університетського освітнього підрозділу підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів, які варто запозичити українським колегам, зазначені такі: академічна майстерність; трансформація та компетентність; професіоналізм і сумлінність; інновації та творчість; швидке реагування на зміни; прихильність до якісного обслуговування клієнтів; міжнародне співробітництво; захист і збереження навколишнього середовища.

Із жовтня 2013 року кафедра бібліотечно-інформаційних досліджень відкрила набір на освітні програми бакалавра, магістра та доктора філософії з інформаційних наук. Бакалаврська освітня програма передбачає дві спеціалізації підготовки фахівців зі спеціальності «Library and Information Science»: «Управління цифровою інформацією» та «Управління інформацією і знаннями». Важливим з наукового погляду є обґрунтування кенійських колег щодо розмежування цих двох спеціалізацій. Кенійські бібліотекознавці вважають, що освітня програма «Управління цифровою інформацією» формує в студентів знання та навички, необхідні для створення, підтримки й курування колекцій цифрової інформації в бібліотеках, архівах та відділах управління документацією. Щодо освітньої програми «Управління інформацією та знаннями» – це фундаментальна спеціалізація та

галузь інформатики, присвячена теоретичним і практичним аспектам функціонування інформації, знань, технологій і людей (DICTP). Науковці вважають, що ієрархія DICTP має велике значення для суспільного розвитку та трансформацій, оскільки ефективна взаємодія її складових є важливим чинником промислових революцій.

Розробники цієї освітньої програми вважають, що управління даними – це невикористаний капітал і ресурс, який допомагає ефективніше вирішувати проблеми, планувати та приймати рішення. Серед базових навчальних дисциплін, які пропонують здобувачам цієї спеціалізації, – цифрові технології та додатки в галузі управління знаннями; автоматизовані технології управління бізнесом; управління інформаційними ресурсами; управління діловою інформацією; інформаційний маркетинг і зв'язки з громадськістю; лідерство та управління; організація знань; ділове підприємництво; управління проєктами.

Такий інноваційний рівень бакалаврської підготовки інформаційних фахівців нової генерації дає змогу кафедрі бібліотечно-інформаційних досліджень Університету Найробі підтримувати функціонування півторарічної магістерської та трирічної докторської освітніх програм у галузі інформаційних наук. Так, після відкриття 2013 року магістратури вже 5 грудня 2014 року 15 випускникам магістерської освітньої програми було присвоєно ступінь магістра бібліотечних та інформаційних наук [2]. Нині шість університетів Кенії мають бібліотекознавчі школи або кафедри, що готують бакалаврів і магістрів у галузі бібліотечних та архівних досліджень. Але докторська освітня програма є лише в Університеті Найробі, що свідчить про нестачу в країні кваліфікованих науково-педагогічних працівників зі спеціальності «Library and Information Science» [15].

Розгортання активної міжнародної співпраці між бібліотекознавчими підрозділами африканських університетів сприяє поширенню ступеневої бібліотечно-інформаційної освіти в країнах-сусідах Уганди та Кенії. Так, у Танзанії в Університеті Дар-Ес-Салама в структурі коледжу соціальних наук є кафедра інформаційних досліджень, яка готує здобувачів бакалаврського й магістерського рівнів вищої освіти зі спеціальності «Library and Information Science». Аналіз змісту трирічної бакалаврської освітньої програми свідчить про достатньо високий рівень підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців, які, окрім 30 основних навчальних дисциплін, мають обрати для вивчення ще третину дисциплін за вибором, що забезпечує їм гнучку освітню траєкторію. У переліку базових дисциплін такі сучасні й актуальні, як: організація

та управління знаннями, теорія інформації та комунікації, маркетинг бібліотечно-інформаційних послуг, електронні бібліотеки, дизайн бібліотечних вебсайтів, системи управління базами даних, управління бібліотеками та інформаційними центрами, дослідження інформаційних потреб користувачів, інформаційні послуги для користувачів з особливими потребами, мультимедіатехнології в бібліотеках, управління інформаційними ресурсами, професійна етика та ін. [3]. Тож досвід Танзанії ілюструє достатньо швидкі темпи модернізації змісту освітніх програм підготовки якісних бібліотечно-інформаційних фахівців. Але недостатня поширеність цих програм по університетах країни ще раз підтверджує нестачу необхідних для реалізації ступеневої бібліотечно-інформаційної освіти науково-педагогічних кадрів.

Сучасного рівня змісту та методик викладання навчальних дисциплін зі спеціальності «Library and Information Science» в низці африканських країн досягнуто завдяки діяльності авторитетних міжнародних організацій, зокрема INASP – міжнародної організації з розвитку, що базується в Оксфорді й має на меті підтримку вищої освіти в країнах, що розвиваються, зокрема й Африканського континенту. Так, у період 2008–2012 років INASP підтримував перегляд 11 бібліотекознавчих освітніх програм, провівши низку семінарів для викладачів профільних кафедр з університетів Ефіопії, Гани, Малаві, Танзанії, Уганди, Занзібару та Зімбабве [1]. Головна ідея, яку авторитетні міжнародні установи закладають у концепції розвитку бібліотечно-інформаційної освіти в країнах, що розвиваються: ефективність соціально-економічного та політичного розвитку держави залежить від здатності громадян отримувати та використовувати інформацію і знання.

Для країн, де досі відсутні освітні програми підготовки бібліотечних фахівців, короткострокові курси й тренінги організують бібліотечні асоціації Великої Британії, Франції, США, Канади. Бажано, щоб до процесу модернізації фахової освіти активніше долучалися національні та міжнародні бібліотечні асоціації Африканських країн, які мають потужні резерви щодо моніторингу когнітивної та інституційної складових підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів, розвитку систем підвищення кваліфікації та організації обміну переліковим досвідом у цьому важливому питанні.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що на основі системного, історичного, компаративного та контент-аналізу освітніх програм підготовки бакалаврів, магістрів і докторів філософії зі спеціальності «Бібліотекознавство та інформаційні науки» національних університетів країн Африки виявлено основні етапи, особливості та напрями розвитку вищої бібліотечної освіти на континенті. Встановлено, що важливим чинником модернізації національних

систем вищої бібліотечно-інформаційної освіти африканських країн є використання фінансової, методичної і технологічної допомоги міжнародних організацій, таких як ІФЛА, ЮНЕСКО, INASP, а також досвіду провідних зарубіжних бібліотечних шкіл Великої Британії, Франції, Канади, США, які забезпечують цільове навчання фахівців для слаборозвинутих країн Африки.

Висновки. Дослідження генези бібліотечних шкіл африканських університетів, контент-аналіз запроваджуваних ними програм підготовки фахівців різних освітніх рівнів дали змогу визначити основні етапи еволюції вищої бібліотечної освіти на Африканському континенті: етап зародження (початок 1960-х – кінець 1980-х рр.); етап активного розвитку (1990–2000-ні рр.); етап модернізаційних змін (2010-ті рр. – по цей час). Але й нині лише 10% країн Африки мають освітні підрозділи, що забезпечують підготовку двох або трьох рівнів вищої бібліотечної освіти. Так, найбільшу кількість університетів, які пропонують здобувачам освітні програми різних освітніх рівнів, має Південноафриканська республіка (14 університетів), Кенія (6 університетів), Нігерія (5 університетів), Алжир (3 університети), Єгипет (2 університети). У більшості африканських країн, на жаль, лише один університет має кафедру або школу інформаційних досліджень (або наук), які підтримують переважно бакалаврські освітні програми зі спеціальності «Library and Information Science». Серед таких країн – Бенін, Болівія, Ботсвана, Габон, Гана, Ефіопія, Замбія, Занзібар, Зімбабве, Конго, Малаві, Марокко, Намібія, Нігер, Нігерія, Руанда, Сенегал, Судан, Танзанія та ін.

На розвиток інформаційної освіти африканських країн вагомий вплив мало їх колоніальне минуле, зокрема, багато країн-колишніх колоній Великої Британії успадкували типову англійську модель ступеневої підготовки бібліотечних фахівців, тоді як із шістнадцяти франкомовних країн Африки десять ще й досі не мають університетських підрозділів, що спеціалізуються на підготовці бібліотечно-інформаційних кадрів, навчаючи

працівників бібліотек через курси національних бібліотечних асоціацій або через систему дистанційної освіти інших держав. Такими країнами є: Буркіна-Фасо, Бурунді, Заір, Камерун, Кот-д'Івуар, Мадагаскар, Малі, Того, Центральноафриканська Республіка та Чад. Наслідком слабого фінансування розвитку вищої освіти більшості слаборозвинутих африканських країн є поширення в цих країнах курсової, вечірньої або дистанційної бібліотечної освіти.

Головними чинниками повільного розвитку ступеневої бібліотечно-інформаційної освіти в африканських країнах є недостатня кількість науково-педагогічних кадрів, які б забезпечили високі темпи продукування магістрів і докторів філософії в галузі бібліотекознавства та інформаційних наук; недооцінка урядовими структурами африканських країн ролі якісної підготовки кваліфікованих інформаційних фахівців і, як наслідок, щорічне скорочення кількості бюджетних місць зі спеціальності «Бібліотекознавство та інформаційні науки»; слабка організаційно-методична й техніко-технологічна інфраструктура забезпеченості освітнього процесу (недостатня кількість комп'ютерних місць, мала потужність інтернету), що не сприяє формуванню цифрових компетентностей майбутніх бібліотекарів, документознавців, архівістів; відсутність моніторингу якості освітніх програм з боку національних бібліотечних асоціацій, слабкі зв'язки з роботодавцями як головними стейкхолдерами щодо модернізації освітнього контенту підготовки інформаційних фахівців на вимогу ринку праці.

Серед основних напрямів модернізації вищої бібліотечно-інформаційної освіти в африканських країнах, що швидко розвиваються, варто зазначити баторівневність, цифровізацію, мультипредметність як умову орієнтації змісту освіти на потреби ринку. Україні варто врахувати кращий досвід окремих африканських країн щодо темпів і векторів оновлення змісту освітніх програм підготовки сучасних інформаційних фахівців, а також зважати на дію чинників, які гальмують ефективний розвиток національних систем вищої бібліотечно-інформаційної освіти у світі.

Список використаних джерел

1. Burnett P. Challenges and problems of Library and Information Science Education in Selected African countries, 2013. URL: <https://docplayer.net/11382061-Challenges-and-problems-of-library-and-information-science-education-in-selected-african-countries.html> (дата звернення: 20.06.2022).
2. Department of library and information research of University of Nairobi. Kenya. URL: <https://dlis.uonbi.ac.ke/faqs/message-hod> (дата звернення: 10.06.2022).
3. Department of Information Studies of the University of DAR-ES-SALAMA. Tanzania. URL: <https://www.udsm.ac.tz/web/index.php/colleges/coss/information-studies> (дата звернення: 22.06.2022).
4. East African School of Library and Information Sciences: Official Site. URL: <http://easlis.mak.ac.ug/> (дата звернення: 02.06.2022).
5. Educational program of the Master of Science in the field of information management / EASLIS. URL: <http://easlis.mak.ac.ug/course/masters-of-science-in-information-science/> (дата звернення: 12.06.2022).
6. (дата звернення: 02.07.2022).

7. Educational program of Doctor of Philosophy in Information Sciences / EASLIS. URL: <http://easlis.mak.ac.ug/course/phd-in-information-science> (дата звернення: 17.06.2022).
8. Kavulya J. M. Libraries and Informatics (LIS) Training in Kenya. *Library Review*. 2007. № 56 (3). Pp. 208–223.
9. Mammo-Demise W. Renaissance or existence of LIS education in Ethiopia: curriculum, employers' expectations and professional dreams. *International Information & Library Review*. 2007. № 39. Pp. 145–157.
10. Minishi-Majanja M., Ocholla D. N. Review LIS education and training in East, Central and South African Region: Challenges and Opportunities. *Materials Network of library and information schools of Eastern, Central and South Africa (LISNET-ECSA) Workshop*. Kampala, Uganda, July 2004. Pp. 53–70.
11. Namibia Vision 2030. URL: <http://www.vision2030.go.ke/index.php/vision> (дата звернення: 20.07.2022).
12. Ocholla D. N., Bothma T. Trends, Challenges and LIS education and training opportunities in Eastern and South Africa, 2006. URL: [http://mg.csufresno.edu/papers/forum 2/Ocholla Bothma.pdf](http://mg.csufresno.edu/papers/forum%20Ocholla%20Bothma.pdf) (дата звернення: 19.06.2022).
13. Okello-Obura I. M. N. Kigongo-Bukenya Library and Information Science Education and Training in Uganda: Trends, Challenges, and the Way Forward. *Hindawi Publishing Corporation Education Research International*. Vol. 2011. Art. ID 705372. 9 p. DOI:10.1155/2011/705372.
14. Okello-Obura Ch., Kigongon-Bukeniya I. M. Management and budgeting strategies for LIS programs: The Uganda Experience, *Library Review*. 2008. Vol. 57. № 7. Pp. 514–527.
15. World Guide to Library, Archive and Information Science Education : Third new and completely revised Edition / Edited by Axel Schniederjürge, 2017. KG Saur München, 561 p.
16. Zambia's Vision 2030 plan. URL: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/cpsi/unpan040333.pdf> (дата звернення: 07.06.2022).

References

1. Burnett, P. (2013). Challenges and problems of Library and Information Science Education in Selected African countries. Retrieved from: <https://docplayer.net/11382061-Challenges-and-problems-of-library-and-information-science-education-in-selected-african-countries.html> [in English].
2. Department of library and information research of University of Nairobi, Kenya. Retrieved from: <https://dlis.uonbi.ac.ke/faqs/message-hod> [in English].
3. Department of Information Studies of the University of DAR-ES-SALAMA. Tanzania. Retrieved from: <https://www.udsm.ac.tz/web/index.php/colleges/coss/information-studies> [in English].
4. East African School of Library and Information Sciences: Official Site. Retrieved from: <http://easlis.mak.ac.ug/> [in English].
5. Educational program of the Bachelor of Library and Information Sciences / EASLIS. Retrieved from: <http://easlis.mak.ac.ug/course/bachelors-of-library-and-information-science> [in English].
6. Educational program of the Master of Science in the field of information management / EASLIS. Retrieved from: <http://easlis.mak.ac.ug/course/masters-of-science-in-information-science/> [in English].
7. Educational program of Doctor of Philosophy in Information Sciences / EASLIS. Retrieved from: <http://easlis.mak.ac.ug/course/phd-in-information-science> [in English].
8. Kavulya, J. M. (2007). Libraries and Informatics (LIS) Training in Kenya. *Library Review*, 56(3), 208–223 [in English].
9. Mammo-Demise, W. (2007). Renaissance or existence of LIS education in Ethiopia: curriculum, employers' expectations and professional dreams. *International Information & Library Review*, 39, 145–157 [in English].
10. Minishi-Majanja, M., Ocholla, D. N. (2004). Review LIS education and training in East, Central and South African Region: Challenges and Opportunities. *Materials Network of library and information schools of Eastern, Central and South Africa (LISNET-ECSA) Workshop*. Kampala, Uganda, July, 53–70 [in English].
11. Namibia Vision 2030. Retrieved from: <http://www.vision2030.go.ke/index.php/vision> [in English].
12. Ocholla, D. N., Bothma, T. (2006). Trends, Challenges and LIS education and training opportunities in Eastern and South Africa. Retrieved from: [http://mg.csufresno.edu/papers/forum 2/Ocholla Bothma.pdf](http://mg.csufresno.edu/papers/forum%20Ocholla%20Bothma.pdf) [in English].
13. Okello-Obura, I. M. (2011). N. Kigongo-Bukenya Library and Information Science Education and Training in Uganda: Trends, Challenges, and the Way Forward. *Hindawi Publishing Corporation Education Research International*, ID 705372, 9. DOI: 10.1155/2011/705372 [in English].
14. Okello-Obura, Ch., Kigongon-Bukeniya, I. M. (2008). Management and budgeting strategies for LIS programs: The Uganda Experience, *Library Review*, 57, 7, 514–527 [in English].
15. Schniederjürge Axel (ed.). (2017). World Guide to Library, Archive and Information Science Education: Third new and completely revised Edition. Saur München, 561 [in English].
16. Zambia's Vision 2030 plan. Retrieved from: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/cpsi/unpan040333.pdf> [in English].

Стаття надійшла до редакції 08.07.2022
Отримано після доопрацювання 08.08.2022
Прийнято до друку 15.08.2022

Цитування:

Ржечицька С. А. Проблеми та переваги дистанційного навчання в мистецьких закладах вищої освіти. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 3. С. 100–105.

Ржечицька Сніжана Анатоліївна,
аспірантка Національної академії керівних
кадрів культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0002-6145-321X>
vad.80@i.ua

Rzhechytska S. (2022). Challenges and advantages of distance learning in art institutions of tertiary education. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 100–105 [in Ukrainian].

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРЕВАГИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В МИСТЕЦЬКИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Мета роботи – висвітлити особливості організації процесу навчання в дистанційному форматі, обґрунтувати необхідність дистанційного навчання в нинішній період часу, вказати слабкі та сильні сторони дистанційної форми здобуття освіти. **Методологія дослідження** полягає в застосуванні теоретично-емпіричних методів, а саме аналізу та синтезу наукових праць авторів з дослідження окресленої проблеми, методу візуалізації результатів дослідження, оглядово-аналітичного, опису та порівняння, що дало змогу виявити значення та роль дистанційної форми навчання в науково-дослідній роботі. **Наукова новизна** роботи полягає в розширенні знань щодо застосування дистанційної форми навчання в мистецьких ЗВО, акцентуванні на її особливостях та перспективах впровадження. Здійснено комплексний порівняльний аналіз дистанційної форми навчання в мистецьких закладах вищої освіти. Встановлено, що розглянуту форму дистанційного навчання регламентують нормативні документи з доступом до публічної інформації. Визначено основні завдання, які можливо вирішити за допомогою дистанційного формату. **Висновки**. Обґрунтовано результативність використання дистанційної форми навчання в освітній галузі на прикладі ЗВО, зокрема Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. Розглянуто переваги та недоліки дистанційної освіти. Окреслено організацію дистанційного (онлайн) навчання в мистецьких закладах вищої освіти. Акцентовано на основних чинниках, які потрібно враховувати для досягнення високого професійного рівня в навчальному процесі. Висвітлено перелік нормативно-правової та законодавчої бази України, що регулює та забезпечує порядок організації освітнього процесу в дистанційному форматі.

Ключові слова: дистанційна форма навчання, недоліки дистанційного навчання, якість освіти, технології дистанційного навчання.

Rzhechytska Snizhana,
graduate student,
National Academy of Culture and Arts Management

CHALLENGES AND ADVANTAGES OF DISTANCE LEARNING IN ART INSTITUTIONS OF TERTIARY EDUCATION

The purpose of the work is to highlight the peculiarities of the organisation of the distance learning process, to justify the current need and importance of distance learning, and to structure its weaknesses and strengths. **The research methodology** consists in the application of theoretical and empirical methods, namely the analysis and synthesis of scientific works of the authors on the study issue; the method of visualisation of research findings, review-analytical, description, comparison methods enable revealing the importance and role of distance education. **The scientific novelty** of the article lies in the expansion of theoretical knowledge and practical skills of distance learning in art institutions of tertiary education, focusing on features and development prospects of distant learning. The comprehensive comparative analysis of distance education in art institutions of tertiary education has been carried out. It has been established that the considered form of distance learning is regulated by documents with access to public information. The main tasks that can be solved using the distant format have been defined. **Conclusions.** This study proved the effectiveness of the use

of distance education in the field of education on the example of the National Academy of Culture and Arts Management. The advantages and disadvantages of distance education have been considered. The organisation of distance (online) education in art institutions of tertiary education has been outlined. Attention is focused on the main factors that must be taken into account to achieve a high professional level in the educational process. The list of the legislation of Ukraine which regulates and ensures the organisation of the distance educational process has been described.

Keywords: distance learning, disadvantages of distance learning, quality of education, technologies of distance learning.

Актуальність теми дослідження зумовлена активним використанням дистанційної форми навчання закладами вищої освіти України та єдиним напрямом забезпечення неперервного навчального процесу в умовах сьогодення. Стрімкий розвиток інформаційних технологій, проблеми світової пандемії, оголошення воєнного стану в Україні спонукали ЗВО перейти на гнучку та доступну дистанційну форму навчання.

Мета дослідження – висвітлити особливості організації процесу навчання в дистанційному форматі, обґрунтувати необхідність дистанційного навчання в нинішній період часу, вказати слабкі та сильні сторони дистанційної форми здобуття освіти.

Аналіз досліджень і публікацій. Опрацювавши вітчизняну літературу, присвячену теорії, методичним і методологічним основам навчально-виховного процесу в дистанційному форматі на прикладі окремих закладів освіти, виділимо праці Н. В. Нагаєва [9], В. Л. Ортинського [12] та С. М. Степаненко [15]. До публікацій українських науковців, де найбільш повно розглянуто проблеми впровадження, забезпечення якості дистанційної форми навчання за всіма критеріями, належать праці Б. І. Шуневича [17], М. Є. Андроса [1], О. А. Любчик, І. В. Шульженко [6], А. В. Литвина [5] та Т. В. Пилаєвої [13].

Виклад основного матеріалу. Історично термін «дистанційне навчання» існує вже понад 100 років. Попередником сучасної дистанційної освіти було заочне навчання, яке започаткував 1840 року Ісаак Пітман у Європі. Батьком американської дистанційної освіти називають Вільяма Гарпера – першого американського педагога, президента-засновника Чиказького університету [19]. Кореспондентське навчання передбачало форму текстів для самоосвіти та листування викладача зі студентами. У такому форматі проходила перевірка знань та підтверджувався рівень здобутої освіти. При розширенні засобів комунікації в заочному навчанні, з появою телеграфу, телефона, а згодом радіо та телебачення, термін «кореспондентська освіта» поступово трансформувався в дистанційну освіту. З розвитком технологій змінювалося і розуміння дистанційної освіти, оскільки її форми, методи та засоби навчання тісно пов'язані з дистанційними освітніми технологіями.

Поняття «дистанційна» з'явилося в публікаціях першого випуску журналу Британського відкритого університету – British Open University journal та в назвах австралійського журналу – Distance Education, канадського журналу – Journal of Distance Education й американського (США) – American Journal of Distance Education. Формальне визнання терміна «дистанційна освіта» відбулося 1982 року, коли Міжнародна рада з кореспондентської освіти (International Council for Correspondence Education – ICCE) змінила свою назву на Міжнародну раду з дистанційної освіти (International Council for Distance Education – ICDE) [4].

У зарубіжній літературі термін «дистанційне навчання» ототожнюють з усіма видами заочного навчання з акцентом на здобутті освіти без фізичної присутності здобувачів, тобто у віртуальному просторі. Десмонд Кіган зазначає, що дистанційна освіта є формою навчання з технологічною можливістю, що звільняє студента від необхідності їздити у визначене місце, у визначений час, щоб пройти навчання [21]. Працівники Технологічного інституту Вірджинії Памела Тістер та Розмарі Блінзер стверджують, що термін «дистанційне навчання» застосовували до багатьох методів навчання, однак його основна відмінність полягає в тому, що педагог і студент розділені в просторі й, можливо, у часі [20]. За британським вченням А. Р. Триндаде, дистанційне навчання передбачає таку організацію навчального процесу, коли студент навчається самостійно за розробленою викладачем програмою і віддалений від нього в просторі чи часі, однак може вести діалог з ним за допомогою засобів телекомунікації [16].

У вітчизняній літературі дистанційну освіту трактують як форму навчання з використанням усіх можливих інноваційних технологій для підвищення якості освітнього процесу. Так, В. М. Нагаєв визначає, що дистанційна освіта – це форма навчання, рівноцінна з очною, вечірньою, заочною та екстернатом, що реалізується переважно за технологіями дистанційного навчання – педагогічних та інформаційних [9].

У більш сучасному вимірі, за інформаційно-аналітичним порталом про вищу освіту в Україні та за кордоном, дистанційне навчання – це форма навчання з використанням комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, які забезпечують інтерактивну взаємодію викладачів та студентів на різних етапах навчання і самостійну роботу з матеріалами інформаційної мережі [2].

Міністерство освіти і науки України трактує дистанційну освіту як можливість навчатися та формувати необхідні знання віддалено від закладу освіти в будь-який зручний час [7].

Стан досліджуваності окресленої проблеми зріс з моменту поширення пандемії COVID-19, що спалахнула по всьому світу 2019 року. Це вплинуло на швидку зміну засобів, методів і форм надання

освітніх послуг.

У вересні 2020 року в Брюсселі пройшов брифінг на тему «Європейська вища освіта в умовах кризи COVID-19», де за підсумками опитування Європейської асоціації університетів (EUA) на тему «Цифрове покращення навчання та викладання» відзначили, що 95% закладів перейшли на дистанційне навчання, тоді як 4% надали його на деяких факультетах. Аналіз ірландського цифрового досвіду (INDEX) засвідчив, що 70% науковців ніколи не викладали в онлайн-режимі до кризи, аналогічні показники були й у Великій Британії. Немає підстав вважати, що рівень досвіду в інших європейців був іншим [18].

В Україні перехід на дистанційне навчання показав, що практично всі ЗВО пропонували освітню програму в цифровому форматі або мали заплановані онлайн-програми. Залежно від потреб навчальний процес забезпечували різними видами педагогічної діяльності. Виникли нові форми комунікації: онлайн-лекції, вебінари, вебконференції, інтернет-форуми; нові освітні послуги: інтерактивні словники, перекладачі, електронні бібліотеки; зросла інформаційна культура. На сьогодні навчання за допомогою комп'ютерних технологій – найбільш оптимальний шлях здобуття освіти.

Впровадження дистанційної освіти регламентує нормативно-правова та законодавча база України: Закон України «Про Національну програму інформатизації» від 04.02.1998 № 74/98-ВР, Наказ Міністерства освіти і науки України «Про створення Українського центру дистанційної освіти» від 07.07.2000, Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» від 31.07.2000 № 928/2000, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми розвитку системи дистанційного навчання на 2004–2006 роки» від 23.09.2003 № 1494, Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» від 21.01.2004 № 40, Рішення Колегії МОН України «Про стан і перспективи розвитку дистанційного навчання в Україні» від 23.06.2005, Постанова Верховної Ради України «Про затвердження завдань Національної програми інформатизації на 2006–2008 роки» № 3075-IV від 04.11.2005, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006–2010 роки» від 07.12.2005 № 1153, Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 30.04.2013 за № 703/23235, Закон України «Про освіту» (стаття 9) від 05.09.2017 (набрання чинності 28.09.2017), Конституція України (стаття 53) за редакцією від 01.01.2020, Закон України «Про вищу освіту» (стаття 49) від 16.07.2021 № 1556-VII.

Для забезпечення організації та здійснення контролю за виконанням навчальних планів, освітньо-професійних та освітніх програм під час дистанційного навчання мистецькі заклади вищої освіти керуються положеннями, наказами та рекомендаціями із застосуванням дистанційних технологій.

Національна музична академія імені П. І. Чайковського, керуючись Положенням про організацію освітнього процесу та Положенням про порядок оцінювання результатів освітньої діяльності, розробила рекомендації з метою організації, контролю та атестації здобувачів вищої освіти під час дистанційного навчання. Наказом від 29.10.2022 «Про посилення протиепідемічних заходів у НАМАУ імені П. І. Чайковського на період карантину у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби COVID-19» продовжила освітній процес у дистанційному форматі. Завдання дистанційного навчання було розміщене на сайті Академії для кожного освітнього рівня в розділі «Матеріали для проведення занять дистанційної форми». Дистанційна робота здійснюється через обов'язковий інструмент системи LMS; відеоконференції на платформах: Zoom, Google Meet, Skype, MS Teams; електронні пошти, месенджери (Viber, Telegram).

На сьогодні НАМАУ імені П. І. Чайковського керується Наказом від 14.03.2022 «Про організацію освітнього процесу», за яким працюють у дистанційному режимі, відповідно до вимог освітніх програм та навчальних планів. У розкладі на сайті Академії вказано, що заняття, залікові, екзаменаційні сесії проходять в онлайн-форматі в синхронно-асинхронному режимі [10].

Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого забезпечував навчальний процес під час карантинних обмежень Положенням «Про дистанційне навчання на період запровадження карантину на території України» від 01.04.2020, за яким основні види занять проходили дистанційно в синхронному чи асинхронному форматі згідно з програмами дисциплін. Дистанційна форма навчання включала самостійну роботу, навчальні заняття, практичну підготовку, контрольні заходи. Дистанційна комунікація проходила через засоби комунікації, модернізовані в системі управління (LMS), месенджери (Viber, Telegram), електронну пошту, відеоконференції (MS Teams, Zoom, Google Meet, Skype). Відповідно до Наказу «Про відновлення освітнього процесу та режиму роботи з 01.04.2022 року» КНУКіТ імені І. К. Карпенка-Карого продовжує працювати в дистанційному режимі [3].

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв згідно з Наказом «Про невідкладні заходи щодо запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19» від 29.10.2021 організувала дистанційне навчання на платформі Google Meet, Google Classroom з використанням корпоративних акаунтів. Це можливість безперервного проведення онлайн-занять та відеозустрічей, демонстрація екрана на робочому столі, запис занять на Google Диск, контроль та прив'язка до Google Календаря,

синхронізація на всіх пристроях. Так керівництво НАКККіМ має змогу контролювати та вдосконалювати освітній процес [11].

Досліджуючи проблему організації дистанційної форми навчання в Академії та підготовку фахівців спеціальностей 024 «Хореографія», 025 «Музичне мистецтво», 026 «Сценічне мистецтво», ми проаналізували навчальні плани, освітні програми та законодавчу базу, що регламентує діяльність закладів вищої освіти в Україні. Здобувачі вищої освіти в онлайн-режимі опрацьовують матеріали лекцій та семінарів, створюють презентації та відеоматеріали, реферативні завдання, індивідуальні або групові проєкти. Практичні заняття під час дистанційного навчання, такі як тренаж, техніка в класичному танці, сучасний танець, народно-сценічний танець, сольний спів, вокал, акторський тренінг, сценічна мова, сценічний рух, режисура та драматургія обрядів, сценічний бій, фехтування, аранжування вокальних творів, передбачають наявність професійного матеріально-технічного обладнання: аудиторії-студії, хореографічного станка, якісної апаратури для записування та відтворення звуку й зображення. Певними недоліками дистанційної форми навчання в опануванні предметів є невпевненість у самостійності виконання практичних завдань, комп'ютерній грамотності, складнощах в оформленні навчального матеріалу.

Для підтримки та заохочення здобувачів вищої освіти в Академії на постійній основі проводять онлайн-консультації, майстер-класи, конкурси. До прикладу, доцент кафедри академічного і естрадного вокалу та звукорежисури Дьяченко Володимир Валерійович має домашню студію звукозапису (project home recording studio) та необхідне обладнання для створення навчального онлайн-контенту, курсів, відео для стримінгових майданчиків, ютубу тощо. Це дає можливість на професійному рівні створювати аранжування, писати інструментальні партії, записувати пісні «під ключ», під мінусування, обробку та монтаж звуку будь-якої складності, зведення партій та інструментів. Якщо в здобувача є мінімальне технічне забезпечення: комп'ютер, звукова карта, колонки, мікрофон, а також знання основ музичної теорії, елементарні навички володіння музичним інструментом, то ніщо йому не завадить опанувати теоретичний і практичний матеріал зі звукорежисури в дистанційному форматі.

Щоб детальніше дослідити переваги та недоліки дистанційної форми навчання, ми провели анонімне онлайн-опитування серед здобувачів та науково-педагогічних працівників Інституту сучасного мистецтва НАКККіМ. В опитуванні взяли участь 310 здобувачів вищої освіти першого освітнього рівня і 108 науково-педагогічних працівників. Викладачі, зокрема, відповіли на такі питання:

Які технології Ви використовуєте в процесі дистанційного навчання? Встановлено, що 93,5% застосовують віртуальні освітні середовища Google Meet, Google Classroom; 5,1% – платформу (Zoom, Skype, Hangouts; 1,4% – електронну пошту.

Чи є, на Вашу думку, особливості у вимогах до проведення практичних занять, репетицій, творчих показів, заліків, іспитів з творчих предметів у дистанційному навчальному процесі здобувачів вказаної спеціалізації? 100% відповіли, що, звісно, є.

Чи задоволені Ви успіхами здобувачів під час дистанційного навчання? 68% дали позитивну відповідь.

Що є основними перевагами / недоліками дистанційного навчання? Перевагами вказали можливість надавати додаткові матеріали для самоопрацювання та більше використовувати інтерактивні засоби навчання і дистанційного контролю; недоліками – недостатній особистий контакт зі студентами.

Здобувачі вищої освіти на запитання *«Чи зручно Вам навчатися в дистанційному режимі?»* 83% відповіли позитивно. Водночас на питання *«Назвіть обставини, що негативно впливають на організацію повноцінного дистанційного навчання»* 55% вказали відсутність очної комунікації викладача та здобувача, 20% зазначили психологічний дискомфорт при дистанційному навчанні, 17% назвали відсутність постійного доступу до інтернету та 8% вказали на відсутність потрібної техніки вдома. На запитання *«Чи змінився розподіл балів при оцінюванні знань під час дистанційного навчання?»* отримали відповідь: змістився акцент, оскільки перевагу надають самостійній роботі здобувача. Важливе запитання, бо самостійну роботу здобувача вищої освіти денної форми навчання регламентує робочий навчальний план, і вона повинна становити від 1/3 до 2/3 загального обсягу навчального часу, відведеного для вивчення дисципліни [8].

Основними перевагами дистанційного навчання для здобувачів є можливість повторного перегляду матеріалів занять у відеозаписі, регулювання власного режиму навантаження, територіальна автономія, економія витрат на транспорт, вади здоров'я, вікові обмеження, власне небажання тощо. На думку В. М. Прибилової, плюсами дистанційного навчання є використання для кращого сприйняття та запам'ятовування матеріалу інформаційних технологій, зокрема: мультимедіа, віртуальних інструментів, гіпертексту [14]. Недоліками дистанційного навчання є недостатній особистий контакт викладача зі студентом, брак спілкування з однокурсниками, проблема аутентифікації та ідентифікації користувача під час перевірки його знань, недостатній рівень розвитку практичних і комунікативних навичок у здобувачів, втрата активної обробки інформації за відсутності конспектування матеріалу.

Наукова новизна роботи полягає в розширенні знань про дистанційну форму навчання в мистецьких ЗВО. Акцентовано на її особливостях та перспективах впровадження. Здійснено комплексний порівняльний аналіз дистанційної форми навчання в кількох мистецьких закладах вищої освіти. Встановлено, що

дистанційну форму навчання регламентують нормативні документи з доступом до публічної інформації. Визначено основні завдання, які можливо вирішити за допомогою дистанційного формату.

Висновки. Дистанційна форма навчання в мистецьких закладах вищої освіти має як недоліки, так і переваги. Відповідальні за результати освітнього процесу в умовах дистанційної форми навчання як викладачі, так і здобувачі вищої освіти. Чітке планування, організація, регулювання та контроль дистанційної форми навчання з боку керівництва закладу вищої освіти, практична професійна діяльність науково-педагогічного колективу, робота над матеріалами курсів та їх вдосконалення, оволодіння технічними та онлайн-засобами навчання в поєднанні з бажанням та самостійною роботою здобувача стануть перспективними напрямками розвитку дистанційної форми здобуття освіти.

Список використаних джерел

1. Андрос М. Є. Практика використання LMS-платформи E-FRONT в освітньому процесі. URL: https://lib.iitta.gov.ua/722623/1/Андрос_тези_LMS_Efront.pdf (дата звернення: 15.05.2022).
2. Інформаційно-аналітичний портал про вищу освіту в Україні та за кордоном. URL: <http://vzn.org.ua/dystantsijna-osvita/pro> (дата звернення: 03.06.2022).
3. Київський національний університет театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого. URL: <http://www.knutkt.edu.ua> (дата звернення: 22.01.2022).
4. Корсунська Н. О. Дистанційне навчання: підходи до реалізації. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Вінниця, 2000. С. 29–32. URL: <https://www.vspu.edu.ua/faculty/imad/files/z/V-1.pdf> (дата звернення: 20.01.2022).
5. Литвин А. Ф. Дистанційне навчання у ЗВО. URL: <http://ephshair.uhsp.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/5121/Конф.%20Гамбург%20Литвин%20А.Ф.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 22.01.2022).
6. Любчик О. А., Шульженко І. В. Особливості організації підготовки майбутніх підприємців за допомогою дистанційного навчання. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2020. Вип. 4 (92). С. 335–345. URL: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.92.335-345> (дата звернення: 18.06.2022).
7. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/distancijna-osvita> (дата звернення: 18.05.2022).
8. Міністерство освіти і науки України. Наказ «Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах» від 13.11.2014 № 1310 (з1485-14). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0173-93#Text> (дата звернення: 15.04.2022).
9. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі. Київ, 2007. С. 122. URL: http://dspace.knau.kharkov.ua/jspui/bitstream/123456789/1078/1/Методика_ВВШ_2007.ПДФ.PDF (дата звернення: 22.01.2022).
10. Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського. URL: <http://www.knmau.com.ua> (дата звернення: 25.01.2022).
11. Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв. URL: <http://www.nakkkim.edu.ua/academy> (дата звернення: 25.01.2022).
12. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи. Київ, 2009. 472 с. URL: <https://subject.com.ua/pdf/254.pdf> (дата звернення: 18.05.2022).
13. Пилаєва Т. В. До розуміння поняття «дистанційна освіта». URL: <http://repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12644/1pdf> (дата звернення: 10.04.2022).
14. Прибилова В. М. Проблеми та переваги дистанційного навчання у вищих навчальних закладах України. URL: <https://periodicals.karazin.ua/issuesedu/article/download/8791/8312/> (дата звернення: 02.05.2022).
15. Степаненко С. Про трансформацію системи заочної освіти в умовах інтеграції в європейський освітній простір. *Вища школа*. 2007. № 2. С. 31–37. URL: <https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&cluster=13178758594579194615&btnI=1&hl=ru> (дата звернення: 15.10.2022).
16. Триндаде А. Р. Информационные и коммуникационные технологии и развитие человеческих ресурсов. *Дистанционное образование*. 2000. № 2. С. 5–9.
17. Шуневич Б. І. Популяризація дистанційного навчання в освітніх закладах України. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. 2013. № 7. С. 299–303. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vldubzh_2013_7_48 (дата звернення: 15.08.2022).
18. Briefing_european higher education in the covid-19 crisis.pdf. URL: https://eua.eu/downloads/publications/briefing_european%20higher%20education%20in%20the%20covid-19%20crisis.pdf (дата звернення: 19.01.2022).
19. The Evolution, Principles and Practices of Distance Education, Borj Holmberg, Bibliotheks-und Informationssystem der Universität Oldenburg 2005 page 15 (pdf). Archived from the original (pdf) on 29 August 2017. Retrieved 16 April 2020. URL: https://web.archive.org/web/20170829155503/https://www.uni-oldenburg.de/fileadmin/user_upload/c3l/master/mde/download/asfvolume11_eBook.pdf (дата звернення: 15.01.2022).
20. Valentine Doug. Distance learning: Promises, problems, and possibilities. *Online journal of distance learning administration*. 2002. № 5.3. URL: <https://www.westga.edu/~distance/ojdla/fall53/valentine53.html> (дата звернення: 10.02.2022).

21. Keegan D. Distance education technology for the new millennium: compressed video teaching. ZIFF Papiere. Hagen, Germany: Institute for Research into Distance Education. (Eric Document Reproduction Service No. ED 389 931), 1995. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED389931.pdf> (дата звернення: 15.02.2022).

References

1. Andros, M. E. The practice of using the E-FRONT LMS platform in the educational process. Retrieved from: https://lib.iitta.gov.ua/722623/1/Andros_tezy_LMS_Efront.pdf [in Ukrainian].
2. Informational and analytical portal about higher education in Ukraine and abroad. Retrieved from: <http://vnz.org.ua/dystantsijna-osvita/pro> [in Ukrainian].
3. Kyiv National University of Theater, Cinema and Television named after I. K. Karpenko-Karyo. Retrieved from: <http://www.knutkt.edu.ua> [in Ukrainian].
4. Korsunsk, N. O. (2000). Distance learning: approaches to implementation. Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems: coll. of science works. Vinnytsia, 29–32. Retrieved from: <https://www.vspu.edu.ua/faculty/imad/files/z/V-1.pdf> [in Ukrainian].
5. Lytvyn Andriy Fedorovych Distance learning in institutions of higher education. Retrieve from: <http://ephsheir.uhsp.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/5121/Конф.%20Гамбург%20Литвин%20А.Ф..pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian].
6. Lyubchuk, O., Shulzhenko, I. (2020). Peculiarities of organizing the training of future entrepreneurs using distance learning. Bulletin of the Luhansk State University of Internal Affairs named after E. O. Didorenko, 4 (92), 335–345. Retrieved from: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.92.335-345> [in Ukrainian].
7. Ministry of Education and Science of Ukraine. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/distancijna-osvita> [in Ukrainian].
8. Ministry of Education and Science of Ukraine order № 1310 (z1485-14) dated 13.11.2014. On the approval of the Regulation on the organization of the educational process in higher educational institutions. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0173-93#Text> [in Ukrainian].
9. Nagaev, V. M. (2007). Teaching methods in higher education: Teaching manual. Kyiv, 122. Retrieved from: http://dspace.knau.kharkov.ua/jspui/bitstream/123456789/1078/1/Методика_ВМН_2007.ПДФ.PDF [in Ukrainian].
10. National Music Academy of Ukraine named after P. I. Tchaikovsky. Retrieved from: <http://www.knmau.com.ua> [in Ukrainian].
11. National Academy of Managers of Culture and Arts. Retrieved from: <http://www.nakkkim.edu.ua/academy> [in Ukrainian].
12. Ortynsky, V. L. (2009). Higher school pedagogy: teaching. Manual. Kyiv: Center of educational literature, 472. Retrieved from: <https://subject.com.ua/pdf/254.pdf> [in Ukrainian].
13. Pylyayeva, T. V. Towards an understanding of the concept of "distance education" Retrieved from: <http://repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12644/1pdf> [in Ukrainian].
14. Pribylova, V. M. Problems and advantages of distance learning. Retrieved from: <https://periodicals.karazin.ua/issuesedu/article/download/8791/8312/> [in Ukrainian].
15. Stepanenko, S. (2007). About the transformation of the correspondence education system in the conditions of integration into the European educational space. Higher school, 2, 31–37. Retrieved from: <https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&cluster=13178758594579194615&btnI=1&hl=ru> [in Ukrainian].
16. Trindade, A. R. (2000). Information and communication technologies and development of human resources. Distance education, 2, 5–9 [in Russian].
17. Shunevych, B. I. (2013). Popularization of distance learning in educational institutions of Ukraine. Bulletin of the Lviv State University of Life Safety, 7, 299–303. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vldubzh_2013_7_48 [in Ukrainian].
18. Briefing_european higher education in the covid-19 crisis.pdf. Retrieved from: https://eua.eu/downloads/publications/briefing_european%20higher%20education%20in%20the%20covid-19%20crisis.pdf [in English].
19. The Evolution, Principles and Practices of Distance Education, Borj Holmberg, Bibliotheks-und Informationssystem der Universität Oldenburg 2005 page 15 (pdf). Archived from the original (pdf) on 29 August 2017. Retrieved 16 April 2020. Retrieved from: https://web.archive.org/web/20170829155503/https://www.uni-oldenburg.de/fileadmin/user_upload/c31/master/mde/download/asfvolume11_eBook.pdf [in English].
20. Valentine Doug. (2002). Distance learning: Promises, problems, and possibilities. Online journal of distance learning administration, 5.3. Retrieved from: <https://www.westga.edu/~distance/ojdl/fall53/valentine53.html> [in English].
21. Keegan D. (1995). Distance education technology for the new millennium: compressed video teaching. ZIFF Papiere. Hagen, Germany: Institute for Research into Distance Education. (Eric Document Reproduction Service No. ED 389 931). Retrieved from: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED389931.pdf> [in English].

Стаття надійшла до редакції 20.06.2022
Отримано після доопрацювання 22.07.2022
Прийнято до друку 29.07.2022

Вимоги до публікацій у наукових журналах Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Загальні вимоги

До публікації в журналах приймають статті проблемного, узагальнюючого, методичного характеру, які являють собою оригінальні наукові дослідження, що раніше ніде не були друковані.

Статті можуть бути українською або англійською мовами.

1. Статті подають в електронному вигляді на пошту відділу наукової та редакційно-видавничої діяльності Академії: **nauka@nakkkim.edu.ua** або за адресою: **Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 11, кабінет 204, тел. (044) 280-21-93.**

2. Статті магістрантів, аспірантів, здобувачів (осіб, які не мають наукового ступеня) **обов'язково супроводжують рецензією** із зазначенням наукової новизни та актуальності публікації. Рецензію має підписати доктор чи кандидат наук (доктор філософії) за профілем публікації. Підпис рецензента має бути засвідченим печаткою в кадровому підрозділі.

3. Стаття, у якій виявлено запозичення з матеріалів інших авторів без посилання на джерело, не повертається на доопрацювання та не публікується, а її автор може подати до редколегії інший матеріал. У разі повторного виявлення запозичень редакція залишає за собою право не брати в подальшому до друку матеріали цього автора.

4. Статті друкують у співавторстві не більше трьох авторів.

5. Правила цитування:

- всі цитати мають закінчуватися посиланнями на джерела;
- посилання на підручники є небажаним;
- посилання на власні публікації допускається лише в разі нагальної потреби;
- вторинне цитування не дозволене;
- якщо в огляді літератури або далі по тексту йде посилання на прізвище вченого – його публікація має бути в загальному списку літератури після статті.

6. За наявності трьох і більше граматичних помилок на сторінці, текст до публікації не приймається.

7. Редколегія організовує внутрішнє (обов'язкове) та зовнішнє (за необхідності) рецензування статей. Якщо автор не згоден із зауваженнями рецензента, він має обґрунтувати це письмово. Редколегія залишає за собою право відхилити статтю, якщо автор безпідставно залишає без уваги побажання рецензента.

Структура та оформлення статті

1. Статтю оформлюють у текстовому редакторі Word for Windows (шрифт Times New Roman 14, міжрядковий інтервал – 1,5). Поля всі – 2 см, сторінки не нумерують.

2. Індекс УДК.

3. Відомості про автора українською та англійською мовами, що містять такі дані (без скорочень та аббревіатур): прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада із зазначенням структурного підрозділу та назви установи за основним місцем роботи автора. Наприклад: *Єсипенко Роман Миколайович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри суспільних наук Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.*

4. Авторський цифровий ідентифікатор ORCID подають у форматі: <https://orcid.org/0000-0000-0000-0000>.

5. Контактна інформація: електронна пошта і номер телефона (він не буде надрукований).

6. Назва статті українською та англійською мовами.

7. **Анотації та ключові слова** наводять українською та англійською мовою обсягом **не менше 1800 знаків (з проміжками)**. Анотацію наводять **одним абзацом**, з вирівнюванням по ширині; вона містить такі рубрики: **Мета роботи; Методологія роботи; Наукова новизна; Висновки; Ключові слова**. Анотація англійською мовою є перекладом україномовного варіанта.

8. Основний текст статті повинен містити такі структурні елементи (рубрики), які виділяють з абзацного виступу напівжирним шрифтом: **Актуальність теми дослідження. Аналіз досліджень і публікацій. Мета дослідження. Виклад основного матеріалу. Наукова новизна. Висновки.**

9. Перелік цитованої літератури укладають за алфавітом або за порядком посилання в тексті та оформлюють згідно з вимогами Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». Підзаголовок **«Список використаних джерел»** виділяють жирним шрифтом. У списку має бути не менше 7–8 посилань на джерела, бажана наявність іноземних джерел; рекомендовано посилання на іноземні журнали з високим індексом цитованості або базову монографію в цій галузі.

10. Скорочення оформлюють відповідно до ДСТУ 3582:2013 «Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила».

11. **References** (література латиницею) наводять повністю окремим блоком, повторюючи список літератури, наданий національною мовою, незалежно від того, є в ньому іноземні джерела чи немає. Якщо в списку є посилання на іноземні публікації, їх повністю повторюють у списку, наведеному в латиниці.

References оформлюють згідно зі стандартом **APA (American Psychological Association (APA) Style)**. Для транслітерації українського тексту латиницею рекомендовано користуватись системами автоматичної транслітерації: <http://translit.kh.ua/#passport>.

Зразок детального оформлення транслітерованого латиницею списку використаних джерел див. на сайті Академії: https://nakkkim.edu.ua/images/Instytutu/nauka/vydannia/Oformlennia_References.pdf

12. Обсяг статті – до **13 сторінок** (включно з анотаціями, ілюстраціями, таблицями, графіками та списком літератури). Відгук або рецензія – 1–2 сторінки.

13. Рисунки й таблиці розміщують у тексті статті з вирівнюванням по центру сторінки, без обтікання текстом та не виходячи за поле набору. Рисунки й таблиці необхідно подавати в статті безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше. На кожен формулу, таблицю, рисунок, графік у тексті мають бути обов'язкові посилання.

14. Ілюстрації та фото (кольорові або чорно-білі, з градаціями сірого кольору) «вмонтовують» в основний текст статті та обов'язково нумерують і підписують.

15. Посилання оформлюють так: [8, 25], де 8 – порядковий номер джерела в списку, 25 – номер сторінки. Посилання на кілька джерел: [8, 25; 4, 67].

16. Лапки: «...»; подвійні лапки для оформлення цитати в цитаті: «“...”».

17. Примітки оформлюють як виноски та розміщують після основного тексту перед списком літератури. Знак виноски виконують надрядковою арабською цифрою безпосередньо після того слова, числа, символу, речення, до якого дають пояснення.

18. Між ініціалами та прізвищем, а також між цифрою та словесним позначенням ставлять нерозривний проміжок: Т.°Шевченко, ХХІ°століття, 2022°рік.

ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

УДК 929:7.071.1:316.74:7(045)

Микуланинець Леся Михайлівна,

кандидат мистецтвознавства, доцент,

доцент кафедри теорії і методики музичної освіти

Мукачівського державного університету

<https://orcid.org/0000-0002-6346-6532>

l.mikulaninets@gmail.com

096-000-00-00

БІОГРАФІЯ В АКСПЕКТІ КУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ МИТЦЯ І ПУБЛІКИ

Мета роботи – виявити комунікативний потенціал біографії майстра, довести її вплив на культурний діалог між людством і здобутками митця. **Методологія дослідження** полягає в застосуванні низки підходів: аналітичного – для осмислення літератури за темою статті; міждисциплінарного – з метою всебічного вивчення фактологічного матеріалу та набуття нових знань; системного з використання цілого спектру методів (біографічного, семіотичного, культурологічного, герменевтичного, історичного, теоретичного узагальнення) – задля комплексного осягнення заявленої квестії. **Наукова новизна** полягає в тому, що вперше в національній гуманітаристиці життєпис експліковано як спосіб цивілізаційного контактування творця і публіки, транслятор найважливіших сенсів епохи. **Висновки.** У публікації доведено твердження: біографія митця – важлива складова комунікативного простору сьогодення. Вона втілює антропологічні виміри історії, світоглядні засади доби через висвітлення буття свого героя, його значущих досягнень. Автор хронік життєву стратегію майстра вибудовує так, щоб він став зрозумілим реципієнтам будь-якого періоду. Аналіз літопису дає змогу виявити багатство символічних форм культурного контактування, пов'язаних із художніми творами, епохальними особливостями, громадськими обставинами тощо. У своїй єдності вони впливають на сприйняття образу митця. Цей процес публіка здійснює внаслідок розкодування духовної інформації, відповідно до наявних норм, традицій конкретного часу, усвідомлення буттєвого та креативного досвіду персонажа. Життєпис як засіб комунікування демонструє свободу від ідеологічної, суспільної обмеженості, оскільки уможливорює спілкування індивідам різних ер, знімає територіальні, мовленнєві, соціальні та ін. бар'єри. Завдяки своїй здатності втілювати універсальні цивілізаційні концепти хроніки не тільки виражають оповідь про митця, але й дають змогу висловитися сучасному реципієнту. Так слухач (глядач) через біографію контактує з майстром, його часом, людством.

Ключові слова: біографія, культурна комунікація, митець, публіка.

Mykulanyets Lesya,
Ph.D. in Arts, Associate Professor of the Theory
and Methods of Music Education Department,
Mukachevo State University

BIOGRAPHY IN THE ASPECT OF CULTURAL COMMUNICATION OF AN ARTIST AND AUDIENCE

The purpose of the article is to reveal the communicative potential of the master's biography, to prove its influence on the cultural dialogue between humanity and the achievements of the artist. **The research methodology** is to apply a number of approaches: analytical – to comprehend the literature on the topic of the article; interdisciplinary – for a comprehensive study of factual material and in obtaining new knowledge; systemic using a whole range of methods (biographical, semiotic, culturological, hermeneutic, historical, theoretical generalization) – comprehending the stated quest, etc. **Scientific novelty:** for the first time in the national humanities, biography is explained as the way of civilizational contact between the creator and the public, the translator of the most important meanings of the era. **Conclusions.** The publication states that the artist's biography is an important component of the communicative space of nowadays. It embodies the anthropological dimensions of history, the worldview of the day through the coverage of the hero's life, his significant achievements. The author of the chronicles builds the life strategy of the master in such a way that he becomes clear to the recipients of any period. An analysis of the chronicle reveals the richness of symbolic forms of cultural contact associated with works of art, epoch-making features and social circumstances, and so on. In unity, they affect the perception of the artist's image. This process is carried out by the public as a result of decoding spiritual information in accordance with existing norms, traditions of a particular time, awareness of the existential and creative experience of the character. Biography as a means of communication demonstrates freedom from ideological, social limitations, as it allows communication of individuals of different eras, removes territorial, speech, social, and others barriers. Due to their ability to embody the universal concepts of civilization, the chronicles express not only the story of the artist, but also allow the modern recipient to express himself. Thus the listener (viewer) through the biography is in contact with the master, his time, humanity.

Keywords: biography, cultural communication, artist, audience.

Культурне контактування характеризується дуалістичністю: з одного боку, функціонує відповідно до духовних законів розвитку суспільства, з іншого – має певну незалежність, зумовлену специфікою передачі інформації. На думку О. Злотника, вона транслюється через: «внутрішній діалог мистецтва (об'єкта) і реципієнта (суб'єкта); художнє спілкування між суб'єктами, що виникає на тлі (за допомогою) мистецтва; взаємодія за допомогою мистецтва із соціокультурним простором людства» [6, 16].

Список використаних джерел

1. Артеменко О. Поняття «мистецька комунікація» у науковому дискурсі. *Вісник Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка*. 2018. Вип. 1 (24). С. 26–29.

References

1. Artemenko, O. (2018). The concept of "artistic communication" in scientific discourse. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni T. H. Shevchenka*, 1 (24), 26–29 [in Ukrainian].

Підп. до друку Формат 60x84 1/8.
Папір др. апарат. Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 10. Зам.
Тираж 300 прим.

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи ДК № 3953 від 12.01.2011.